

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek.
Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

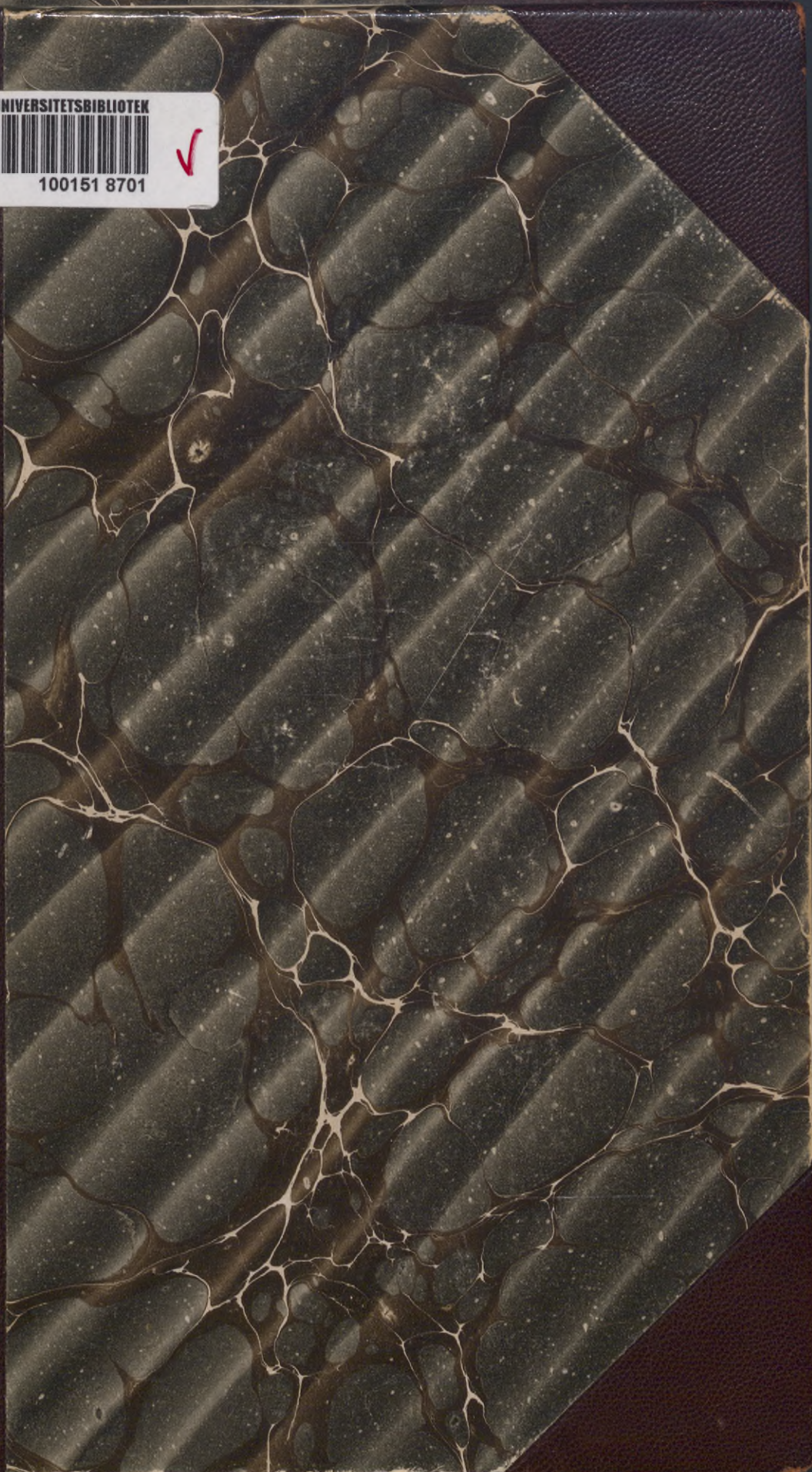
This work has been digitised at Gothenburg University Library.
All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text.
This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

GÖTEBORGS UNIVERSITETSBIKLIOTEK

100151 8701

Allmänna Sektionen

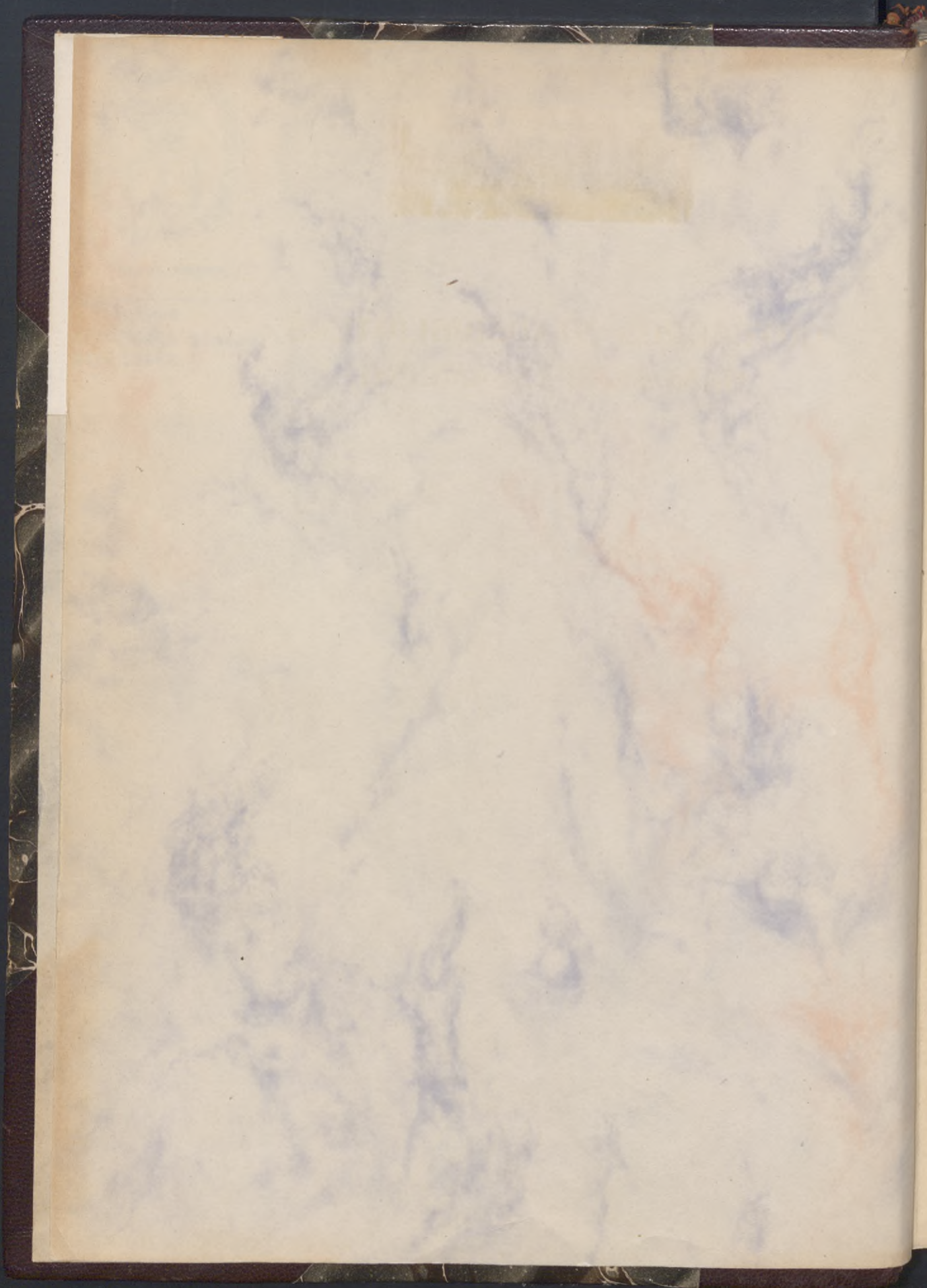
Ab-cz
Göteborgs stads-
bibliotek

NOTES ON THE UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

14000

000736892

Handskr.
sv.
inb. i.

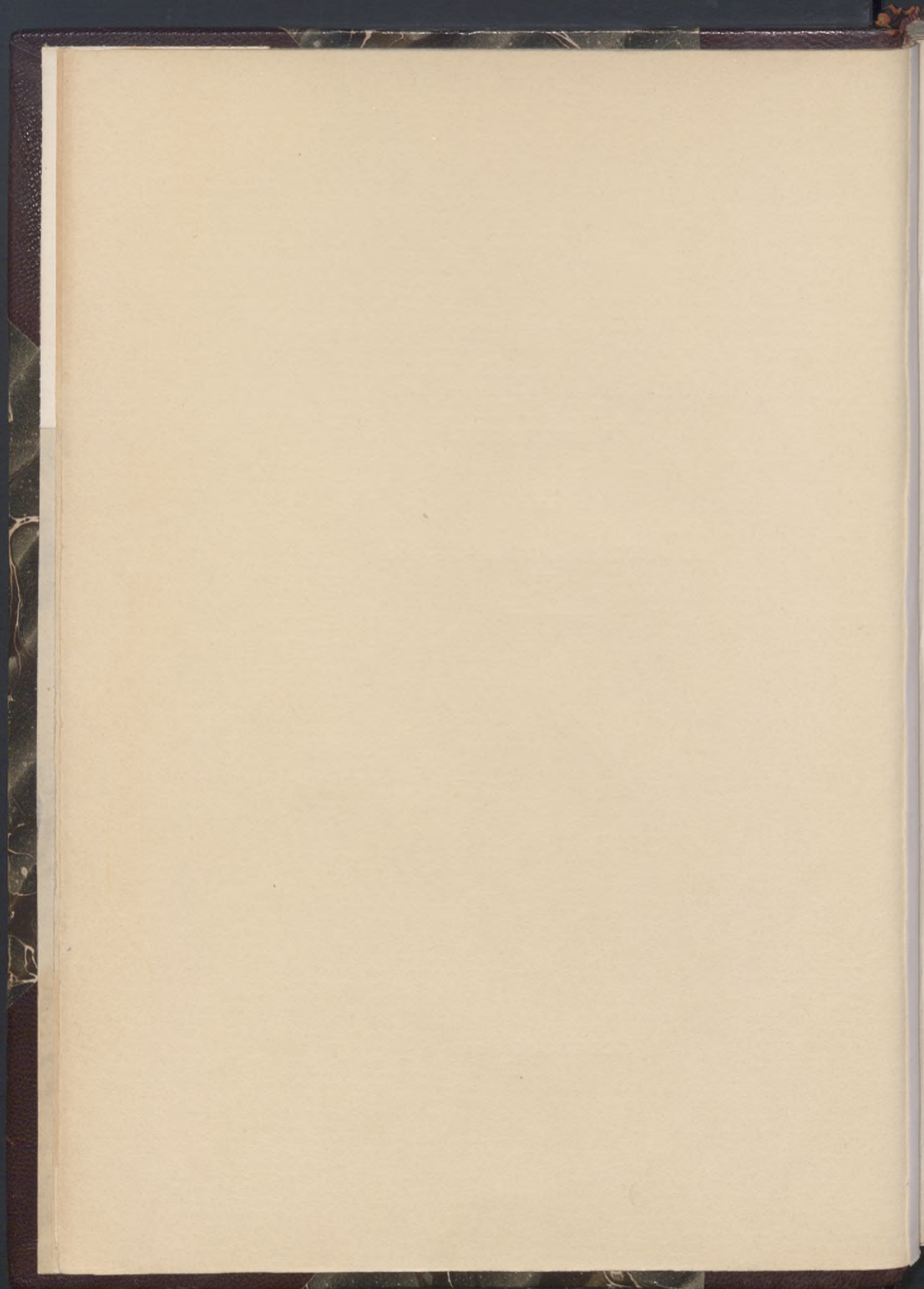
GÖTEBORGS STADSBIBLIOTEKS
HANDSKRIFTSSAMLING

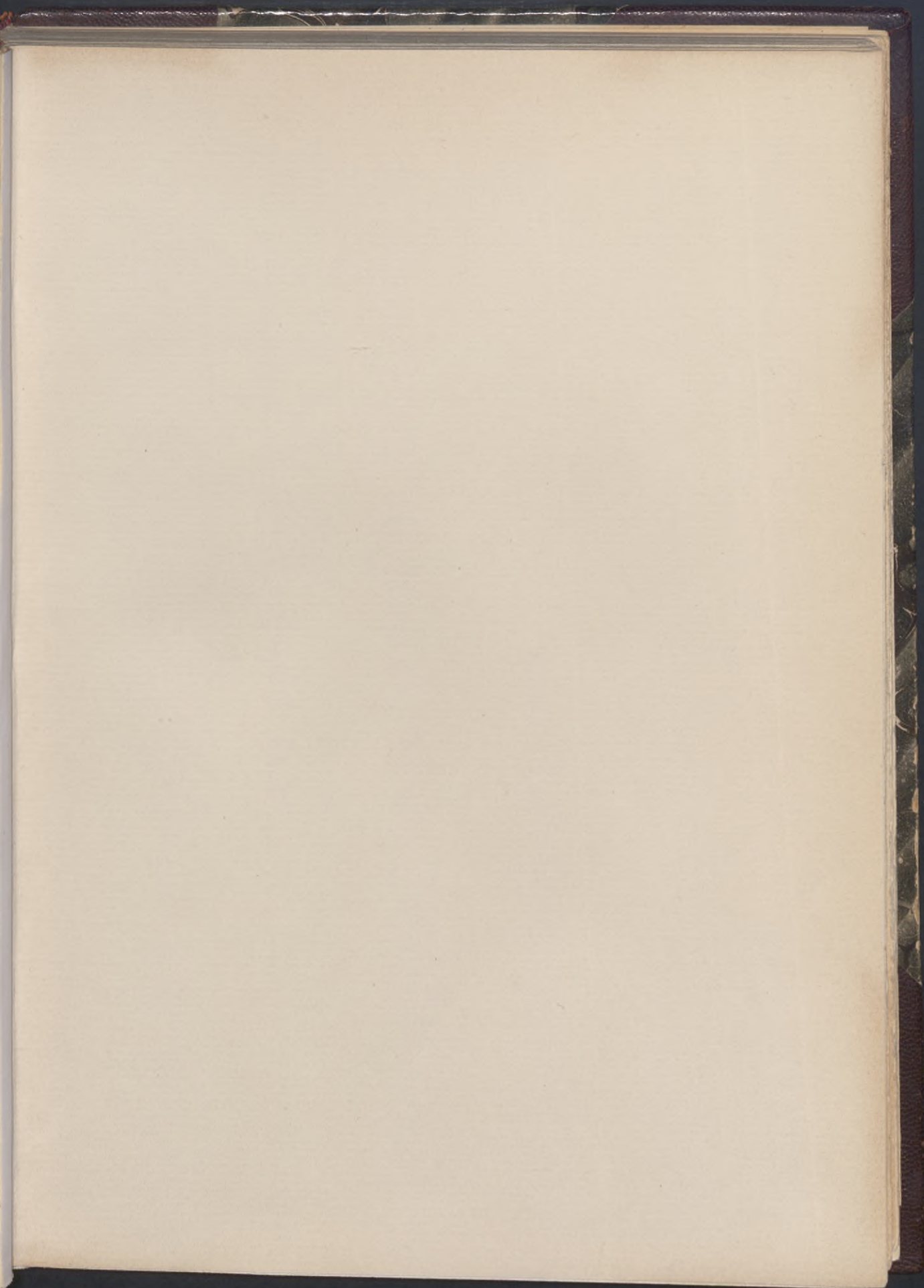
EN ÖVERSIKT

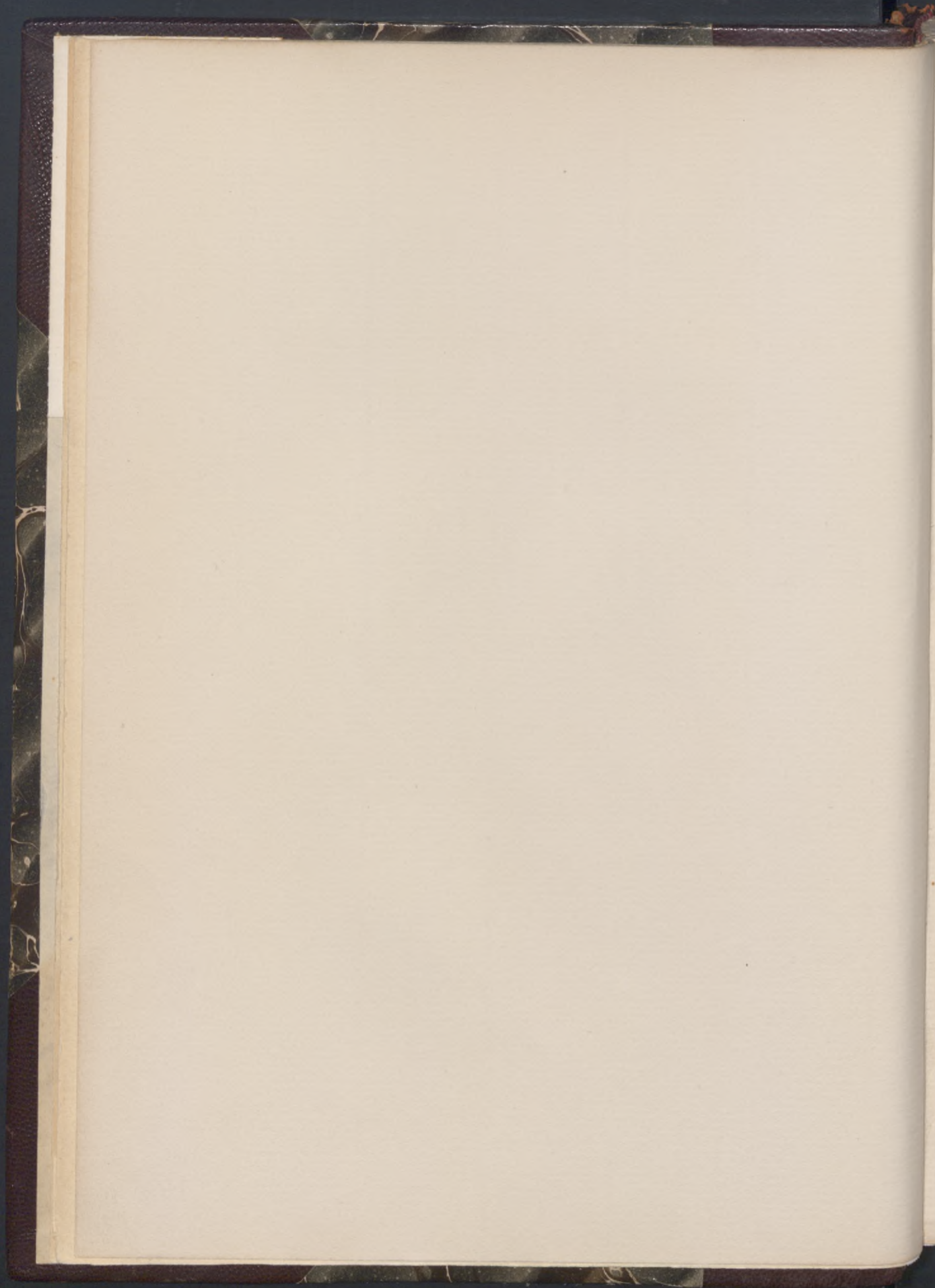
AV

J. VIKTOR JOHANSSON

GÖTEBORG 1941

GÖTEBORGS STADSBIBLIOTEKS
HANDSKRIFTSSAMLING

EN ÖVERSIKT

AV

J. VIKTOR JOHANSSON

GÖTEBORG 1941

UR:
GÖTEBORGS STADSBIBLIOTEK 1891—1941. MINNESSKRIFT.

GÖTEBORG 1941
EJLANDERS BOKTRYCKERI AKTIEBOLAG

INNEHÅLL

I. Göteborgs Musei arkiv.....	1—5
Arkivets grundande, G. H. Brusewitz' katalog, s. 1. — Aschebergska papperen, s. 2. — Topografi, s. 2. — Personhistoria, s. 3.	
II. Huvudsamlingen	6—68
1. <i>Bibliografi, Polygrafer och Varia, Teologi, Filosofi</i> , s. 7—10. Bibliografi, s. 7. — Polygrafer och Varia, s. 8. — Teologi, s. 8. — Filosofi, s. 10.	
2. <i>Filologi, Litteraturhistoria</i> , s. 10—13. Filologi, s. 10. — Litteraturhistoria, s. 12.	
3. <i>Vitterhet</i> , s. 13—29. Vittra samlingar, s. 13. — Äldre manuskript, s. 14. — Viktor Rydbergs-manuskript, s. 15. — Strindbergs Mäster Olof, s. 25. — A. U. Bååths papper, s. 26. — Gustaf af Geijerstams papper, s. 26. — Manuskript av nyare författare: Selma Lagerlöf, s. 27; Heidenstam, s. 27; Fröding, s. 27, 28; Hj. Söderberg, s. 28; Tor Hedberg, s. 28; Per Hallström, s. 28; K.-E. Forsslund, s. 29; A. Österling, s. 29; B. Gripenberg, s. 29; L. Nordström, s. 29.	
4. <i>Konst, Teater</i> , s. 29—30. Konst, s. 29. — Teater, s. 29.	
5. <i>Arkeologi, Historia</i> , s. 30—34. Arkeologi, s. 30. — Historia: Olaus och Laurentius Petris krönikor, s. 31; Hertig Carl Slaktarebänk, s. 31; G. Bonde, Sveriges tillstånd under Ulrika Eleonora och Fredrik I, s. 33.	
6. <i>Personhistoria, Autograf- och Brevsamlingar</i> , s. 34—53. Genealogi, s. 34. — Biografi, s. 35. — Strödda brev och autografer, s. 37. — Stamböcker, s. 39. — Brevsamlingar: P. Wieselgrens, s. 40; J. C. Hellbergs papper, s. 42; S. A. Hedlunds papper, s. 42; brev till Viktor och Susen Rydberg, s. 43; Thorsten Rudenschölds papper, s. 43; Henrik Hedlunds brevsamling, s. 44; Torsten Hedlunds papper, s. 44; Gustaf af Geijerstams brevsamling, s. 44; övriga, s. 45.	
7. <i>Geografi, Topografi</i> , s. 53—56. Göteborgiana, s. 53. — Övrig topografi, s. 54.	
8. <i>Rätts- och statsväsen</i> , s. 56—58. Utländsk juridik, s. 56. — Svenska laghandskrifter, s. 56. — Förordningar, lagkommentarer, rättegångshandlingar m. m., s. 58.	

IV GÖTEBORGS STADSBIBLIOTEKS HANDSKRIFTSSAMLING

9. *Teknologi, Handel, Hantverk, Näringar*, s. 58—63. *Teknologi*, s. 58. — *Handel*: Ostindiska kompaniet, s. 59; diverse, s. 61. — *Hantverk*: skråhandlingar, s. 61; Göteborgs hantverks- och industriförening, s. 63; diverse näringar, s. 63.

10. *Krigsväsen, Matematik, Naturvetenskap, Medicin*, s. 64—68. *Krigsväsen*: Göteborgs frivilliga skarpskyttekår, s. 64; diverse, s. 64. — *Matematik*, s. 65. — *Naturvetenskap*, s. 65. — *Medicin*, s. 67.

Bilagor 69—90

- I. »Finska runan», s. 71—78.
- II. Fredrika Bremer: »Litet om mitt skrifveri», s. 79—82.
- III. Dikter av Viktor Rydberg, s. 83—87. På Emmadagen, s. 83. — Till Gustaf Svalander, s. 83. — Avskedsdikt, s. 84. — Två i sadeln, s. 85.
- IV. Jacob Iller och Nya Lödöse, s. 88—90.

Personregister 91—99

I. Göteborgs Musei arkiv

DET 1861 upprättade Göteborgs museum ägde även några handskrifter, vilka räknades tillhöra de historiska och etnografiska samlingarna. Dessa samlingar fingo en intresserad och nitisk vårdare i artisten, arkeologen och historikern Gustaf Henrik Brusewitz, som den 1 november 1865 blev intendent för desamma; han kvarstod som sådan intill utgången av 1891. Brusewitz blev grundaren av Göteborgs musei arkiv, vars upprinnelse, enligt vad han meddelat i museets första 25-årsberättelse (s. 51), utgjordes av »en 20 å 30 st. handlingar». Han redogör för de viktigaste av dessa; den äldsta var ett pergamentbrev, abbedissan i Gudhems kloster syster Ingegerds brev om ett jordabyte med Ture Jönsson Tre Rosor, daterat den 29 november 1513. I den nyss nämnda 25-årsberättelsen äro de viktigaste tillskotten t. o. m. 1885 förtecknade. För de följande fem åren finnas sådana uppgifter i intendentens årsberättelser, tryckta i stadsfullmäktiges handlingar.

Brusewitz ägnade arkivet stort intresse och mycket hängivet arbete. Han har förtecknat större delen därav i tre kataloger i bokform. Två av dessa behandla speciella delar, pergamentbrev och Dickson-Bukowskisamlingen; till den sistnämnda skall jag återkomma. Det märks nog på dessa kataloger, att deras författare icke fått någon arkivalisk skolning. Han var fullt medveten om denna brist. I en den 20 maj 1873 daterad inledning till den stora översiktskatalogen skriver han: »Att hvad som skall vara katalog som oftast urartat till ett kompendium, ja stundom till fullständig afskrift, endast med öfverflyttning till nu brukligt språk, hoppas jag man förlåter dilettanten, som ej förmått beherrska sitt ämne, och hvars enda driffjeder varit välmeningen.» Just på grund av sin utförlighet äro emellertid de Brusewitzska katalogerna synnerligen användbara och bespara mycket letande bland själva dokumenten. De äro också så prydligt präntade, att det är ett nöje att handskas med dem.

Varje handling försågs av Brusewitz med omslag, på vilket antecknades dess innehåll och en fortlöpande numrering. Handlingarna inlades sedan i slutna kartonger, vilka numrerades i »serier», ofta med mycket brokigt innehåll.

Efter Brusewitz' avgång från intendentsbefattningen överlämnades år 1892 arkivet till det nygrundade stadsbiblioteket. Där har det med vissa undantag bevarats i sitt dåvarande skick. Min redogörelse för dess innehåll tar även hänsyn till de delar, som Brusewitz av en eller annan anledning icke förtecknat.

De första åtta serierna utgöras av de Ascheberg'ska papperen. Dessa 1.077 handlingar skänktes 1871 till museet av kabinettskammarherren greve Alfred Piper på Söfdeborgs gods i Skåne. De spanna över åren 1663—1723 och hänföra sig till generalfältmarskalken Rutger von Ascheberg och dennes son, generallöjtnant Christian Ludvig von Ascheberg, till en mindre del även riksamiralen Carl Gustaf Wrangel. Efter den sistnämnde Aschebergs död 1722 hade de förvarats på Söfdeborg.

Dessa handlingar, som blott utgöra en del av de Aschebergska familjepapperen, röra i synnerhet godsen i Bohuslän, vars störste jordägare Rutger von Ascheberg var. Harald Hjärne, som lämnat en kort karakteristik av dem,¹ finner dem vara av övervägande lokal- och personhistoriskt intresse.

För att fortsätta med arkivets lokalhistoriska innehåll må först nämnas några ritningar och kartor, som röra staden och dess omgivningar:

förslag till råstverk vid bastionen Johannes Rex av Sven af Winklerfelt och Carl Wilhelm Carlberg 1774;

profiler till plan över fästningsverkens iståndsättande från Lilla Bommen till Drottningporten av Sven af Winklerfelt 1774;

karta utvisande skillnaden mellan Kvibergsnäs och Utby bys ängar, ett den 24 april 1758 vidimerat utdrag ur kartan över Göteborgs stads ägor, upprättad av Eric Kuus 1696, renoverad av P. Holmbrinck 1758;

»Situations carta öfver strömfallet vid Gåhla» [= Gårda];

karta över »capitainskan Winnells» tegelbruk i Bö, Örgryte, upprättad av J. P. Wessborg 1791;

¹ Bidrag till kännedom om Göteborgs och Bohusläns fornminnen och historia, 2, Sthlm 1879—83, s. 99. 9 st. handlingar äro där publicerade in extenso.

2 stycken kartor rörande Åby hed i Fässbergs socken, den ena en 1763 gjord kopia av Samuel Anthelius karta av år 1755, den andra uppgjord av Georg Embring 1763;

förslagsritning till en flotträna i Mölndalsån av arkitekten F. A. Rex 1781;

karta över rågången mellan Vättle och Sävedals härader, en den 24 april 1758 vidimerad kopia av Wilhelm Kruses karta av 1712, renoverad av P. Holmbrinck 1758;

karta över rågången mellan Angereds och Partille socknar av L. J. Beckeman 1796.

Vidare märkas Göteborgska tulljournaler för åren 1663—1679 (3 bd fol.; Ser. 44), handlingar rörande den äldre vattenledningen från Kallebäck (Ser. 46) och det von Jacobssonska sockerbruket, sedermera Fürstenbergska palatset, nu Palace Hotel (Ser. 48: nr 1.464—1.487*),¹ handlingar (äldre avskrifter) rörande Köp- och handelsgillet (Ser. 15: nr 1.249*), äldre handlingar om apoteket Enhörningen (Ser. 67*),² räkenskaper rörande Brunnssparkens förskönande 1863—64.

Bland papper av Göteborgskt kulturhistoriskt intresse må nämnas några handlingar från 1700-talet om The Royal Bachelor's Club (Ser. 49: nr 1.627*),³ handlingar rörande internationella regattan i Göteborg 1851 (Ser. 50), konstindustriutställningen 1869 (Ser. 58), Sällskapet Vetenskapens vänner, stiftat 1854, och den 1864 bildade styrelsen för föredrags hållande i Göteborg, en av Göteborgs högskolas föregångare.⁴

Bland arkivets manuskript av lokalt personhistoriskt innehåll nämner jag först de Ekebomska papperen (Ser. 14*).⁵ Dessa hänföra sig i första hand till domprosten i Göteborg Olof Ekebon (d. 1784) och andra medlemmar av släkten men innehålla dessutom

¹ Erhållna genom byte med Krigsarkivet 1883. Jfr G. Bodman, Göteborgs äldre industri, Gbg 1923, s. 271 ff. — Stjärna vid serienumret anger, att papperen finnas i detalj förtecknade i Brusewitz' katalog.

² Gåva av apotekaren O. L. Björkbom 1879.

³ Gåva av auktionskommissarien i Stockholm Claes Gartz 1890.

⁴ Jfr O. Sylwan, Översikt av Göteborgs högskolas uppkomst och dess utveckling 1891—1916, Gbg 1916, s. 2 ff.

⁵ Överlämnade av G. Brusewitz 1875 å arvingarnas efter fröken Elisabeth Ulrika Ekebon vägnar.

åtskilligt annat, t. ex. en förteckning över lärjungar vid Göteborgs gymnasium år 1735. I släktens ägo befann sig också den av Olof Ekebom förda lysningsboken för Domkyrkoförsamlingen 1762—1776 (Ser. 48: nr 1.499). Stadsarkitekten Carl Wilhelm Carlbergs skissböcker (Ser. 45)¹ ge värdefulla vittnesbörd om vad som fångade hans intresse under den långa utrikesresan 1777—81.² Efter skulptören Bengt Erland Fogelberg finns det en del testamentshandlingar (Ser. 49: nr 1.626*³).³ Av den bekante »jorsalafararen», kyrkoherden i Skällvik Jacob Berggrens (f. 1790, d. 1868) manuskript⁴ har en del fått stanna kvar i museiarkivet (Ser. 61); andra äro spridda på skilda fack i stadsbibliotekets handskriftssamling. Jag begagnar tillfället att påpeka, att Berggrens i Svenskt biografiskt lexikon⁵ omnämnda självbiografi, »Några anteckningar rörande min lefnad ifrån 1790, då jag föddes intill 1809, då jag reste från Götheborgs Gymnas. till Upsala», ingår i Göteborgs Kungl. Vetenskaps- och Vitterhets-Samhälles serie av självbiografier, vilken tillhör dess i stadsbiblioteket förvarade arkiv.

Av museiarkivets personhistoriska material i övrigt må följande nämnas. Herman Hofbergs autografsamling (Ser. 53—55) innehåller brev och autografer från 338 personer. Övervägande delen består av svar på förfrågningar för Hofbergs 1876 utgivna Svenskt biografiskt handlexikon. Icke sällan ha dessa fått formen av mer eller mindre utförliga självbiografier. Skeppsbyggmästaren Fr. H. af Chapmans papper⁶ innehålla 59 handlingar (Ser. 68*), av vilka de flesta äro brev till Chapman. Bland dessa märkas 22 stycken från Carl August Ehrensvärd från åren 1784—94, varav intet kommit med i Gunhild Berghs edition,⁷ och 12 från generalamiralen Henrik af Trolle från åren 1776—83. År 1885 skänkte Daniel Frasers söner sin faders, grundläggaren av Motala verkstad, efterlämnade papper (Ser. 49: nr 1.529—1.625*).

¹ Gåva av possessionaten P. Virgin 1871.

² Jfr A. Bäckström, Studier i Göteborgs byggnadshistoria före 1814, Gbg 1923, s. 133 ff.

³ Gåva av fru Kristina Lundgren 1889; hennes man, handlanden Gabriel Lundgren, var utredningsman i boet efter Fogelberg.

⁴ De skänktes jämte andra samlingar till Göteborgs Kungl. Vetenskaps- och Vitterhets-Samhälle, som i sin tur överlämnade dem till museet 1868.

⁵ Bd 3, Sthlm 1922, s. 510.

⁶ Gåva av översten C. E. af Chapman 1879.

⁷ C. A. Ehrensvärds brev utg. av Gunhild Bergh, 1—2, Sthlm 1916—17.

När en gång lokalförhållanden och arbetskrafter det medgiva, är det väl troligt, att det gamla museiarkivet kommer att helt inordnas i den nuvarande handskriftsavdelningens huvudsamling. Tack vare de Brusewitzska katalogerna är det emellertid mycket lätt att orientera sig i arkivet i det skick, vari det nu befinner sig.

II. Huvudsamlingen

Stadsbibliotekets övriga handskrifter äro systematiskt ordnade. En del av samlingen är sedan länge färdigkatalogiserad enligt ett år 1917 uppgjort schema. Av brist på arbetskrafter har denna detaljkatalogisering icke kunnat fullföljas, men med tillhjälp av en provisorisk förteckning är det lätt att få en överblick över hela beståndet. I den översikt av samlingen, som här skall meddelas, kunna givetvis blott de viktigaste handskrifterna särskilt omnämnas. Proveniensen anges i varje särskilt fall, i den mån den är känd. Jag vill emellertid redan här erinra om några av de viktigaste förvärven.

En stor del härstammar från museitiden, från museets såväl bibliotek som arkiv. Av detta äldre bestånd böra särskilt framhållas papper rörande Ostindiska kompaniet, erhållna i olika poster 1872, 1873 och 1877, den stora Dickson-Bukowskiska autografsamlingen (1876), manuskripten till Strindbergs Mäster Olof (1888) samt handskrifter, som medföljt förvärvade privatbibliotek såsom lektor Wilh. Thams (1874), professor Carl Säves (1877), domprosten Peter Wieselgrens (1877) och lektor Carl Hartmans (1887).

Även de privatbibliotek, som efter stadsbibliotekets upprättande helt eller delvis införlivats med detta, innehöllo i många fall handskrifter, t. ex. professor Einar Löfstedts (1890), godsägare A. Abrahamsons på Nääs (1894), Lars Månssons i Tranemåla (1898), Sahlgrenska sjukhusets bibliotek (deposition 1900), dr C. A. Westerlunds malakologiska samling (1901), presidenten C. F. Wærns bibliotek (1902), museiintendenten A. J. Stuxbergs (1903), Carl Snoilskys (1903) och Döbelnska biblioteket på Björkholm (1908).

Bland större handskriftsförvärv under 1900-talet må nämnas den flitige forskaren, byråchefen Wilhelm Bergs samlingar, av vilka de genealogiska manuskripten förvärvades 1906, en stor samling konstnärsbrev 1909, skråhandlingarna 1912 samt handskrifterna rörande Göteborgs topografi och teatrar 1916, vidare de stora Hedlundska samlingarna (1907, 1935 och 1937), P. Wieselgrens brevsamling (1927),

författaren Gustaf af Geijerstams efterlämnade papper (1930), skalden A. U. Bååths (1933), större delen av publicisten J. C. Hellbergs (1935) och grosshandlaren C. R. Prytz' papper (1940).

Bland enskilda personer, som under de senaste decennierna bidragit till handskriftssamlingens förkovran, komma professor Vilh. Lundström och apotekare Gustaf Bernström i främsta rummet. Det var tack vare den förres initiativ och intresserade arbete, som biblioteket 1907 kunde förvärva ett antal klassiska handskrifter, och han har senare vid flera tillfällen genom gåvor kompletterat denna samling. Apotekare Bernström har bl. a. skänkt de nyssnämnda Geijerstamska papperen, två värdefulla laghandskrifter (1935) och elva volymer skönlitterära manuskript av bl. a. Heidenstam, Selma Lagerlöf, Fröding och Hjalmar Söderberg (1937).

1. Bibliografi, Polygrafer och Varia, Teologi, Filosofi

Facket Bibliografi upptas till allra största delen av bibliotekets eget arkiv. Från museitiden finns det åtskilliga kataloger, bl. a. en förteckning över gåvor till biblioteket under åren 1861—78. Sistnämnda år började en fullständig accessionskatalog uppläggas. Uppgifter om inköp stå även att finna i biblioteksnämndens (boknämndens) protokoll, vilka äro bevarade för åren 1873—77, 1879—88. Det finns också en del mer eller mindre fullständiga kataloger över enskilda samlingar, som införlivats med stadsbiblioteket eller dettas föregångare, t. ex. över Pehr Dubbs, Carl Hartmans, A. W. Ljungmans, Einar Löfstedts, Carl Snoilskys, A. J. Stuxbergs, C. A. Westerlunds, P. C. Westrings och P. Wieselgrens bibliotek. Den bevarade sviten av utlåningsjournaler omfattar åren 1873—1919.¹ Av det övriga innehållet på facket nämner jag endast C. J. Hartmans »Index auctorum botanicorum operumque ad rem botanicam spectantium», Hjalmar Bratts maskinskrivna register till den av honom utgivna tidskriften Hvar 8 dag, tillsvarende omfattande årgångarna 1—14, samt en del anteckningar av den flitige samlaren Nils Kristersen: rättelser och tillägg till Meijers litteraturllexikon, Braunes Abbreviationssignaturer, Leijonhufvud-Brithellis Kvinnan inom svenska litteraturen, anteckningar om svenska pseudonymer samt om författare i Göteborgska 1700-talstidningar. På detta fack återfinnas även Göteborgs stenografiska förenings bevarade arkivalier.

¹ Se vidare O. von Feilitzen, Litteratur om Göteborgs stadsbibliotek (i 1941 års minneskrift).

Bland Polygrafer och Varia förekomma givetvis en del avskriftssamlingar från skilda tider. En mycket stor sådan har utförts av handlanden i Göteborg Peter Dahl (f. 1783, d. 1877), som var en flitig avskrivare. Den består av 15 band och omfattar åren 1827—77. Innehållet, som till stor del rör Göteborg, är hämtat ur in- och utländska tidskrifter och tidningar, i första hand Göteborgs handels- och sjöfartstidning. Av den tidigare omnämnde prästen Jacob Berggren finns det två oktavband med titeln »Annotationer», avskrifter och anteckningar under läsning. Två små kvartvolymur ur den Wieselgrenska handskriftssamlingen ha hamnat på detta fack. Den ena, med ryggtiteln »Handskrifter af Wieselgren», innehåller tolv smärre uppsatser, egenhändigt skrivna. Den andra, en avskriftssamling, har titeln »Några af P. Wieselgren's icke tryckta, större och mindre poemer, bref, tal, etc. från så väl hans yngre som äldre tid». Samma proveniens ha fyra foliovolymur, innehållande historiska, biografiska, genealogiska och topografiska handlingar i avskrift av flera händer från 1800-talets förra hälft. Med den del av presidenten C. F. Wærns boksamling, som stadsbiblioteket fick mottaga 1902, följde fem oktavvolymur, innehållande avskrifter av statsrådet Gustaf Lagerbjelkes skrifter.

Den teologiska avdelningen är ganska omfattande. Här finns bl. a. en foliovolym, som innehåller skrifter av Emanuel Swedenborg i svensk översättning, i avskrift av flera händer från 1700-talets senare hälft. De förut nämnda flitiga antecknarna Jacob Berggren och Peter Dahl äro representerade med åtskilliga band anteckningar och excerpter. Bland kompendier och föreläsninganteckningar omnämner jag blott en volym, »Kristendomsanteckningar efter stadskomministren M. Hallén af O. F. Bohgren, 1871». Mårten Hallén var stadskomminister i Göteborg och lärare i kristendom vid Folkskoleseminariet — han var John Chronsoughs lärare. Denna volym är alltså ett exemplar av den »s. k. 'luntan', d. v. s. handskrifna anteckningar i Kristendom», vari Halléns grundliga läxpreparationer resulterade.¹

En mycket vacker handskrift i 5 band med tryckta titelblad (Roma 1828—30) är en bearbetad översättning till italienska av den heliga

¹ Jfr A. Bondeson, Skollärare John Chronsoughs memoarer, Sthlm 1897, s. 131, 317; K. Warburg, Viktor Rydberg, 2, Sthlm 1900, s. 195 f.

Birgittas uppenbarelsen, »Le rivelazioni celesti della serafica madre Santa Brigida di Svezia».¹

Vid vad som finns av samlingar av psalmer, andliga sånger och predikningar skall jag inte uppehålla mig. Jag erinrar blott om den särskilt ur homiletisk synpunkt betydande gåva, som biblioteket år 1937 fick mottaga av den kort därefter avlidne kyrkoherden i Ljungby Carl S. Lindblad. Denna samling innehåller många prov på den speciellt västsvenskt färgade förkunnelsen, bl. a. predikningar av den bekante prästen på Karingön L. O. A. Simson och kyrkoherden i Solberga H. Fl. Ringius. Viktiga bidrag till kännedomen om västsvenskt kristet betraktelsesätt stå också att finna i den stora samlingen avskrifter av brev från fru Abela Gullbransson i Varberg. Den Lindbladska gåvan innehåller också omfattande excerpter ur prosten L. Dahlbergs visitationsprotokoll från Varbergs prosteri åren 1699—1725. Egendomligt nog förvärfvade biblioteket samma år som den Lindbladska samlingen dessa protokoll i original på auktionen efter komministern Aug. Berg i Svanesund.

En ganska märklig och mycket anlitad samling är »Brev rörande de svenska väckelserörelserna under 1800-talets förra hälft». Den ingick ursprungligen i P. Wieselgrens boksamling och kom med denna till museibiblioteket 1877. Sedan hade den råkat på avvägar, tills den 1924 återupptäcktes av numera professorn Ernst Newman och för första gången användes i hans avhandling, Nordskånska väckelserörelser under 1800-talet (Lund 1925). Samlingen, som består av 200 brev, är nu uppmonterad i fasciklar och förtecknad, varvid den ursprungliga indelningen efter landskap bibehållits. De flesta breven äro riktade till dåvarande bataljonspredikanten Johan Wættterdahl, sekreterare i det 1808 stiftade Evangeliska sällskapet. Wieselgren lade dessa brev till grund för en skildring av de s. k. läserörelserna i Sverige, vilken han med brev den 16 sept. 1828 sände till statssekreteraren A. C. af Kullberg. Jag citerar vad Wieselgren har att säga härom i katalogen över sitt bibliotek:

I. 265, aa. Bref i ämnet² till d. v. Eccl. StatsS. Kullberg. Utkast dertill.
265, b. Om den nyväckta christliga andan bland Sv. folket. Några strödda underrättelser.

¹ Gåva av apotekare G. Bernström 1938.

² Närmast föregående nummer är Wieselgrens avhandling Hvilken är Sveriges religion? Sthlm 1827.

265, c, d. Samlingar, emottagna från flere svenske landskaper, belysande arten af de s. k. läserirörelserna. 265, aa och b uppsattes på begäran af d. v. Eccles. Stats Secr. sedan Bisk. A. C. af Kullberg, som ville meddela contenta deraf åt K. Carl XIV Johan, då Statskyrkans politiskt betydande män började inför Majestätet afmåla de s. k. Läsarne i samma färger, som Statens högre funktionärer plögade afmåla de s. k. Rabulisterna. Kungen *ville* ej gerna förblanda dessa 2 så skilda folkrorelser och önskade sjelf få ökad insigt i fråga om de andeliga rörelserna i landet. Detta bref (265, aa) och dessa Anteckningar (265, b, c) lågo hos Hr af Kullberg en längre tid och återställdes sedan med tacksägelser. Mitt Vicariat för Eстет. Prof. o. Bibl. Lidbeck afbröt arbetet.¹

Samtliga här nämnda manuskript äro i stadsbibliotekets ägo. Till sist nämner jag P. Wieselgrens avhandling »Om isländska och nordiska mythologiernas olika innehåll och värde», vilken 1824 inlämnades som prisskrift till Svenska Akademien.

Facken *Filosofi* och *Undervisningsväsen* äro föga omfattande. Här må vara nog med att erinra om ett antal föreläsnings- och kollegieanteckningar efter N. F. Biberg, C. J. Boström, E. O. Burman, Kr. Claëson, M. Fremling, L. P. Munthe och Sigurd Ribbing samt en skrift av P. Wieselgren, »Bref till en förtrogen. Första samlingen: Om Akademien i Lund».²

2. Filologi, Litteraturhistoria

Vida mera betydande är — liksom beträffande tryckavdelningen — facket — *Filologi*. De viktigaste hithörande handskrifterna, de klassiska, få samtidigt härmed sin egen behandling av en sakkunnig kollega. Huvudparten består av 2 grekiska och 20 latinska handskrifter, vilka inköptes 1907 för medel, som ställts till professor Vilh. Lundströms förfogande.³ Biblioteket äger även en liten papyrussamling, som förtecknats och delvis utgivits av Hjalmar Frisk.⁴ Där finns också en etiopisk pergamenthandskrift, förvarad i skinnpåse, och en c:a hundra år gammal singalesisk handskrift på palmblad.⁵ En vacker

¹ Jfr även Newman, a. a., särskilt s. 56 not 7 och s. 76 not 84.

² Köpt av riksbibliotekarie O. Wieselgren 1937; publicerad av E. Newman (Lunds akademi på 1820-talet, Lund 1929).

³ Jfr T. Kleberg, *Catalogus codicum graecorum et latinorum Bibliothecae Gotoburgensis* (i 1941 års minnesskrift), och S. Hallberg, Göteborgs stadsbibliotek, det första halvseket, s. 44 (ibid.).

⁴ *Papyrus grecs de la Bibliothèque Municipale de Gothembourg* (P. Got.), Gbg 1929.

⁵ Gåva av professor G. Morgenstierne 1937.

kyrkslavisk handskrift köpte biblioteket för en del år sedan av en ungersk fotbollstränare, som under slaget vid Przemysl under förra kriget »hittade» den i en kyrka, där han låg inkvarterad.

Av övriga handskrifter, som röra allmän, utomeuropeisk och klassisk filologi, erinras om manuskript, anteckningar och excerpter av filologer som Jacob Berggren, Carl Säve, Einar Löfstedt, Johannes Paulson, Lars Wählin, Elias Janson, Vilh. Lundström, Pontus Leander. Vi ha även ett exemplar av »Sveriges förste sinologs» latinsk-kinesiska lexikon, »*Dictionarium Latino-Sinicum*. A Joh. Er. Ringström. Holmiæ 1812». Det utomordentligt vackra manuskriptet¹ är, som synes, daterat 1812, medan det som finns i Kungl. Biblioteket uppges ha året 1813. Den privatlärde egyptologen, borgmästaren Erik Trana, som skänkt sin stora boksamling på området till biblioteket, har bidragit med tre volymer anteckningar från sina forskningar. Nyligen har fru Agda Lidén överlämnat sin avlidne makes, professor Evald Lidéns, utomordentligt värdefulla språkvetenskapliga anteckningar och samlingar; dessa ha dock ännu ej hunnit genomgå och ordnas.

Det nordiska området domineras av de handskrifter, som följde med Carl Säves boksamling, då denna år 1877 införlivades med museibiblioteket. Av särskilt intresse äro de manuskript, som beröra Gotland och gutniskan: »*Gotländska blomsternamn och blomstersägnen m. m. . . .* af C. Säve 1845», »*Gårdarna på Gottland i alpha-betisk ordning*», »*Folkvisor och Gotländska polskor m. m.*», avskrifter av J. J. Tofftens gotländska grammatik och L. Neogards »*Gauta-Minning*».² Samlingen innehåller vidare »*Värmlands-ord, samlade af Alfred Nordström, 1848—53*» och ett »*Rommani-lexikon öfversatt af Djos Per Andersson från Mora i Dalarne . . . 1848*». Säves bibliotek innehöll också ett stort antal interfolierade exemplar och andra böcker med anteckningar.³

¹ Inköpt på auktion i Göteborg 1925 efter framlidne konsuln Johan Ekman (tr. auktionskat. nr 154). Exemplet har tidigare tillhört Chr. Hammer (*Catalogue de la Bibliothéque Hammer*, 2: nr 12.550), som köpt det på auktionen efter L. J. Lovén 1885 (*Bukowski-katalog*, 18: nr 3.071). Om författaren, translatorn i Stockholm Johan Eric Ringström, och hans skrifter se *Svenskt biogr. lex.*, N. F., 8, Sthlm 1879—81, s. 490, och A. Strindberg, *Kulturhistoriska studier*, Sthlm 1881, s. 11.

² Jfr W. Molér, *Bidrag till en gotländsk bibliografi*, omarb. uppl., Västerås 1914, nr 173 och 143.

³ Dessa ha särskilt utpekats i den av P. J. Lindal och G. Eneström upprättade katalogen över Säves boksamling (Upsala 1877).

Från rektor A. L. Schillers boksamling stannar ett digert etymologiskt lexikon, »Wörterbuch über die mit dem Schwedischen verwandten Sprachen, gesamlet von dem Herrn Amtsrath Anton Ulrich Büttner zu Holzminden 1786».

Dessutom må nämnas de mycket stora samlingar rörande Göteborgsdialekten, som hopbragts av tjänstemannen vid biblioteket A. W. Björck (d. 1912), och anteckningar och samlingar i huvudsakligen nordisk filologi efter den för tidigt bortgångne språkforskaren, filosofie magistern Nils Carlsson (d. 1918).

En handskrift, som berör en mängd språk och språkområden, särskilt ett stort antal nordiska dialekter, är den digra volym, som har ryggtiteln »Finska runan. Samling af comparativ språkforskning», och på vars försättsblad läses:

»Polyglott-samling, utgörande öfversättningar af en för sin originalitet berömd *Finsk Runa* (Tytön Suomalaisen) på närmare 400 språk och dialekter, från nästan hela jorden rundt; de flesta dock från länder inom Europa, deribland Skandinavien och Danmark talrikast representerade. Dertill en samling bref från respektive öfversättare till C. G. Zetterquist, upphofsmanen och ledaren för den filologiska vitterlek som utmynnar i en *komparativ språk-karta*; äfvensom tryckta program, tidningsartiklar, och musikbilagor. — Denna samling med alla dess allegater är ordnad af C. M. Carlander.»

En redogörelse för volymens tillkomst och innehåll återfinnes som Bilaga I.

Inom fackert *litteraturhistoria* med lärda och vittra sällskap och institutioner är det de senare som dominera. Två foliovolymmer innehålla Göteborgs debatterande sällskaps protokoll för åren 1817, 1819—20.¹ Bildningscirkelns i Göteborg protokoll för åren 1847—63 utgöra en volym. Av Sällskapet Gnistans äldre arkivalier finns bl. a. en obruten serie protokoll från dess stiftande 1878 t. o. m. år 1919 (2 bd o. 1 konv. fol.) samt dess matrikel för åren 1888—92, 1893—96 och 1921—30 (3 bd fol.). Göteborgs museums och dess ritskolas äldre räkenskapsböcker ha också hamnat här.

Av de övriga, fåtaliga, litteraturhistoriska handskrifterna nämner jag blott en oktavvolym, som innehåller en avskrift av Johan Ihes otryckta slutreplik i den bekanta polemiken om A. A. von Stiernmans

¹ Gåva till museibiblioteket av herr J. Pärman 1880.

tal i Vetenskapsakademien 1758, »Anmärkningar öfwer föregående Tal om de lärde wetenskapers tillstånd i Swearike, under hedendoms och påfwedöms tiden etc.»¹

3. Vitterhet

Att skönlitteraturen skall ha någon särskilt rik representation i en så ung handskriftssamling är givetvis ej att förvänta. Och dock finns där, som vi skola se, icke så få värdefulla manuskript, av vilka större delen förvärvats under senare år. Översikten av facket skall helt begränsas till det svenska beståndet.

Av våra litterära avskriftssamlingar, de flesta från 1700-talet, nämner jag blott tre. Med Tranemålabiblioteket följde en utomordentligt vacker sådan samling, bunden i två rikt ornerade marokängband. Dessa äro försedda med pärmstämpeln »C. B. B», som det icke lyckats mig att avslöja. I den ena av de vackra volymerna, vilka innehålla ett urval ur 1760- och 1770-talens svenska visskatt, läses följande versifierade företal:

När som Bonden Äkren kör
Sjunger han och quäder.
När en käring sin Spinnrock rör
Wisor henne gläder.
Amman kan ej Barnet söfva
Om hon ej sin röst skall öfva
Jag kan i mitt tysta Bo
Utaf visor hafva ro.
C. B. B.

En samling från gustavianska tiden har bevarats i ganska fragmentariskt skick. I den finns bl. a. Kellgrens Mina löjen i en mycket tidig avskrift med i margin tillskrivna namn på de åsyftade skalderna, Brander-Skjöldebrand, fru Nordenflycht och Bellman. Läkaren Sven Eric Albom (f. 1777, d. 1820) har lämnat efter sig en mycket trevlig avskriftssamling, tillkommen under åren 1796—1809. Den har titeln »L'inséparable» och består av sex små kvartband, fyllda av anteckningar vid läsning av svensk och utländsk, huvudsakligen vitter, litteratur samt avskrifter av svensk och utländsk poesi. Särskilt intressant är,

¹ Ihres originalkoncept finns i Uppsala universitetsbibliotek. Vår volym, som tillhört biblioteket på Nääs, innehåller dessutom såväl Stiernmans tal (tr. 1759) som Ihres, Ekholms och Strands tryckta inlägg. Jfr C. G. Warmholtz, Bibliotheca historica Sveo-Gothica, 15, Ups. 1817, s. 43 f.

som Sverker Ek påpekat för mig, sjätte delen, vilken skrivits under Alboms vistelse i Åbo 1808—10.

Från Tranemålasamlingen stammar vårt äldsta manuskript till ett betydande svenskt diktverk, Guds verk och vila,¹ tryckt första gången 1685. Det har som bekant diskuterats, huruvida detta verk, som till stor del är översättning eller efterbildning, bör tillskrivas Lucidor eller Spegel. G. E. Klemming ville göra gällande, att Spegel blott omarbetat en av Lucidor verkställd bearbetning av den stora, allmänt spridda skapelsedikten. Sitt förnämsta stöd för denna mening fann han i ett på Engso förvarat manuskript, visserligen blott en renskrift utförd efter Lucidors död men med hans namn på titelbladet. Att döma av de varianter Klemming publicerat är vårt manuskript en avskrift av Engso-handskriften eller dennas förlaga.²

I en volym ha sammanförts J. W. Liliestråles Fidei-Commiss til min son Ingemund (2:a uppl. 1797), med talrika rättelser och tillägg samt vidlyftiga kommentarer, nr 105 av Stockholms Posten för 1797, som innehåller en recension av dikten, M. Rynnings fria översättning till danska m. m. Mycket tyder på att samlingen stammar från Liliestråle själv, fastän bandet är av senare datum.

Från 1800-talets början finns det några Kotzebue-översättningar: Gustaf Vasa, Brandskattningen, De frivilliges återkomst. Den senare ingår i ett samlingsband, som tillhört Isaac de Broens teaterbibliotek, Anders Selinder och Birger Schöldström. Den sistnämndes samling av svensk dramatik förvärvades på sin tid av apotekare Gustaf Bernström, och volymen ingick i dennes stora manuskriptgåva till biblioteket 1937, varom mera nedan. Det gjorde också en annan Kotzebuepjäs, Silfverbröllopet, översatt av Anders Lindeberg. Denna handskrift har sitt särskilda intresse genom att den är försedd med C. G. Leopolds egenhändiga censorsanmärkingar.³

Ett litet egenhändigt Runeborgs-manuskript innehåller de tre dikterna Svanen, Idyll och epigram 13 (»Lutad mot gärdet stod») och Den enda kyssen. Det skänktes 1878 till museet av skaldens son,

¹ J. Helander, Haquin Spegel, Upps. 1899, s. 207 not 2.

² Se G. E. Klemming, Guds Verk och Hvila (Samlaren, 1883, s. 5); E. Wrangel, Bidrag till lösningen af frågan: Hvem har författat Guds Werk och Hwila? (Samlaren, 1891, s. 58); Helander, a. a. s. 207 ff.

³ Jfr Carlander, Svenska bibliotek och ex-libris, 2:a uppl., 3, s. 486.

ingenjör J. R. Runeberg. Sverker Ek, som i en 1912 publicerad uppsats¹ först riktade uppmärksamheten på manuskriptet och dess betydelse, har i en senare studie visat, att dess båda små blad ursprungligen hängt samman med två motsvarande, som nu finnas i Runebergsarkivet i Borgå.²

1939 fick biblioteket som gåva av lektor Vilh. Cederschiöld mottaga tre originalmanuskript³ av Fredrika Bremer: genmäle till J. O. Wallin med anledning av hans predikan på Marie bebådelsedag 1827 om »Kvinnans ädla och stilla kallelse», »Några inre erfarenheter», dagboksanteckningar från tiden jan. 1842—mars 1847, samt »Litet om mitt skrifveri», anteckningar om hennes författarskap, nedskrivna 1841. De båda förstnämnda äro publicerade — dock icke fullständigt — av Anna Hierta-Retzius 1902.⁴ Den tredje skriften har använts för och flerstädes citerats i Adlersparre-Leijonhufvuds Fredrika Bremer-biografi, där emellertid (d. 1, s. VIII) originalmanuskriptet oriktigt uppges vara förkommet. Det meddelas här i sin helhet (Bilaga II).

Ett antal manuskript av nordiska författare vid 1800-talets mitt, bl. a. H. C. Andersen, Björnstjerne Björnson, C. W. Böttiger, B. S. Ingemann, Andr. Munch, Carl Ploug, C. V. A. Strandberg, O. P. Sturzen-Becker och Z. Topelius, skänktes till biblioteket 1935 av apotekare Bernström. Samlingen utgör största delen av manuskriptet till den av Axel Kullberg 1859 utgivna antologien Nya nordiska dikter och skildringar.

Med S. A. Hedlunds efterlämnade papper, vilka 1907 överlämnades till biblioteket, följde även en samling Viktor Rydbergsmanuskript. De flesta äro manuskript till sådana dikter och uppsatser, som för första gången trycktes i Göteborgs handels- och sjöfartstidning eller på dess tryckeri. Några Rydbergs-handskrifter ha även kommit från andra håll. I den förteckning jag nu går att lämna ha alla manuskripten tagits med; proveniensen har angivits för det fåtal, som icke tillhörde S. A. Hedlunds samling. Med hänsyn till den pågå-

¹ En liten okänd Runebergshandskrift (Förhandlingar och uppsatser, 25, Hfors 1912, s. 267).

² Den första Idyll och epigram-cykels tillkomstshistoria (Historiska och litteraturhistoriska studier, 13, Hfors 1937, s. 5 f.); två sidor av vårt manuskript äro där återgivna i faksimile.

³ De hade tillhört hans faster, skriftställarinnan Maria Cederschiöld, d. 1935.

⁴ Tvenne efterlämnade skrifter jämte några bref af Fredrika Bremer.

ende intensiva Rydbergs-forskningen är det måhända försvarligt, att jag på denna punkt går mer i detalj än eljest. Jag indelar våra Rydbergsmanuskript i fem grupper: dikter och berättelser, Faust och Fauststudier, Romerska sägner, Romerska dagar, Varia.

Dikter och berättelser.

Från Rydbergs informatorstid 1852—54 hos spanske konsuln i Göteborg S. A. Svalander¹ ha tre små dikter bevarats, vilka för många år sedan överlämnades som deposition av en medlem av familjen:

»På Emmadagen», 1 blad folio (1 s.), måste förläggas till den 23 juli antingen 1852 eller 1853.²

»Till Gustaf Svalander på hans tionde födelsedag», 2 blad 8:o (2 s.), måste dateras till 1853 och ej, som Lindberger velat göra, till 1852. Rydbergs discipel Gustaf Svalander var ju född den 18 aug. 1843 (Lindberger, a. a. 2, s. 387), och dikten börjar: »Gustaf, gläds åt dina tio år!» [*Avskedsdikt*], på en liten lapp; bör vara från mars—april 1854 (Lindberger, a. a. 2, s. 358).

De tre små dikterna meddelas här som bilaga (III). Den till Gustaf Svalander har varit tryckt förut,³ men efter en avskrift, som icke exakt iakttagit den i detta fall ingalunda betydelselösa ortografien.

»Är detta hennes hjertas hemlighet?» 2 blad folio (2 s.). Fragment på prosa. Lindberger daterar (a. a. 2, s. 391) till 1863—64.

»Ur en klosterbroders dagbok.» 1 blad 4:o (1 s.). Fragment på prosa; dublett av en utskrift i Kungl. Biblioteket (Lindberger, a. a. 2, s. 388). Lindberger daterar till 1865; pikturen ger gränserna 1863, 1872.

[*Översättning från Musset.*] På ett litet avrivet blad står överst med S. A. Hedlunds stil:

Les chants désespérés sont les chants les plus beaux,
J'en sais d'immortels, qui sont de purs sanglots.
Musset.⁴

Därunder följer Rydbergs översättningsförsök — flera utkast — och slutligen följande anteckning av Hedlund:

¹ K. Warburg, Viktor Rydberg, 1, Sthlm 1900, s. 157 ff.

² Ö. Lindberger, Prometeustanken hos Viktor Rydberg, 2, Sthlm 1938, s. 384.

³ Av P. Gerner i Aftonbladet, 21 april 1929: En nyupptäckt kristen Viktor Rydbergsdikt från 1850-talet; se även Gerner's avhandling Viktor Rydbergs ungdomsdiktning, Sthlm 1931, s. 109, 180.

⁴ Något fritt återgivet citat ur *La nuit de mai* (Poésies nouvelles, nouv. éd., Paris 1862, s. 49). Jfr Lindberger, a. a. 2, s. 478 not 82.

Den fullbordade öfversättningen (d. 11 Sept. 1867) anfördes muntligen sålunda, af V. R. efter en 5 à 10 minuter:

»Ur hjertan som förtvifla de skönsta sänger gått,
Jag vet odödligt sköna, som äro suckar blott.»

»Lille Viggs äfventyr på julafton. (Saga.)» 11 spalter folio. Tryckt i GHT 23 dec. 1871, i bokform 1875 (ej som ofta felaktigt uppgives 1874).

[Tillfällighetsdikt från början av 1870-talet.] På ett avrivet gult pappersblad stå följande fyra rader:

När du skrifer — och du skrifer ofta —
Skåda då emellan åt på mig.
Känslor har jag i min barm, som dofta;
Dem jag bjuder dig.

Den lilla dikten har troligen åtföljt ett fotografi. Pikturen ger dateringen 1872—75. På baksidan står målaren W. von Gegerfelts Parisadress antecknad av annan hand. G. flyttade från Düsseldorf till Paris 1872.

»Två i sadeln.» 1 postpappersark 8:o (4 s.). V. Svanberg daterar (Samlaren, 1937, s. 62), utan tivel med rätta, detta manuskript till »tidigast 1875» (jfr Lindberger, a. a. 2, s. 388). Dikten, en omarbetning av den med samma namn i kalendern Flora för 1864 (tr. 1863), har varit citerad men aldrig tryckt i sin helhet; den meddelas här som bilaga (III).

»Antinous.» 1 postpappersark 8:o (2 s.). Lindberger (a. a. 2, s. 344) anser detta manuskript vara senare än första trycket, den danska översättningen i Nær og Fjern 16 april 1876. På svenska trycktes dikten första gången i Romerska dagar, 1877 (s. 130). Vårt manuskript, som har påskriften av annan hand »Insättes i Antinous», har använts som tryckmanuskript härför.

»Den flygande holländaren.» 4 blad 4:o (titel + 5 s.). Tryckt första gången i Nu, juni 1876. Se i övrigt Lindberger, a. a. 2, s. 346.

Singoalla. S. 75—76, 81—86 av 2:a upplagan (Gbg 1865) med puristiska rättelser för 3:e upplagan (Gbg 1876).

Prometeus och Ahasverus. Till denna dikt finns det tre manuskript:

1) Ett parti av samtalet mellan Prometeus och Ahasverus, som börjar med A:s replik: »Min fader var en ättestor rabbin.» 3 blad folio (6 s.); av Lindberger (a. a. 2, s. 380) betecknat med B.

2) Ett parti av samtalet mellan Prometheus och Ahasverus, som börjar med P:s replik: »Ja, Zeus beherrschar detta stjernevimmel.» 2 blad folio (4 s.); av Lindberger betecknat med C.

3) Fullständigt manuskript, använt för första trycket (Litterärt album red. af G. Meyer, årg. 1, 1877, s. 43). 17 blad folio (titel + 32 s.), häftat med styvt omslag; av Lindberger betecknat med H. På titelbladet har Rydberg skrivit Meyers namn och adress.

Kantat 1877. Till denna dikt finns det fyra manuskript:

1) De fyra fakultetskörerna. 1 postpappersark 8:o (4 s.); kan dateras till senare hälften av juli 1877 (jfr Lindberger, a. a. 2, s. 360).

2) Konceptmanuskript till Kör, Recitativ och Arioso. 2 blad folio (2 s.); det som innehåller ariosot är tryckt i faksimile av Sverker Ek (Viktor Rydbergs kantat, en genetisk undersökning; Studier tillägnade Karl Warburg, Sthlm 1912), det andra avbildas här. Manuskriptet tillkom natten 29—30 juli 1877.

3) Utskrift av hela dikten. 1 ark folio (3 s.). Möjligen gjord på morgonen den 30 juli 1877.¹

4) Prydlig renskrift med titeln: »Promotionskantat vid jubelfästen i Upsala 1877.» 4 blad 4:o (titel + 5 s.), blått papper, häftad med styvt omslag. Manuskriptet är daterat »Bjurslätt, 30 Juli 1877» men är troligen skrivet senare.

Ingen av de båda fullständiga utskrifterna är exakt lika med originaltrycket: »Ord till musiken vid jubelfest-promotionen i Upsala den 6 september 1877.»

»Träsnittet i psalmboken. (En gammal skolkamrat förtäljer:)) 2 blad folio (3 s. = 6 spalter). Manuskript för första trycket i GHT 2 febr. 1878; av denna sats gjordes avdrag i liten upplaga på ett folioblad, utan tryckår. Se i övrigt Lindberger, a. a. 2, s. 388.

Till Hæren. 2 blad 4:o (3 s.). Versbrev 4 sept. 1887 till provinsialläkaren i Trosa Mortimer Hæren; tryckt i Brev, 3, s. 53. Manuskriptet, som tillhört A. E. Nordenskiöld och 1928 förvärvades av biblioteket, är en av fru Susen Rydberg verkställd avskrift, undertecknad av skalden.

1932 fick stadsbiblioteket genom Viktor Rydbergs svägerska, fru Hulda Elliot, två volymer i tvåroktav, en större och en mindre, vilka tillhört skaldens maka, som avled nämnda år. De innehålla avskrifter, som fru Rydberg med sin utomordentligt prydliga handstil gjort av sin

¹ J. V. Johansson, Viktor Rydbergs-manuskript i Göteborgs stadsbibliotek (Göteborgs-Posten, 24 mars 1940).

Ur justeriga tider, evnt ca mel, fördot för dig,
 i qvarn beklaas skider du ~~skidorna~~ din ökenstij.
 Di

Kor.

Ur naturvirkliga tider,
 evnt ca mel, fördot för dig,
 i qvarn saken skider
 du, Menckelheit! din ökenstij.

Din dag är blott en strimma, som lyser blid och matt -
 ic och pumpor kenne dimma, ^{ic pumpor} och ^{ic pumpor} kenne matt!

Och skärten, den du tajar,
 på vijnen seja mat,
 och befrande de tajar:
 Allsmåttige, komst för min led?

^{i qvarn kenne de vijns}
 Di ~~se i qvarn kenne de vijns~~ ^{att allt som i qvarn kenne de vijns}
 att allt som i qvarn kenne de vijns
 och de i qvarn kenne de vijns
 din kenne blid, kom seja der,
 att ic kenne kenne skider och veller ge i qvarn
 och ofvansytta skider i ^{ofvansytta} ^{skider} kenne kenne.
 Den kenne vitter rone:
 alla ic frjingska,
 och tid och vem till kenne
 et kenne kenne frjingska!

Recitativ.

- 1 Och dock, ^{se i qvarn} du i kenne kenne mat
- 2 och ~~de kenne kenne kenne~~ ^{de kenne kenne kenne} kenne kenne
- 3 du kenne att de kenne kenne
- 4 och kenne de kenne kenne kenne
- 5 kenne kenne, ic kenne kenne kenne
- 6 kenne kenne kenne kenne kenne kenne
- 7 kenne kenne, ic kenne kenne kenne
- 8 kenne kenne kenne kenne kenne kenne
- 9 kenne kenne kenne kenne kenne kenne
- 10 kenne kenne kenne kenne kenne kenne
- 11) kenne ic ic de kenne, som kenne kenne kenne
- 12) kenne kenne kenne kenne kenne kenne
- 13) kenne kenne, de kenne kenne kenne
- 14) kenne kenne kenne kenne kenne kenne

Från Arina

Det skall, skärte efter kenne,
 kenne kenne kenne
 och kenne kenne kenne kenne
 kenne kenne kenne kenne
 och de kenne kenne kenne

Jalusa kenne kenne kenne kenne kenne

skener kenne kenne kenne kenne kenne
 kenne kenne kenne kenne kenne kenne
 kenne kenne kenne kenne kenne kenne

Från!

^{ic kenne kenne kenne}
 kenne kenne kenne kenne kenne kenne
 och kenne kenne kenne kenne kenne kenne
 du kenne kenne kenne kenne kenne
 kenne kenne kenne kenne kenne kenne
 kenne kenne kenne kenne kenne kenne
 kenne kenne kenne kenne kenne kenne
 kenne kenne kenne kenne kenne kenne

Förblada skärte!
 kenne kenne kenne kenne
 kenne kenne kenne kenne
 kenne kenne kenne kenne

var de kan de kenne kenne kenne kenne
 kenne kenne kenne kenne kenne kenne
 kenne kenne kenne kenne kenne kenne

kenne kenne kenne
 de kenne kenne kenne
 kenne kenne kenne

kenne (kenne)

Första sidan av
konceptmanuskript till
Viktor Rydbergs Kantat.

mans dikter. Den mindre boken innehåller sjutton dikter, tryckta t. o. m. år 1878. Säkerligen är det dessa tryck — i Flora för 1864, Svea för 1876 och 1879, Nu 1876 och Ny illustrerad tidning 1877 — som utgjort förlaga för avskrifterna. Några av dem ha dock varianter värda att uppmärksammas. De avskrivna dikterna äro: I klostercellen, Oro, Skogsrådet, Snöfrid, Baldersbålet, Vaknen!, Vi ses igen, De badande barnen, En blomma, Hypokondern, Lyss till granen vid din moders hydda, Vinst och förlust, Vattenplask, Till ödet, Drömmaren, Den flygande holländaren, Korpen.

Största intresset i denna volym erbjuder Poe-översättningen Korpen. Fru Rydberg har skrivit av trycket i Ny illustrerad tidning 1877, och i denna text har skalden senare infört flera ändringar. I det större av de båda avskriftsbanden återfinnes denna rättade version renskriven. Denna renskrift utgör en mellanform, ty i Dikter 1882 framträder Korpen i ytterligare omarbetat skick. Som bekant blev icke heller denna sistnämnda form den definitiva.

Den större volymen innehåller sexton av den mindres sjutton dikter¹ och dessutom ytterligare tretton. Dikternas ordningsföljd är helt ändrad. Bland de nytillkomna är Kyssen, som skrevs i januari 1881 men först publicerades i Dikter 1882 (jfr Lindberger, a. a. 2, s. 362). I fru Rydbergs avskrift är den försedd med ett motto på grekiska, som saknas i trycket. Av de 34 dikter, som ingå i första samlingen, fattas alltså blott 5. Av dessa — På floden, Hesiodos' råd, Din sorg är din, Spillror, Nero och ljungelden — har endast första strofen av den förstnämnda varit tryckt förut; de båda sistnämnda tillkommo först sommaren 1881. Man kan sålunda enligt min mening datera den större volymen till våren 1881 och den mindre till år 1879.

Faust och Fauststudier.

Översättningen av första delen är representerad av följande manuskript:

1) »*Prolog i himmelen.*» 1 blad folio (1 s.); prydlig utskrift på vänstra halvan av papperet med omarbetningar på den högra. Manuskriptet omfattar 16 versar; texten är i sin slutbearbetade form exakt lika med trycket i Ny illustrerad tidning, 1867, s. 186. Pikturen tillåter icke senare datering än 1865: långa s, högersläng i endast en av de 25

¹ Den uteslutna dikten är Till ödet.

g-typerna och tendens till sådan i ett par y- och j-typer (jfr Lindberger, a. a. 2, s. 321 f.).¹ Lindberger antar (a. a. 1, s. 183), att Rydberg redan 1863 »ungåtts med planer på att översätta Faust».

2) Konceptmanuskript, 1 ark (trasigt) folio (4 s.). Utkast till ett parti av Valborgsnatten (Faust, 1876, s. 111 f.). Manuskriptet, som är skrivet med petig, hastigt nedkastad stil, är svårt att datera; det torde dock kunna hänföras till 1860-talets senare hälft.

3) Ett folioblad, paginerat 7—8, med pryddig utskrift på vänstra halvan av papperet och omarbetningar på den högra. Manuskriptet omfattar 64 versar fr. o. m. vers 72 (Faust, 1876, s. 16, spalt 2, r. 11 nedifr.: »De helga tecknens tydning» etc.); texten mycket olika originaltrycket. Manuskriptet är antagligen från början av 1870-talet.

4) På baksidan av en snickarerekning, utställd den 6 juni och kviterad den 6 juli 1876 — alltså terminus post quem —, stå fyra versioner av första strofen av visan om loppän (Faust, 1876, s. 58). Den tredje av dessa ingår oförändrad i originaltrycket; tolkningen har alltså tillkommit i sista stund (jfr nedan).

5) »*Ur Göthes Faust. Andekören i Fausts dröm.*» 1 blad folio (2 s.). Utgör tryckmanuskript till en reklamnotis i GHT 16 dec. 1876 om »den nu fullständigt utkomna praktupplagan af Viktor Rydbergs öfversättning».²

»*Ur andra delen af Göthes 'Faust'.*» 68 blad 8:o (68 s.). Manuskript till trycket i Svensk tidskrift, 1875, s. 414—454. Det finns även korrektur till s. 414—442.

Romerska sägner om apostlarna Paulus och Petrus.

De bevarade manuskripten äro tryckmanuskript för GHT.

I. *Paulus i Neapel.* 8 blad 8:o (10 s. paginerade 1—2, 5, 8—14). Tryckt i GHT 13 juni 1874. S. 3, större delen av s. 4 och s. 6—7 saknas.

¹ Att versinitialerna äro versaler, vilket enligt V. Svanbergs iakttagelse (Singoalla, s. 39 not 2) skulle kunna styrka en ännu tidigare datering, är en omständighet, som jag icke kan tillmäta någon vikt. Jag har icke varit i tillfälle att pröva nämnda iakttagelses bärvidd på ett större material men vill dock anmärka följande: 1) att på 1850-talet tryckta dikter av Rydberg ha versaler bevisar naturligtvis ingenting, om man inte kan styrka, att även vederbörande tryckmanuskript haft sådana; 2) dikterna från tiden hos familjen Svalander (1852—54) ha icke versaler (jfr Bilaga III); 3) det under 3) nämnda Faust-manuskriptet, som icke kan sättas tidigare än till början av 1870-talet, har versaler.

² Enligt Svensk bokhandelstidning utkom första häftet veckan 7—13 sept. och det sista veckan 30 nov.—6 dec.

»II. *Paulus i Rom.*» 5 blad 8:o (10 s.). Tryckt i GHT 20 juni 1874. Manuskriptet saknar ett par blad i slutet.

»III. *Simon undergörarens himmelsfärd.*» 8 blad 8:o (15 s.); sista bladet koncept (avriven gul »matsedel»). Tryckt i GHT 27 juni 1874.

»IV. *Priska och Pudentiana.*» 4 blad 8:o (8 s.). Tryckt i GHT 4 juli 1874.

»VI. *Herre, hvar går du?*» 2 spalter folio (3 s.); konceptmanuskript till ungefär halva artikeln (fr. o. m. 7:de stycket) i GHT 18 juli 1874.

Om tillkomsten av detta verk se Rydbergs brev till Björnson febr. 1875 (F. Bull, Viktor Rydberg og Björnstjerne Björnson, Festskrift tillägnad Yrjö Hirn, Hfors 1930, s. 67).

Romerska dagar.

»*Den meliska Afrodite.*» 35 blad 8:o, paginerade 1—6, 8, 11—23, 25—29, 32—38, 41—43. Renskrift, som dock företer olikheter med såväl första trycket (Svensk tidskrift, 1874, s. 436) som *Romerska dagar* (1877, s. 91).

Blyertsteckningar från Rom. Till den ursprungliga tredje artikeln i denna serie, *Kyrkostatens Rom och Italiens* (GHT 20 jan. 1875) finns det anteckningar på första sidan av ett postpappersark och till den 4:de, *Tiggarna* (GHT 28 jan. 1875) ett blyertsutkast till början på ett kvartblad. Av GHT-manuskripten ha följande två bevarats:

»I. *Karnevalen. Bonaventuras kloster. Äfventyr på Korso.*» 13 blad 8:o (13 s.). Tryckt i GHT 30 dec. 1874.

»*Campagna di Roma. II.*» 6 spalter folio. Tryckt i GHT 5 juni 1875.

Romerske kejsare i marmor. Till avd. I finns en vacker renskrift, tryckmanuskript för första publiceringen (Svensk tidskrift, 1875, s. 1); 35 blad 8:o, paginerade 2—36 (s. 1 fattas alltså). Till avd. II finns det två varianter. Den ena består av 35 blad 8:o, paginerade 1—35, tryckmanuskript för första publiceringen (Svensk tidskrift, 1875, s. 97). Den andra, som omfattar 16 oktavblad, paginerade 1—5, 12—21, 23, är ett fragment av en tidigare version. Detta framgår bl. a. av att andra ordet i rubriken ändrats från »kejsarbilder» till »kejsare». Dessutom finns det — på samma sorts papper som sistnämnda manuskript och det till avd. I — 3 oktavblad med utkast till *Klaudius-essayn* (Svensk tidskrift, 1876, s. 415).

Varia.

»Medeltidens magi. III. Den lärda magien.» 5 blad av olika storlek. Det första har påskriften: »Manuskript af Victor Rydberg. G. i december 1864. S. A. Hedlund.» Manuskriptet, som slutar mitt i en mening, motsvarar s. 567—573 r. 4 av första trycket i Svensk månadsskrift, 1864.

Om människans förut-tillvaro. 26 blad folio med skrift i spalt på båda sidor, paginerade 21—38, 41—46, 49—66, 71—78, 81—82. Tryckmanuskript för 3:e upplagan av Bibelns lära om Kristus (1868); börjar med s. 214 i detta tryck.

Hit hör också ett manuskript, omfattande 4 hela och 2 halva folioblad med skriften i spalt (pagin. 1—9), vars början lyder:

Ehuru vår afhandling om människans förut-tillvaro afser endast denna läras tillvaro och ställning inom den urkristna idékretsen, torde det här vara oss tillåtet att för dem bland våra läsare, som i tron på en preexistens möjligen endast se ett foster af forntidens inbillningskraft utan vidare betydelse för nutiden och dess vetenskap, påpeka, att preexistensbegreppet intager en ganska viktig plats äfven i våra dagars spekulation och antropologiska forskning. Herbarts lära om själen såsom »ett enkelt reall väsen», som icke blott är utan hvarje mångfald av kvalitativa bestämningar, utan ock utan alla predikater, som hänföra sig till tid och rum, involverar läran om själens evighet, hvilken lära är preexistensföreställningens egentliga kärna. Så äfven den Boströmska filosofiens lära, att »ursprungligen och i ordets egentliga bemärkelse finnes ej någonting annat än Gud och hans eviga bestämningar — hans idéer eller begrepp, hvilka alla ock äro sjelfve absolut lefvande eller sjelfmedvetande väsenden». — För att gifva en, om än i högsta mätto fragmentarisk, bild af den fortgående vetenskapliga diskussionen i detta ämne, lemna vi här några spridda utdrag ur åtskillige filosofiske författares arbeten:

Därpå följa citat i översättning av verk av J. H. Fichte, C. G. Carus, Schopenhauer och J. H. v. Kirchmann (ett alldeles färskt arbete, Die Philosophie des Wissens, 1865).

Manuskriptet har överst på första sidan påteckningen »(Petit!)»; det har säkerligen varit avsett som not till avhandlingen om människans förut-tillvaro. Det var väl dess längd, som gjorde, att det fick förbli otryckt. En ersättning därför är enligt min mening följande not på s. 244:

Att preexistensbegreppet återupplefvat i åtskilliga af den nyare tidens filosofiska systemer torde för läsaren vara bekant. Anmärkningsvärdt är, att forskare i våra dagar, som, oberoende af metafysiska teorier, försökt

på naturvetenskaplig väg genomtränga antropologiens problem, fått samma begrepp till resultat af sina undersökningar. Så J. H. Fichte, Lotze och Carus.

»*Gemmåle till hr biskop Beckman. (Bilaga n° 3.)*» 1 blad folio (1 s.), fragment av en — säkerligen tidigare — utskrift av denna i Bibelns lära om Kristus, 3:e upplagan (1868) tryckta polemik. Av tryckmanuskriptet till denna finns det två folioblåd (4 spalter, paginerade 21—24), motsvarande s. 286—290 r. 5 i trycket.

Om kyrka och presterskap. 1 blad folio. Fragment av tidigare manuskript till uppsatsen med denna titel, tryckt i *Framtiden*, 1868, s. 125; innehåller några rader av början av avd. III.

[*Om bibelkommissionens förslag till översättning av Nya testamentet.*] 1 blad folio (2 s.). Manuskriptet har följande påskrift av S. A. Hedlund: »*Hr V. Rydbergs anförande vid frågan om Bibelkommissionens arbete.* Detta anförande, som blifvit oss meddeladt af talaren sjelf, lydte sålunda:» Tryckt i GHT 29 sept. 1868.

»*Ett och annat. Frid och strid: skinkfesten i Dunmow; duellerna.*» 6 spalter folio. Tryckmanuskript för GHT 25 aug. 1869.

Ett och annat. En ny folkvandring. 3 spalter folio, paginerade 2—4. Tryckmanuskript för GHT 28 aug. 1869.

»*Hvem är han? Redogörelse för Tichborneska processen. VII. Hemlighetsfulla ströftåg. Mötet med lady Tichborne.*» 4 spalter folio. Tryckmanuskript för GHT 22 juli 1871.

[*Från riksdagen 1871—72.*] 6 blad i olika format. På ett folioblåd läses början av ett utkast till Rydbergs anförande i försvarsfrågan den 19 april 1871 (jfr *Skrifter*, 14, 1899, s. 379). I övrigt äro dessa blad fyllda av nästan stenografiskt förkortade anteckningar.

Bibelkommissionens fjerde öfversättning af nya testamentet och Tysk eller nordisk svenska? Till dessa båda uppsatser finns det följande manuskript:

1) anteckningar och materialsamling, 28 blad folio och 12 lappar av olika format;

2) utkast till Tysk eller nordisk svenska, 3 blad och 5 spalter folio;

3) tryckmanuskript till Tysk eller nordisk svenska, 34 blad folio, paginerade 2—35 (tr. i *Svensk tidskrift*, 1873, s. 489).

»*Till tolkningen af Nordens äldsta runeinskrifter.*» 23 blad 8:o (25 s.). Tryckmanuskript för Svenska fornminnesföreningens tidskrift, bd 2 (1873—1874), Sthlm 1875, s. 234.

[*Tal för »Nordens och för jordens alla ädla qvinnor».*] 1 blad 4:o (2 s.). Tal vid någon fest i anslutning till »de varma ord, som en föregående talare egnat vår fräjdade gäst, professor Nordenskiölds ädla maka». Erinran om att det »Kariska hafvet var, innan Nordenskiöld bevisade motsatsen, ansedt som otillgängligt för seglaren», ger vid handen, att talet hållits tidigast 1875.

»*Herman Almkvists forskningar i Moab.*» 6 spalter folio. Artikeln uppges bygga på orientalisten K. Schlottmanns »skrifvelse till Augsburger allg. Zeitung». Då Almkvist skrev korrespondenser om sina forskningar till denna tidning 1877,¹ torde Rydbergs artikel kunna dateras till detta år.

Carl Wilhelm August Strandberg. Minnesteckning såsom inträdestal i Svenska Akademien den 22 maj 1878. 29 blad folio, paginerade 1—12, 14—32. Tryckmanuskript för Sv. Akad:s handlingar ifrån 1796, 53, Sthlm 1878, s. 125.

»*Förslag till Program för Stiftelsen 'Lars Hiertas Minne', framlagdt af dess första Styrelse.*» 1 ark folio (2 s.). Rydberg kallades den 23 jan. 1878 till ledamot av styrelsen för Stiftelsen Lars Hiertas minne; denna hade sitt konstituerande sammanträde den 3 mars, och stadgarna antogos den 19 dec. samma år.² Manuskriptet, som väl tillkommit under diskussionen om stadgarna, innehåller dels ett referat av Anna Hierta-Retzius' gåvobrev, dels en allmän kulturfilosofisk betraktelse.

Till den första kristendomens historia. En föreläsning af Viktor Rydberg. 7 blad folio (13 s.). Manuskript, skrivet av fru Rydberg med rättelser av författaren, till föreläsningen nr 7 i serien Kulturbilder från romerska kejsartiden, hållen i Göteborg hösten 1880. Det har använts för trycket i GHT 22 dec. 1883; jfr V. Rydberg, Kulturhistoriska föreläsningar, 2, Gbg 1903, s. 256 ff.

»*Ännu en mytsaga.*» 1 blad folio (2 s.); undert. »-m». Manuskriptet har påskrift av S. A. Hedlund: »Manuskriptet åter till S. A. H., som vill se korrekturet sedan det är läst.» Tryckt i GHT 6 aug. 1887; jfr Brev, 1, nr 156 (s. 319).

»*Om likbegängelsesätten.*» 2 blad folio (2 s.); undert. »-t». Tryckmanuskript för GHT 13 okt. 1888.

Rydbergssamlingen innehåller dessutom följande av författaren egenhändigt rättade korrektur:

¹ J. von Bahr & Th. Brandberg, Upsala universitets matrikel, Ups. 1896, s. 6.

² M. G. Retzius, Stiftelsen Lars Hiertas minne, Sthlm 1903, s. 15, 5.

Jehova-tjensten hos hebreerna före babyloniska fångenskapen (Svensk månadsskrift, 1864, s. 39—42);

Urpatriarkernas slägttafla i Genesis, Gbg 1873, s. 25—32;

Marcus Aurelius (Pressade blad, Sthlm 1884, s. 81—92).

Där finns ytterligare ett korrektur, och det är av ett visst intresse, nämligen ett förstakorrektur av Fädernas gudasaga (18 spalter, motsvarande s. 3—37 i originaltrycket 1887). Det är läst av S. A. Hedlund, som gjort både tillägg och strykningar. Vidare har han ingripit mot Rydbergs stavning, särskilt ifråga om ä- och k-ljuden. Han ville stava »hjärta» och »släkte», under det Rydberg skrivit »hjerta» och »slägte». Trycket visar, att Rydberg accepterade den förra men inte den senare stavningen. Det är tydligen på detta arbete Hedlund syftar i brevet den 15 aug. 1887.¹

För fullständighetens skull må också ett par pennteckningar av Rydberg omnämnas, ävensom att samlingen innehåller en del separat och tidningsurklipp av och om Viktor Rydberg.

Pontus Wikner är i stadsbibliotekets handskriftssamling företrädd av fem små dikter från åren 1859—70 till kronolänsmannen Herman Julius Nordberg och en predikan, hållen den 7 aug. 1864.²

Av Snoilsky ha vi den lilla samling dikter från det sista skol- och första studentåret (1859—61), som han skänkte sin studiekamrat Karl August af Schmidt; efter dennes död inköptes boken 1904 till biblioteket. För dess innehåll har Warburg redogjort i sin biografi över skalden.³

År 1888 gjordes samlingens måhända märkligaste förvärv. Då skänkte nämligen grosshandlaren Adolf Magnus till museibiblioteket de sex manuskript till Strindbergs Mäster Olof, som han köpt av författaren.⁴ Sedan bibliotekets dåvarande chef, Karl Warburg, i en artikel i GHT 15 mars 1890 fäst uppmärksamheten på dessa manuskript, skänkte Strindberg ytterligare en handskrift, en avskrift av manuskriptet till versupplagan, samt »en del papper».⁵ Förutom de

¹ Brev, I, s. 321; jfr Lindberger, a. a. 2, s. 319.

² Gåva av rektor H. Celanders 1936.

³ Carl Snoilsky, Sthlm 1905, s. 33 not 1.

⁴ Gåvan införd i museibibliotekets accessionskatalog under juni 1888; jfr även P. Lindberg, Tillkomsten av Strindbergs »Mäster Olof», Sthlm 1915, s. 6.

⁵ Den 23 mars 1890 enligt anteckning av Warburg på detta manuskript.

sju mer eller mindre fullständiga manuskripten¹ äger biblioteket sålunda de förstudier och utkast, som Lindberg omnämner (a. a. s. 4 f.), och dessutom ett rättat korrektur av versupplagans åtta första ark. Det skulle säkerligen vara en del att tillägga till John Landquists² och Per Lindbergs redogörelser för dessa manuskript. En detaljerad klassificering och beskrivning av dem förutsätter emellertid en penetrering av materialet, som väl närmast bör åvila den, som påtager sig det ingalunda lätta uppdraget att utge en länge bebadad³ textkritisk edition av Mäster Olof.

Av de övriga 1880-talsförfattarna äro två, A. U. Bååth och Gustaf af Geijerstam, så rikt representerade, att man kan tala om verkliga författararkiv. I båda fallen äger biblioteket även författarnas korrespondens. Dessa brevsamlingar, av vilka särskilt den Geijerstamska är av mycket stort intresse, ha emellertid inordnats i den övriga sviten av brevväxlingar, och jag skall återkomma till dem.

A. U. Bååths papper inköptes 1933 av fru Lulli Bååth. Den stora samlingen innehåller bl. a. manuskript till diktsamlingarna, sagoöversättningarna och andra arbeten i bokform. En mängd förarbeten till dikterna ha bevarats; det är över huvud taget gott om koncept, utkast och anteckningar i samlingen. Där finns också en stor mängd föreläsningsmanuskript samt både tryckta och otryckta biographica.

År 1930 satte apotekare Bernström biblioteket i tillfälle att förvärva Gustaf af Geijerstams korrespondens samt andra papper ur hans litterära kvarlåtenskap. Samlingen har sedan vid flera tillfällen kompletterats av författarens efterlevande maka, av sonen fil. mag. Sten af Geijerstam samt av fil. dr Melker Johnsson. Geijerstamsarkivet innehåller manuskript till en rad av författarens tryckta arbeten, bl. a. — för att nu stanna vid dem som utgivits i bokform — Det yttersta skäret, Äktenskapets komedi, Boken om Lillebror, Andreas Vik, Bröderna Mörk, Stiliga Augusta, Stor-Klas och Lill-Klas. Dessutom finns det en hel del otryckta ting,⁴ bl. a. anteck-

¹ Ytterligare ett manuskript, en avskrift av Kymmendö-manuskriptet, finns som bekant i Svenska Akademiens ägo, dit det inlämnades den 6 okt. 1873. Jfr Lindberg, a. a. s. 4 och s. 76 ff.

² I anmärkningarna till Samlade skrifter av August Strindberg, 2, Sthlm 1912.

³ Jfr M. Lamm, Strindbergs dramer, 1, Sthlm 1924, s. 89 noten.

⁴ Se M. Johnsson, En åttitalist, Gbg 1934, s. 380.

ningsböcker med utkast och motiv, samt biographica, tryckta publikationer med bidrag av och om författaren m. m.

Ytterligare ett författararkiv, visserligen av mindre betydelse ehuru av ett visst lokalt intresse, är hovfotografen och skämtaren *Aron Jonasons* (d. 1915) papper.

Av *August Bondesons* efterlämnade anteckningar och utkast till tredje delen av *Chronsoughs* memoarer äger biblioteket en avskrift.¹

Den 15 januari 1937 erhöll handskriftssamlingen en gåva, som tillförde den några av dess värdefullaste volymer. På sin sextioårsdag överlämnade nämligen bibliotekets varme gynnare, apotekare *Gustaf Bernström*, icke mindre än elva manuskriptvolymer, varav tio i synnerligen förnämliga band av hovbokbindare *Hedberg*. Två ha redan tidigare omnämnts.² Det förnämsta av de återstående nio är det 76 foliosidor starka originalmanuskriptet till de fem kapitel ur *Gösta Berlings saga*,³ varmed *Selma Lagerlöf* 1890 vann priset i tidskriften *Iduns* tävlan om en »underhållande följetong». Detta manuskript hade stannat i *Birger Schöldströms*, en av prisdombarna, ägo; originalhandskriften till återstoden finns som bekant numera i *Kungl. Biblioteket*.

En foliovolym innehåller tryckmanuskript till dels de tio dikter av *Verner von Heidenstam*, vilka publicerades i *Ord och bild* 1908, *Paradisets timma*, *Herden*, *Bildskäraren*, *Om tusen år*, *Hos spåkvinnan*, *Filemon och Baukis*, *Den vidtberömde*, *Hertig Magnus graf i Vadstena*, *Visby*, *En dag*,⁴ dels samme författares diktcykel *Mitt gårdsfolk*, tryckt i *Bonniers* månadshäften 1907 (h. 8).

En oktavvolym upptas av *Frödings Grillfängerier*⁵ och *Tan- kar och infall*.⁶ Manuskripten äro som vanligt överfyllda med änd-

¹ Gåva av musikdirektören *F. Lundberg* 1922.

² Ovan s. 14.

³ Tryckta 1891 under titeln: *Ur Gösta Berlings saga*. Berättelse från det gamla *Värmland*.

⁴ Den första dikten är antecknad som inkommen den 8, de övriga den 30 aug. 1907. Ordningen mellan dikterna är ej densamma i manuskriptet som i trycket.

⁵ Tryckt Uppsala 1898.

⁶ Två artiklar i *Upsala nya tidning*, 17 nov. 1897 och 12 jan. 1898 (*Samlade skrifter*, 10, *Sthlm* 1921, s. 118—120, 124—129).

ringar och tillägg, och författaren har i stor utsträckning gjort rättelser och tillsatser i korrekturet.¹

De återstående sex volymerna utgöras av fem Hjalmar Söderbergs-handskrifter, samtliga tryckmanuskript, Doktor Glas, Hjärtats oro, Den allvarsamma leken, Jahves eld och Ödestimman, samt manuskriptet till Ivan Ojeluunds bok Humanismen. Söderberg har på manuskripten — med undantag för Ödestimman — gjort anteckningar om verkets tillkomst; dessa uppgifter gå igen i anmärkningarna till författarens Skrifter. Jag citerar här anteckningen om Doktor Glas, som på manuskriptet är något utförligare än i de nyssnämnda anmärkningarna:

Jag fick första idén till denna bok en gång på hösten 1901, när jag gick snedt öfver Norrmalms torg. Jag började skriva på den sommaren 1902 och fullbordade den hösten 1905. Jag arbetade på den nästan bara på somrarna — på vintrarna hade jag annat att tänka på.

Herr Bernström kompletterade samma år denna gåva med dels ett exemplar av Nietzsches Also sprach Zarathustra (2. Aufl. 1893), som varit i Frödings ägo och av honom försetts med talrika marginalanteckningar, dels en samling fotografier (639 blad) av Frödingsmanuskript från åren kring sekelskiftet, vilka tillhöra skaldens syster, fröken Hedda Fröding. — I detta sammanhang bör nämnas, att biblioteket redan tidigare ägde en liten Frödings-handskrift, Byron-översättningen Farväl. I jämförelse med första trycket i Ord och bild (1892, s. 277) har detta manuskript några smärre varianter att uppvisa.

På bok- och manuskriptauktionen »Pro Finlandia» i Stockholm 28 febr.—1 mars 1940 blev biblioteket i tillfälle att förvärva bl. a. en del originalmanuskript av nyare svenska författare:

Tor Hedberg, »Ett hems drama» (ursprunglig titel: »Hemmet. Drama i tre akter»), tryckt 1905. 127 blad 4:o. (Auktionskatalogen nr 52.)

Per Hallström, sex noveller, vilka samtliga ingå i samlingen Purpur (1893), som innehåller ytterligare två berättelser (Falken, Carneola). 126 blad folio, 13 blad (26 s.) 4:o. (Auktionskatalogen nr 48.)

¹ Jfr R. G:son Bergs anmärkningar till Frödings Samlade skrifter, 9, Sthlm 1921, s. 290.

Karl-Erik Forsslund, »Hyllningskväden och annan tillfällighetsvers. 28 stycken i mskpt», flertalet otryckta, 26 blad, varierande format; »Lyriska spånor. 15 dikter i mskt», de flesta otryckta, 13 blad 4:o. (Auktionskatalogen nr 762—63.)

Anders Österling, »Sånger i krig», tryckt 1917. 18 blad folio. (Auktionskatalogen nr 91.)

Bertel Gripenberg, »Skuggspel. En diktsamling», tryckt 1912. 112 blad 4:o. (Auktionskatalogen nr 766.)

Ludvig Nordström, »Min världs-omsegling», 11 vol. 4:o i linneband. Skildrar författarens 5½ månaders resa med M/S Yngaren. Tryckt, dock ej fullständigt, 1932 i »Jag reste ut som svensk» samt »Och blev helt enkelt människa». (Auktionskatalogen nr 773.)

4. Konst, Teater

På facket k o n s t finns en del handlingar, som illustrera konstlivet i vår stad, Göteborgs konstförenings protokoll för åren 1854—1914, räkenskapsböcker rörande Göteborgs konstflitlotteri samt dess styrelses protokoll för åren 1868—74 och, såsom deposition, handlingar (protokoll och räkenskaper) rörande Konstnärskretsen i Göteborg.¹

Med P. Wieselgrens boksamling följde en defekt avskrift av Pehr Hörbergs »Skola för nybegynnare uti tecknings- och målare-konsten» (1805), verkställd av överläkaren vid Sahlgrenska sjukhuset P. C. Westring.² Utom de ovan (s. 4) nämnda handlingarna efter skulptören B. E. Fogelberg finns det ytterligare några med samma proveniens, bl. a. två bouppteckningar, en egenhändig redogörelse för hans affärer i Göteborg samt 50 stycken handteckningar. En skissbok av John Hall d. y. tillhörde museiarkivets äldsta bestånd.³

På avdelningen t e a t e r finns ett värdefullt manuskript med tillhörande samlingar, nämligen fortsättningen av Wilhelm Bergs 1896—1900 utgivna stora arbete, Anteckningar om Göteborgs äldre teatrar. Det utgivna partiet⁴ består av 3 stora folioband. I dessa följes den av traktören L. Segerlind grundade teatern vid Södra Hamngatan fram till

¹ Stiftad 1905, upplöst 1926, utgav 1905—07 tidskriften Maneten.

² Enligt uppgift av P. Wieselgren i katalogen över hans bibliotek. Originalen tillhörde Westrings fader, livmedikus J. P. Westring, och finns nu i Hvitfeldtska högre allmänna läroverkets i Göteborg bibliotek.

³ Göteborgs musei tjugofemårsberättelse, Gbg 1888, s. 53.

⁴ Inköptes 1916 från författarens sterbhus.

dess upphörande 1892. I sista delen behandlas dessutom teatern i Bloms sal (1816—73), teatern på Lorensberg (1848—92), Artilleriteatern (1861—76) och Arbetareföreningens teater (1867—92) och meddelas översikter över dramatiska föreställningar på skilda håll i staden 1815—92 samt över diverse offentliga nöjen 1750—1892. Verket skulle avslutas med fullständiga person- och pjäsregister, till vilka författaren samlat ett stort material. Han beräknade, att det utgivna partiet av hans verk skulle i tryck omfatta 5 band à 30 ark. Det visade sig förmodligen omöjligt att finansiera ett så stort arbete; manuskriptet innehåller dock utan tvivel ett för vår teaterhistoria mycket värdefullt material.

Bland fackets övriga innehåll märkas en del handlingar rörande Nya theater-aktiebolaget i Göteborg: bolagsstämmans protokoll 1855—71, styrelsens protokoll 1855—70 och »Orkester-kassans» styrelsens protokoll 1859—62.¹ Bidrag till stadens teaterhistoria under 1800-talets senare del lämna även skådespelaren Hugo Åströms memoarer ur sitt teaterliv.²

5. Arkeologi, Historia

Av arkeologiska handskrifter ha vi så gott som uteslutande den stora samling av framlidne intendenten Georg Sarauws efterlämnade manuskript och anteckningar, som änkefru Elin Sarauw 1939 överlämnade till biblioteket.

De historiska hjälpvetskaperna äro ganska klenst representerade. Den förnämsta av de numismatiska handskrifterna är en 1747 verkställd översättning av Elias Brenners *Thesaurus nummorum Sueo-Gothicorum*, tryckt 1731. Detta manuskript, som är mycket vackert präntat och bundet i ett förnämligt samtida helt kalvskinnsband, omfattar blott 238 av bokens 270 sidor. Ett stort heraldiskt manuskript i 12 små kvarthand av P. Wieselgren må också nämnas, »Bidrag till en svensk vapentolkning och ättlära för tiden före Sv. Riddarhusets inrättning 1626».

Översikten av de historiska handskrifterna skall helt begränsas till det svenska beståndet. Jag skall därvid först dröja vid några verk, som fått tillbringa längre eller kortare tid i handskrift, innan de nådde till tryckning.

¹ Till större delen gåva av grosshandlaren C. R. Prytz 1933.

² Manuskriptet har tidigare tillhört Wilh. Berg.

Eric Benzelius d. y:s »Collegium in historiam Svecanam», som hölls i Uppsala 1716 och 1719, var tydligen ett i manuskript mycket spritt arbete. »Ingen älskare af Fäderneslandets Historia var, som icke ägde en mer eller mindre tillförlätelig Afskrift af detta Arbete», säger Warmholtz (5, s. 85). I vår samling finns en tidig avskrift av den fullständiga versionen i sju böcker med Elias Brenners »Additament, bestående uti en kortt berättelse om våra Swea konungars mynt».¹

Olaus och Laurentius Petris svenska krönikor voro, som bekant, länge hänvisade till en tillvaro i handskrift, innan de respektive 1818 och 1828 blevo tryckta.² Av den förra har vår samling två avskrifter, båda ur biblioteket på Nääs. Den ena, som är daterad 1602, representerar enligt E. Lundmarks klassificering den äldsta redaktionen. Den andra, som är från slutet av 1500-talet, — en mycket vacker handskrift, vars samtida band också är välbevarat — ger den femte redaktionens text.³ Avskriften av Laurentius Petris krönika är enligt en anteckning på sidan 390 avslutad 1564; den är alltså ovanligt tidig.⁴

Den mot Karl IX riktade pamfletten »Hertig Carls Slaktarebänk» behövde inte vänta så länge på att bli tryckt. Men även efter det att den 1617 publicerats utomlands äro handskrifterna vida vanligare än boken. Denna blev nämligen indragen av Sigismund, och blott tre exemplar äro nu kända, av vilka endast det som finns i Kungl. Biblioteket är fullständigt.⁵ Om dess författare ha skilda meningar varit rådande. Stiernman tillskrev den Jöran Nilsson Posse till Sjögerås. Denna uppgift övertogs av Warmholtz och levde kvar i vår historieskrivning, ända till dess Schück i sin svenska litteraturhistoria 1890 gissade på jesuiten Gregorius Borastus. Tor Berg har med användande av delvis dittills utnyttjat material kommit till det resultatet, att Borastus författat skriften på föranstaltande av förra riksrådet Jöran Knutsson Posse till Hellekis, en kusin till den nyssnämnde Jöran Nilsson.

¹ Ur biblioteket på Nääs. Om de i Linköpings stifts- och landsbibliotek bevarade manuskripten med egenhändiga rättelser och tillägg av författaren, se J. H. Lidén, Repertorium Benzelianum, Sthlm 1791, s. 27 f. Tryckt 1762 under titeln Utkast till svenska folkets historia. . .

² I *Scriptores rerum Svecicarum medii aevi*, 1 och 2.

³ E. Lundmark, Redaktionerna av Olaus Petris Svenska krönika (Vetenskaps-Societetens i Lund årsbok, 1940, s. 74—75).

⁴ Jfr handskriftsförteckningen i *Scriptores rerum Svecicarum*, 2: 2, s. 4, och Lundmark, a. a. s. 72 not 86.

⁵ Efterskrift av Tor Berg till det 1915 utgivna nytrycket, s. I, VI.

Av »Hertig Carls Slaktarebänk» äger biblioteket icke mindre än fyra handskrifter. En av dessa, som tillhört Lars Månsson i Tranemåla, är så sen som från 1861 och alltså utan all betydelse. Av de övriga märkes först ett mycket vackert manuskript från slutet av 1600- eller början av 1700-talet. Det har tillhört Carl L. Kämpe, som på 1770-talet var kanslist i Antikvitetsarkivet och amanuens i Kungl. Biblioteket;¹ han har 1794 skrivit sitt namn i boken. Avskriften av »slaktarebänken» slutar på samma sätt som Riksarkivets tryckta exemplar.² Härtill ha fogats riksrådet Erik Sparres försvarsskrift av den 4 juli 1599³ och den berättelse om Linköpings blodbad, som Werwing⁴ anför. Slutligen har en annan hand tillfogat avskrifter av Karl IX:s brev till Axel Stensson Leijonhufvud den 5 juli 1604⁵ och ett referat av dennes svar. Därefter tillägger avskrivaren:

Man ser och wet, at Slaktare Bäncken redan 1604 warit begynt, men icke fullbordad förr än efter Konungens död, och at Axel Stensson Leijonhufvud icke warit rätta Auctor dertil, utan förmenas Jöran Posse, som sig i Danzig uppehöll, hafwa den samman skrifwit, och sedan til trycket befordrat i Lybeck 1617.⁶

En annan avskrift, som också är från början av 1700-talet, representerar samma version. Volymen ifråga innehåller även »Copia af konung Gustav Adolphs egenhändige uppsatte historia, Caroli IX^{mi} regements tijd angående». På titelbladet till denna senare skrift står antecknat: »Afskrefwen och *Collationerad* efter en *Copia*, som ibland Högwälborne Grefwens *General Majorens* och Lands Höfdingens Hr *Carl Gustav*

¹ Carlander, a. a. 2:a uppl., 2: 2, s. 620.

² Tor Berg, Efterskrift, s. II.

³ Tryckt i J. Werwing, Konung Sigismunds och konung Carl den IX:des historier, Bilagor, Sthlm 1747, s. 105.

⁴ A. a. 2, s. 12 ff.

⁵ Detta brev gäller dock icke, som flerstädes i avskrifter anges, »slaktarebänken» utan en annan skrift av Leijonhufvud; jfr Stiernmans företal till Werwings historia, 1, s. (27), Warmholtz, nr 3.368 (6, s. 194), och Tor Berg, a. a. s. IV.

⁶ Uppgiften, att »slaktarebänken» tryckts i Lübeck, förekommer icke, så vitt jag vet, i litteraturen; Bygdén, Svenskt anonym- och pseudonymlexikon, har tryckorten Krakau. — Därunder står en anteckning av en senare hand, som väl rimligtvis måste tolkas så, att antecknaren ansett uppgiften om »slaktarebänkens» författare syfta på Jöran Knutsson Posse (jfr ovan): »NB. Icke Gjöran Knutsson, utan Gjöran Nilsson Posse, som var Ryttnästare, och hvilken föregående Hert. Carls Slaktarebänk af våra Bibliographer tilägnas. Se von Stjernmans Biblioth. Sveo-Goth. Tom II. p. 323.»

Bielckes wackra samlingar uti Swenska Historien finnes. — 1732 in Decembri.»¹

Den tredje avskriften stammar från presidenten C. Fr. Wærns bibliotek och har på titelbladet följande anteckning: »afskrifven, efter det tryckta exemplaret i Upsala Bibliothecque, af F. A. B[urman].»² Denne har dock blott kompletterat en betydligt äldre avskrift med början och slut (s. 1—26, 147—161).

Ett samlingsband i folio, som tillhört biblioteket på Nääs, innehåller avskrifter från 1700-talets mitt av olika händer av en del skrifter och handlingar rörande Sveriges historia under 1600- och 1700-talen. Där finns bl. a. en svensk översättning av »Les anecdotes de Suède» under titeln »Samuel Puffendorffs efterlefwor om Swerige eller Hemlig under rättelse om de i detta konunga riket under konungen Carl XI^s regering, skiedde förändringar»,³ handlingar rörande riksdagen 1743 och »Anecdoter eller noter til kyrckioherdens doctor Jöran Nordbergs historia om konung Carl den XII^{te} glorwyrdigst i åminnelse, hwilcka wid censureringen blifwit utslutne».⁴

Riksrådet Gustaf Bondes arbete om Sveriges tillstånd under Ulrika Eleonora och Fredrik I finns i tre handskrifter från 1700-talets senare del. Den äldsta, en kvartvolym, som tillhört A. P. Ståhle⁵ och P. Wieselgren, har titeln »Svea Rikes tillstånd under konung Friedrichs den I regemente» och innehåller H. Cedercreutz' tillägg om fredskongressen i Åbo 1743. En något förkortad version med titeln »Om Sweriges tillstånd under konung Fridrich I. regering» föreligger i två handskrifter. Den ena, i 4:o, har tillhört greve Carl Trolle Bonde och det Wærn-

¹ Tryckt första gången av Bengt Bergius i Konung Carl den IX:des rim-chronika, samt Konung Gustaf Adolphi påbegynte chronika . . ., Sthlm 1759, s. 87.

² Namnet står fullt utskrivet på frampärmens insida. Avskrivaren är tydligen identisk med akademifogden Fale Burman (f. 1741, d. 1816); jfr L. Bygdén, Hernösands stifts herdaminne, 3, Upps. 1925, s. 15.

³ Säkerligen en avskrift av J. Arckenholtz' otryckta svenska översättning; jfr Warmholtz, a. a. 12, s. 48. Den anonyma svenska översättning, som trycktes 1822, sammanfaller nära med texten i vår handskrift.

⁴ Representerar samma version som den, som trycktes i Linköpings Bladet, 1795, med början i nr 101; jfr K. Setterwall, Svensk historisk bibliografi 1771—1874, Upps. 1937, nr 2.734. Utgavs i bokform med avvikande både titel och redigering i Köpenhamn 1754, svensk upplaga 1767; jfr Warmholtz, nr 5.956 (10, s. 178).

⁵ Jfr nedan, s. 54 not 3.

ska biblioteket, den andra, i folio, har kommit från biblioteket på Nääs.¹

En liten volym, som tillhört göteborgaren C. P. Gedda, innehåller bl. a. en skrift med titeln »Besynnerligt nytt eller Calumnier, i handskrifter år 1778 utspridde i Stockholm och i landsorterna om konung Gustaf III^s gemål, Sofia Magdalena; åberopade af assessor M. J. Crusenstolpe i ett af hans arbeten, Morianen».² Avskriften, som är gjord av en gammal student P. Lagerstedt, är daterad den 20 febr. 1790.

Den originelle fornforskaren, herren till Dagsnäs Pehr Thams »Politiska anteckningar, 2:dra stycket»³ är en prydlig renskrift (1 bd 4:o) med egenhändiga tillägg av författaren, som på titelbladet antecknat, att arbetet påbörjades 1793 och renskrevs 1807. Manuskriptet utgör, som titeln anger, en fortsättning av Thams 1799 utgivna Politiska anteckningar, första stycket. Innehållet består huvudsakligen av reflexioner över titlar och adelskap, och skriften ansluter sig alltså till den livliga diskussionen rörande dessa frågor under 1790-talet, i vilken Tham var en flitig deltagare.⁴

Av de övriga historiska manuskripten nämner jag blott två, »Annotationer efter Herr Cantzlierrådet [Sven] Lagerbrings privata lection, 1747, Lund» (1 h. 4:o) och »Uppsatser i sociala och politiska ämnen till största delen rörande franska revolutionen» (1 bd 4:o).⁵

6. Personhistoria, Autograf- och Brevsamlingar

Därmed ha vi hunnit fram till handskriftsavdelningens största och mest anlitade parti, det personhistoriska, som omfattar genealogiska och biografiska arbeten, autografsamlingar, stamböcker och brevsamlingar.

Av de genealogiska manuskripten äro Wilhelm Bergs de viktigaste. De skänktes 1906 till biblioteket av ett antal mecenater. »Genealogiska anteckningar om Göteborgs-släkter» består av två serier. Den ena, 3 foliovolym, innehåller utförliga genealogier, den andra, 12

¹ Den utförligare versionen med Cedercreutz' tillägg trycktes 1821 under titeln Sverige under Ulrica Eleonora och Fredric I. eller ifrån 1718 till 1751; utdrag hade publicerats redan 1779. Cedercreutz' skrift var tryckt 1781 i Uppsala. Jfr Warmholtz, nr 6.277 (II, s. 61), och Setterwall, a. a. nr 3.087, 3.145 och 3.213.

² Det sista ordet är senare tillskrivet.

³ Har tillhört förste expeditionssekreteraren L. J. Lovén (Bukowskikat. 18, 1885, nr 3.068).

⁴ Jfr J. V. Johansson, Extra Posten 1792—1795, 1, Gbg 1936, s. 53 ff.

⁵ Ur Carl Säves samling.

kvartvolymen, spridda anteckningar om medlemmar av Göteborgssläkter. Ett ytterligare resultat av Bergs genealogiska samlarflit är »Gamla släkter i Bohuslän», 4 portföljer i folio. Bergs genealogiska anteckningar äro en källa, som man ej gärna kan gå förbi. Deras tillförlitlighet har dock ofta — och säkert med rätta — satts ifråga. Då källhänvisningar så gott som undantagslöst saknas, är det ofta mycket svårt att kontrollera uppgifterna. Biblioteket äger numera maskinskrivna avskrifter av anteckningarna om Göteborgssläkter, verkställda genom Landsarkivets försorg. I dessa ha en del uppenbara fel i manuskriptet rättats. De äro dessutom vida bekvämare att handskas med än originalen, vilkas piktur icke alltid är så lättläst.

Nyligen har biblioteket av inspektören Einar Hagman i Stockholm erhållit som gåva av honom hopbragta genealogiska samlingar rörande släkterna Callerström, Hagman, Kreuger, Minten, Ungius, Wallerius och Wennerholm.

1937 fick biblioteket av ingenjören Gustaf Jedeur-Palmgren mottaga en omfattande samling handskrifter och tryck rörande släkterna Jedeur och Palmgren, betyg, fullmakter och andra biografiska dokument, brev från och till medlemmar av dessa släkter, böcker utgivna av dem eller som tillhört dem. Rikast representerade äro domprosten i Västerås Thomas Jedeur (d. 1815) och hans söner Elof (lektor i Västerås, skald, d. 1841), Carl (domkyrkosysselman i Västerås, d. 1817) och Johan Niclas (regementsläkare vid arméns flottas Göteborgseskader, d. 1860).

1940 överlämnade styrelserna för stiftelserna Carl Robert Prytz' donationer anteckningar och samlingar rörande släkterna Prytz och därmed befryndade släkter.

Av släktmonografier nämner jag: »Anteckningar om personer med namnet, Brun, Bruhn eller Bruun» av postexpeditören Sven B. Liedzén, anteckningar om släkterna Cervin och Liedzén — mycket omfattande samlingar av den nyssnämnde S. B. Liedzén — samt Göteborgssläkterna Wennerholm och Wohlfart.

Den största samlingen *biographica* utgöres av primärmaterial och korrespondens (11 folioportföljer) till professor Gösta Bodmans 1929 utgivna matrikel över Chalmers tekniska högskolas elever 1829—1929.¹ Av den förut nämnde Nils Kristersen ha vi en del biografiska anteckningar: rättelser och tillägg till H. Hofbergs biografiska handlexikon,

¹ Gåva av utgivaren 1929.

A. Hafström, De bildande konsternas utöfvare i Sverige 1600—1884, och C. W. Skarstedt, Göteborgs stifts herdaminne, samt en samling personhistoriska anteckningar om göteborgare. Stadsläkaren i Göteborg Axel Johan Amnéus (f. 1833, d. 1881) samlade under en brunnsvistelse i Karlsbad 1875 en del anteckningar om svenskar, som besökt denna kurort (1 bd 8:o).

Av biografier över enskilda uppräknar jag följande i ungefärlig kronologisk ordning:

bankokommissarien Johan Anders Klintins (f. 1707, d. 1779) »Pro memoria angående min födelse och lefwernes lop» (1 h. 4:o);

den kände Göteborgsläkaren Pehr Dubbs »Dagbok på en resa ifrån Götheborg till Aachen 1773» (1 bd 8:o);

kommerserådet Eric Adolph Broms' (f. 1753, d. 1828) självbiografiska anteckningar (1 h. tv. 8:o);¹

A. W. Ekeboms anteckningar från en resa mellan Göteborg och Stockholm 1782 (1 bd 8:o);

»Res journal» förd av en göteborgare Ficken över en resa i slutet av 1780-talet till Danmark, Holland, Belgien och England (1 bd 4:o);²

dagbok förd av en svensk affärsman 1795—99 över en resa till England och Frankrike (1 bd 8:o);³

»Geschiedenis van de Heer Franciscus van der Schütt Baron de Boksemeer», en fragmentarisk självbiografi,⁴ som skildrar författarens resor, bl. a. hans vistelse i Göteborg i juni 1811;

livmedikus Johan Peter Westrings dagboksanteckningar för åren 1809—13 (1 bd folio);⁵

en avskrift av tolagskamreraren i Göteborg Johan Jakob von Holtens (f. 1768, d. 1841) »Sannfärdigt historiskt sammelsurium för mina barn och wänner» (1 bd 4:o);⁶

¹ Gåva av styrelserna för stiftelserna C. R. Prytz' donationer 1940.

² Har tillhört Holtermanska samlingen (jfr Carlander, a. a. 2:a uppl., 2:1, s. 93, 2:2, s. 473); inköpt på bokauktion i Stockholm 1940 (katalog 28: nr 1).

³ Inköpt på bokauktion i Stockholm 1940 (katalog 28: nr 2). Författaren till denna dagbok hade — i likhet med den som skrivit den närmast föregående — tydligen förbindelse med Ostindiska kompaniet.

⁴ Inskriven i en för övrigt tom kontorsbok i folio.

⁵ Ur Sahlgrenska sjukhusets bibliotek.

⁶ Gåva till museet 1871 av herr D. von Holten; originalet tillhör arkivrådet H. Brulin. 1935 kompletterades vår volym med en berättelse (4 s. egenh.) om koleran i Göteborg 1834 (gåva av amanuensen G. von Holten).

P. Wieselgrens »Fragmenter af memoirer till . . . A. F. Skjöldebrands historia; ur säkra källor hämtade» (1 bd 4:o);

Per Adam Wallmarks självbiografi,¹ det egenhändiga manuskriptet saknar slut men innehåller i gengäld 8 sidor, som icke äro medtagna i trycket i Biografiskt lexikon;

tre självbiografier av P. Wieselgren: fragment av en journal, förd i Västerstad på 1830-talet, den tryckta självbiografien i Biografiskt lexikon (bd 20: h. 3) med vidlyftiga handskrivna tillägg² samt »Ur min lefnad, Berättelser för mina barn», som i stor utsträckning legat till grund för Sigfrid Wieselgrens biografi över fadern;

Göteborgsköpmannen Robert Hichens' (f. 1812, d. 1891) självbiografi (1 h. folio);³

författarinnan Emily Nonnens »Journal written during a residence in Copenhagen 1838» jämte ett antal brev från henne till föräldrar och syster från samma tid;⁴

papper efter fil. dr Ellen Fries, vilka ägts av fröken Maria Cederschiöld,⁵ huvudsakligen anteckningar från föreläsningar men även en del självbiografiska papper;

biographica rörande författaren Ola Hansson: »Ola Hansson, Omrids til en Biografi» av Laura Marholm-Hansson och »Ola Hanssons sjukdom och död» av Ola Hansson j:r.⁶

Bibliotekets samling av strödda brev och autografer är av ringa omfattning och betydelse. Av ojämförligt större både omfång och värde är den s. k. Dickson-Bukowskiska autografsamlingen. Denna, som hopbragts av H. Bukowski, var avsedd att säljas på auktion i Stockholm 1876 enligt tryckt katalog, som upptar 1.087 nummer, varav 19 buntar.⁷ Hela samlingen inköptes emellertid av Oscar Dickson och skänktes till Göteborgs museum. De verkliga autograferna däri äro numera uppmonterade i fasciklar, 18 i 4:o och 8 i folio. Sådana

¹ Gåva av fröken Maj Rignell, Göteborg, 1934.

² Köpt av redaktör U. Skarstedt 1932.

³ Gåva av styrelserna för stiftelserna C. R. Prytz' donationer 1940.

⁴ Köpt av fru Louise Thorburn 1939.

⁵ Gåva av lektor Vilh. Cederschiöld 1935.

⁶ Gåva av överbibliotekarien Lars Wählin.

⁷ Förteckning öfver en större, vald samling svenska autografer, jemte porträtt, äminnelsetal, handteckningar m. m., som kommer att försäljas å Bokauktionskammaren i Stockholm den 8 och 12 april 1876 . . .

handlingar som icke lämpa sig för en dylik konservering, t. ex. pergamentbrev, ha placerats i kartonger (6 st.). Ur de nämnda buntarna ha dessutom ett antal handlingar uttagits samt ordnats och förtecknats i en ny serie. De i samlingen ingående trycken ha införlivats med respektive tryckavdelningar och porträtten med bibliotekets porträttssamling; handteckningar och akvareller ha överlämnats till Konstmuseet.

Med Carl Snoilskys bibliotek följde också en liten autografsamling, omfattande ett sextiotal handskrifter med vidlagd förteckning av ägaren själv. De flesta äro från 1600-talet; ett flertal rör släkterna Snoilsky och Banér. Av dem från senare tid vill jag särskilt framhålla två egenhändiga brev, det ena från Linné till doktor J. O. Hagström i Linköping, daterat den 4 okt. 1769, det andra från Hedvig Charlotta Nordenflycht till friherrinnan Maria Reuterholm, daterat den 21 okt. 1757. Det senare är tryckt av J. Kruse,¹ och detta tryck har sedan använts för texten i Svenska vitterhetssamfundets upplaga.² Linnébrevet är också tryckt³ men efter en avskrift i Swartziska samlingen i Vetenskapsakademiens bibliotek.⁴

En handskrift, som vid sidan av autografvärdet även är av — om ock begränsat — personhistoriskt intresse, är ett fragment av en viktjournal från Avesta bruk. Det består av 15 små kvartblad och omfattar — med många luckor — åren 1758—1839. På ett omslag har Wilhelm Berg skrivit: »Wågbooken var ett i skinn bundet album från 1700-talet, som låg på Avestads kopparvågskontor söndrig och defect, och i hvilken personer som besågo bruket inskrefvo namn och vigt efter skedd vägning.» Bland mera kända namn antecknar jag några ur högen: P. D. A. Atterbom, C. I. Heurlin, Benjamin Höijer, Johan Johansson, C. G. Nordin, H. G. Porthan, Esaias Tegnér, Chr. Wählin.⁵

Här omnämner jag också en samling strödda brev från utländska lärda, som professor Vilh. Lundström 1935 överlämnade till biblioteket.

¹ Samlaren, 1897, s. 150.

² XI, 3: 1, s. 260.

³ Bref och skrivelser af och till Carl von Linné, afd. 1, d. 6, Sthlm 1912, s. 286.

⁴ Utgivaren anmärker, att originalet fanns hos Bukowski 1884; dess senare öden ha varit honom obekanta.

⁵ Handskriften har kommit i bibliotekets ägo med Bergs samlingar. Se vidare J. V. Johansson, Vad vägde Tegnér? Anteckningar om namnkunniga gäster i viktjournalen vid Avesta bruk åren 1758—1839 (Svenska dagbladet, 3 sept. 1933, söndagsbilagan).

Den består av 31 st. brev, de flesta från tyska vetenskapsmän, t. ex. Ernst Moritz Arndt, August Boeckh, P. W. Forchhammer (4 st.), Th. Mommsen (3 st.).¹

Den lilla samlingen stamböcker innehåller två sådana pärlor som Gjørwells dotters, Gustava Eleonora Lindahls, och hennes mans utomordentligt vackra och intressanta album. De ha kommit i vår ägo genom Snoilskys bibliotek.² J. N. Lindahls stambok har utförligt beskrivits av Chr. Eichhorn.³ På första bladet i fru Lindahls album har Gjørwell skrivit:

Fru Gustava Eleonora Lindahl's
Minnes-Bok
af Sina Vänner.

Måtte Hennes Dagar blijva så många och så sälla!!

Som Hennes Hjerta det förtjenar, och
Som det dageligen hos Gud utbedes af
en genom sina Barn högstlycksalig Fader

Carl Christoffersson Gjørwell.

Norrköping, Söndagen, d. 25 Sept.
1796.

Bland antecknare i stamboken märkas: Louise Almquist f. Gjørwell,⁴ J. Berzelius, I. R. Blom, C. U. Broocman, Jens Kragh Høst, A. C. af Kullberg, Helena Maria Linnerhielm, J. Fr. Martin, G. H. de Rogier, A. G. Silverstolpe, F. Silverstolpe, G. A. Silverstolpe, N. L. Sjöberg, J. Tersmeden, P. A. Wallmark, B. G. Westberg, J. P. Westring, Ulrika Carolina Widström, Sam. Älf.

En i flera avseenden intressant stambok är den, som tillhört en ganska okänd teologie studerande på 1600-talet, Andreas Erics Lilonius, och sedermera övergått i släkten Chytræus' ägo.⁵ Av de övriga nämner jag några från våra trakter: kyrkoherden i Torsby G. L. Siwertsons (f. 1757, d. 1839), den tidigare omnämnde Göteborgshandlanden P. Dahls samt tre stycken, som tillhört medlemmar av släkten Norling.⁶

¹ Fullständig förteckning av E. Nachmanson, Mommsen och Sverige, Gbg 1937 (Inbjudningsskrift), s. 31.

² Jfr Carlander, a. a. 2:a uppl., 3, s. 122.

³ Svenska autografsällskapets tidskrift, 1: nr 4, 1882, s. 69.

⁴ C. J. L. Almquists mor.

⁵ Se S. Abersténs redogörelse i Nordisk tidskrift för bok- och biblioteksväsen, 1926, s. 97.

⁶ Inköpta på bokauktion i Stockholm 1939 (katalog 22: nr 192—194).

Några brevsamlingar från äldre tider kan vårt bibliotek icke uppvisa. De äldsta äro från början av 1800-talet: en samling brev till överfältläkaren HANS CHRISTOPHER KEWENTER (f. 1775, d. 1839), i stor utsträckning från läkare, samt 97 stycken brev från åren 1805—45 från den berömde »döddoktorn», assessor CHRISTOPHER CARLANDER (f. 1759, d. 1848) till prosten i Vinbergs församling Daniel Kullberg.¹ Från ungefär samma tid (1815—27) är en brevkonceptbok av lektorn i Göteborg, sedermera prosten och titulärprofessorn ELIAS DANIEL BJÖRCK (f. 1775, d. 1827).

De viktigaste och största brevsamlingarna äro P. Wieselgrens, J. C. Hellbergs, S. A. Hedlunds och Gustaf af Geijerstams.

På det ställe i katalogen över boksamlingen, där brevväxlingen omnämnes, har domprosten PETER WIESELGREN (f. 1800, d. 1877) skrivit följande testamentariska förordnande:

Denna *brevsamling* förklaras härmed vara ej en del af *boksamlingen*, utan i densamma tills vidare inhyst ehuru ännu stående i vår sängkammare. När jag dött, har min enka lofvat lemna det brefven inneslutande skåpet² åt min son Sigfrid, eller, om han då är död, till min son Magnus, om han lefver, men då brefförvaltaren dött, lemnas brefven till Göteborgs Museum, som håller skåpet stängdt till år 1900, hvarefter detta Musei styrelse behandlar detta skåp såsom annan Musei egendom.

Göteborg d. 19 Maj 1877.

Instämmer

P. Wieselgren.

Math. Wieselgren.

(Sigill)

Härmed förklaras det *förslag*, som någonstädes yttrats, att ock tänka på Lunds Universitets Bibliotheks handskriftssamling, förr än valet afgöres, annullerad.

P. Wieselgren.

Samlingen hade ordnats och bundits av Wieselgren själv i 21 ofta mer än decimetertjocka band. Ordningen var kronologisk med breven i bokstavsföljd inom vissa tidsavsnitt; grupperingen framgår av följande specifikation:

Bd 1. »De käraste Minnes-Blommorne ur Ungdomslifvet.» 1817-1827.
— Bd 2-3. »Minnesblommor ur ungdomen.» 1820-28. — Bd 4-5. »Minnesblommor 1828-35.» — Bd 6. »Minnesblommor 1834-37.» — Bd 7-8.

¹ Gåva till Göteborgs museum av dr A. Montén 1879.

² Ms: skåpen.

»Minnesblommor 1836-39.» — Bd 9. »Bref 1839-1841.» — Bd 10-11. »Bref 1840-46.» — Bd 12-14. »Bref från 1846 till 1854.» — Bd 15. »Nykterhets Föreningar.» — Bd 16-18. »Brefsamling 1853-63.» — Bd 19. »Brefsamling 1863-66.» — Bd 20. »Brefsamling 1867-1871.» — Bd 21. »Brefsamling 1872-1875.»

I detta skick förvarades den stora brevsamlingen i sitt vackra valnötsskåp hos prosten Magnus Wieselgren, som välvilligt ställde den till förfogande för forskare. Den 2 maj 1927 lät han deponera samlingen på biblioteket, och vid hans död 1933 blev den dettas egendom.

Under årens lopp hade banden delvis fallit sönder på grund av sin egen tyngd och de många transporter, för vilka den flitigt använda samlingen varit utsatt. Det beslöts därför, att de stora volymerna skulle tagas sönder och breven uppmonteras i fasciklar på samma sätt som skett med en del övriga brevsamlingar. Därvid behölls dock av flera skäl den ursprungliga kronologiska ordningen. Samlingen, som omfattar c:a 12.000 brev, är nu monterad i 317 kvarto- och 8 foliofasciklar. De brev och handlingar rörande nykterhetsföreningar, vilka utgjorde 15:e bandet, ha bundits i två foliovolymmer. Över samlingen finns en handskriven förteckning i nummerföljd och ett alfabetiskt korrespondentregister är under utarbetande.

Samlingen har sin största betydelse för studiet av det religiösa livet och nykterhetsarbetet i vårt land på adressatens tid. På grund av Wieselgrens mångsidiga intressen kan den emellertid lämna viktiga upplysningar även på andra områden. Det bör särskilt framhållas, att man bland brevskrivarna träffar icke blott ledande personer inom skilda verksamhetskretsar utan även enkla män och kvinnor, som vänt sig till domprosten med sina bekymmer i ett eller annat avseende. Där finns t. ex. ett sextiotial brev, som belysa de svenska emigranternas i Nordamerika förhållanden på 1860-talet. Samlingen innehåller också en del brevkoncept av Wieselgren, och där är gott om anteckningar och kommentarer av honom på de mottagna breven. En del av de i samlingen ingående breven ha på skilda håll utgivits i tryck; den största tryckta serien utgöres av 44 brev från rektor Gustaf Andersson.¹

Till den stora brevsamlingen sluta sig ett par smärre, dels ett antal brev till Wieselgren från hans föräldrar och syskon, dels 28 stycken

¹ Rektor Gustaf Anderssons brevväxling 1832—1863, i urval utg. av Bert Möller, 2, Lund 1940, s. 216—408.

brev (1822—32) från Wieselgren till en ungdomsvän, sedermera brukspatronen Carl Henric Ekstrand.¹

År 1935 kunde biblioteket, tack vare bidrag från flera för dess verksamhet intresserade personer, förvärva större delen av publicisten och postdirektören JOHAN CARL HELLBERGS (f. 1815, d. 1877) efterlämnade papper. Dessa bestå av, förutom en stor brevsamling, bl. a. biographica, handlingar i postala frågor, särskilt rörande svenska postkontoret i Hamburg, vars direktör Hellberg var under åren 1857—69, predikningar, poesi, studentskildringar från Uppsala, en handskriven gymnasistidning, »Fritalaren», som Hellberg tillsammans med en kamrat utgav vid Göteborgs gymnasium 1833.

Viktigast är givetvis brevsamlingen, som innehåller c:a 3.000 brev, övervägande från 1840- och 1850-talen, från över 800 korrespondenter, diplomater och andra ämbetsmän, politiker, författare och publicister. En del är inte precis brev utan författarmanuskript eller andra autografer. Vid sidan av sitt stora värde som autografsamling lämnar den rikliga bidrag till kännedomen om politiska, litterära och publicistiska förhållanden, särskilt beträffande de tidningar, vilka Hellberg redigerade eller medarbetade i, Svenska biet, Morgonen och Post- och inrikes tidningar. Hellberg har använt dessa brev för sitt bekanta memoarverk *Ur minnet och dagboken om mina samtida*. Han hade själv ordnat dem i två serier, en äldre och en yngre, och därvid fört dem samman i grupper, t. ex. »Statsmän», »Skalder och poeter», »Publicister». Ibland äro beteckningarna en smula kuriösa, t. ex. »Qvinnor, af alla slag». Nu äro breven ordnade i bokstavsföljd efter avsändarna, och ett register över dessa är upprättat.

Större brevserier föreligga från bl. a. P. D. A. Atterbom (12), B. von Beskow (100, mest små biljetter), C. W. Böttiger (31), Fr. Due (29), Albert Ehrensvärd (43), A. von Hartmansdorff (56), M. Huss (20), Hans Järta (50), Gustaf Löwenhielm (167), L. Manderström (326), C. A. Sterky (28), P. A. Wallmark (78), N. af Wetterstedt (12), C. F. af Wingård (43).

Sin största brevsamling erhöll biblioteket 1907, då direktören Torsten Hedlund överlämnade sin faders, redaktören SVEN ADOLF HEDLUNDS (f. 1821, d. 1900) brev och papper. Därvid uttalades den önskan, att breven »icke måtte göras tillgängliga för allmänheten förr än efter 25 år».

¹ Skänkta 1925 av riksbibliotekarien O. Wieselgren.

S. A. Hedlunds brevsamling, som spänner över sex decennier, består av c:a 17.000 brev från c:a 4.000 korrespondenter. De äro alfabetiskt ordnade, och ett register över korrespondenterna har upprättats. Åtskilliga av breven i denna av forskare mycket anlitade samling ha utgivits av trycket, t. ex. de från Björnson¹ och Viktor Rydberg². Med brorsonen Henrik Hedlunds brevsamling, som jag strax skall återkomma till, och en gåva (1937) av dennes son, redaktören Sven Hedlund, följde ett stort antal brev växlade mellan S. A. Hedlund och brorsonen Henrik samt andra familjemedlemmar, framför allt brodern Carl Anders.

De övriga S. A. Hedlunds-papperen fylla 9 stora kartonger. Dessas innehåll utgöres av diverse manuskript och småtryck av Hedlund samt en omfattande samling biographica. Bland de senare må särskilt framhållas dagböcker för åren 1834—40, 1841 (jan.), 1847 (juli—aug.), 1849 (aug.—sept.); almanackor med anteckningar för åren 1847—48, 1850—54, kassaböcker för åren 1846—52 och 1877—80 samt en anteckningsbok för 1865.

I detta sammanhang bör nämnas, att biblioteket äger en del förarbeten av Karl Warburg till den planerade biografi över S. A. Hedlund, som han aldrig kom att fullborda.

Samtidigt med S. A. Hedlunds papper överlämnades de ovan (s. 15 ff.) behandlade Rydbergs-manuskripten och ett antal brev till skalden samt S. A. Hedlunds svärfaders, Thorsten Rudenschölds, papper.

Av breven till VIKTOR RYDBERG äro de flesta från S. A. Hedlund (15 st.) och medlemmar av hans familj och släkt (38 st.). Bland de övriga breven märkas sådana från H. Bjursten,³ Frans Hedberg, L. J. Hierta (2 st.), J. P. Molin. En del brev till fru SUSEN RYDBERG följde också med: från S. A. Hedlund (11 st.) och hans fru (27 st.) samt från andra medlemmar av familjen Hedlund (16 st.).

Beträffande greve THORSTEN RUDENSCHÖLDS (f. 1798, d. 1859) papper, vilka fylla 6 stora kartonger, skall jag här nöja mig med en hänvisning till förteckningen i B. Salqvists monografi.⁴

¹ Brev utg. av H. Koht, saml. 2—3, Khvn & Kra 1921—32.

² Viktor Rydbergs och S. A. Hedlunds brevväxling, i urval utg. av E. Haverman, Sthlm 1923.

³ Det bekanta brev, daterat 29 aug. 1860, som Bjursten påstod sig ha skrivit med sitt blod; jfr Brev från Viktor Rydberg, 2, s. 19.

⁴ Torsten Rudenschöld, Gbg 1938, s. 351 ff.; jfr även s. 10.

Redaktör HENRIK HEDLUNDS (f. 1851, d. 1932) — S. A. Hedlunds brorson och efterträdare — stora brevsamling överlämnades 1933 till biblioteket av Göteborgs handels- och sjöfartstidnings redaktion och Hedlunds arvingar. Brevens beröra i stor utsträckning tidningen, vid vilken Henrik Hedlund var knuten i över fyrtio år, därav halva tiden som huvudredaktör. Samlingen, som alltså nära ansluter sig till och i viss mån är en fortsättning av den S. A. Hedlundska, är alfabetiskt ordnad och ett register över korrespondenterna är under utarbetning.

1935 överlämnade fru Maria Scholander-Hedlund sin avlidne makes, direktör TORSTEN HEDLUNDS (f. 1855, d. 1935) — S. A. Hedlunds ende son — papper. De äro ordnade av ägaren själv, i 16 stora kartonger. Innehållet utgöres av en del självbiografiska anteckningar och en rätt stor samling brev, varav en större svit från Björnstjerne och Karoline Björnson, en stor brevväxling mellan Torsten Hedlund och hans hustru och en mellan makarna Hedlund och fru Hedlunds mor, Carin Scholander. Med den sistnämnda korrespondensen har också införlivats »annat, som sammanhänger med den teosofiska rörelsen i Sverige intill år 1912» — Torsten Hedlund hade, som bekant, starka teosofiska och spiritistiska intressen, och bland hans papper uppta samlingarna på det sistnämnda området stort utrymme. Där finns också ett antal brev från »diverse personer», huvudsakligen vetenskapsmän, författare och konstnärer. Dessa brev ha i allmänhet knappast mer än autografin-tresse; det är väl närmast denna synpunkt, som kommit ägaren att med samlingen införliva ett originalmanuskript av Talis Qvalis.¹

De Hedlundska samlingarna med tillhörande annex skola, så snart tid och arbetskrafter det medgiva, fullständigt nyordnas.

Den Geijerstamska brevsamlingen² är indelad i två huvudserier, brev från och brev till författaren GUSTAF AF GEIJERSTAM (f. 1858, d. 1909). Den förra serien innehåller över 800 brev, varav ungefär hälften till föräldrarna, hans båda hustrur och bröder. Av återstoden äro de flesta riktade till Stina Frisell (143 st.), Per Staaff (69 st.), Victoria Benedic-tson (53 st.), Per Hallström (40 st.), Jonas Lie (25 st.), Carl och Karin Larsson (24 st.).

Den andra serien, brev till Gustaf af Geijerstam, innehåller nära 2.000 brev från 175 korrespondenter. Denna serie är delad i tre under-

¹ Dikten Helene, tryckt i Skönhetens blommor, Sthlm 1852, s. 5.

² Jfr ovan, s. 26.

avdelningar: familjebrev (187 st.),¹ brev från nordiska korrespondenter (1.350 brev från 134 personer) och brev från övriga, d. v. s. utländska korrespondenter (455 brev från 38 personer). Viktigast äro givetvis breven från nordiska korrespondenter, bland vilka man finner ett stort antal med Geijerstam samtida författare, publicister, konstnärer och vetenskapsmän. En god föreställning om samlingens innehåll ger Melker Johnssons förteckning. Denna, som blott upptar de brev, vilka författaren använt för sin avhandling om Geijerstam,² kan kompletteras med bl. a. följande namn:

Herman Bang (16), Richard Bergh (28), Edvard Brandes (9), Holger Drachmann (10), Per Hallström (36), Knut Hamsun (6), Tor Hedberg (16), S. A. Hedin (9), Axel Herrlin (11), Harald Höffding (5), Henrik Ibsen (8), E. A. Karlfeldt (6), Selma Lagerlöf (10), Carl Larsson (34), August Lindberg (57), Hellen Lindgren (12), Peter Nansen (38), Karl Staaff (2), Per Staaff (98), Hjalmar Öhrwall (7). Där finns enstaka brev från Hjalmar Branting, Gustaf Fröding, Arne Garborg, S. A. Hedlund, Bengt Lidforss, Sophus Schandorph, Zakarias Topelius, Ville Vallgren och Erik Werenskiöld.

Bland de utländska korrespondenterna märkas följande mera kända namn: Maurice Prozor (72), Rainer Maria Rilke (7), Emil Schering (12), Hermann Struck (35), Jakob Wassermann (9) samt var sitt från Gerhart Hauptmann och Emile Zola.

Den Geijerstamska brevsamlingen är fullständigt katalogiserad. Beträffande dess användning har bibliotekets styrelse på grund av donators uttalade önskan fastställt följande bestämmelser, vilka även tillämpas beträffande senare förvärvade brevsamlingar från nyare tid:

Tillträdet till samlingen skall i varje särskilt fall bero på medgivande av bibliotekets chef och av handskriftssamlingens vårdare gemensamt. Endast verkliga forskare få begagna den. Publicering eller citering skall ske under kontroll av biblioteket, om detta så finner lämpligt. Brev från levande personer få begagnas endast efter brevskrivares tillstånd.

För bibliotekets övriga brevsamlingar skall blott en kort redogörelse lämnas; jag följer därvid en ungefärlig kronologisk ordning.

Brev till tullkontrollören, sekreteraren i Göteborgs Kungl. Vetenskaps- och Vitterhets-Samhälle JOHAN JACOB BIÖRKLUND (f. 1817, d.

¹ Från första hustrun, Nennie af Geijerstam, samt från brodern Emanuel och hans hustru.

² En åttitalist, Gbg 1934, s. 379 f.

1898) överlämnades som gåva av sterbhuset 1898. 112 st., varav åtskilliga från Biörklunds studieår och journalistverksamhet i Stockholm under 1830—1850-talen.

Bland korrespondenter: P. D. A. Atterbom (1), W. F. Dalman (1), A. Grafström (5), S. Grubbe (1), J. Th. Hagberg (5), A. von Hartmansdorff (7), J. A. Hazelius (15), J. C. Hellberg (1), H. Hofberg (5), J. Jolin (1), K. A. Kullberg (7), G. H. Mellin (7), J. Nybom (4), V. F. Palmblad (6), C. A. Wetterbergh (5), P. Wieselgren (1), J. D. af Wingård (5), C. F. Wærn d. y. (1).

Brev till skriftställaren JOHAN GABRIEL CARLÉN (f. 1814, d. 1875) äro utplockade ur den osorterade delen av den Dickson-Bukowskiska autografsamlingen. Av de 34 breven äro de flesta från 1850- och 1860-talen. Bland korrespondenterna, vilka samtliga äro representerade genom enstaka brev, må nämnas Fr. Berwald, H. Bjursten, W. F. Dalman, S. A. Hedin, E. von Qvanten, Rudolf Wall.

Brev till justitieborgmästaren i Göteborg ALBERT WILHELM BJÖRCK (f. 1812, d. 1885) ha skänkts av adressatens dotter, fröken Davida Björck. 22 st., de flesta från 1860- och 1870-talen.

Bland korrespondenter: Aug. Blanche (2), F. F. Carlson (1), Louis De Geer (4), Albert Ehrensvärd (2), Carl Ifvarsson (2), J. Johansson (1), B. J. E. von Platen (4), C. F. Ridderstad (1), A. O. Wallenberg (1), C. F. Wærn d. y. (1).

Brev till journalisten MAURITZ RUBENSON (f. 1836, d. 1899). Breven i denna fragmentariska samling stå i samband med adressatens publicistiska verksamhet. Där finns bl. a. ett brev från John Ericsson (dat. 29 jan. 1869). Ett från Viktor Rydberg (dat. 3 okt. 1867) till en syster i Amerika var avsett att överbringas av Rubenson.

Brev till målaren BENGT NORDENBERG (f. 1822, d. 1902), gåva 1932 av intendenten Ph. Humbla, som fått dem av adressatens brorson, målaren Henrik Nordenberg. 10 st. från 1850—1870-talen. De viktigaste äro från Uno Angerstein (6), N. Mandelgren (2) och F. W. Scholander (1).

Brev till skräddarmästaren i Göteborg WILHELM JULIUS WEIDIG (f. 1837, d. 1918), gåva 1917 av herr Martin Andersson, som varit

anställd hos firman Silvander & Weidig. 39 st. från 1870-talet, de allra flesta från konstnärer, t. ex. Edv. Bergh (5), W. von Gegerfelt (1), Aug. Hagborg (2), Axel Nordgren (21).

Brev till museiintendenten GUSTAF HENRIK BRUSEWITZ (f. 1812, d. 1899). Samlingen omfattar åtskilligt över tusentalet brev dels från släktingar, dels från ett stort antal vetenskapsmän — särskilt fornforskare — författare och konstnärer.

Bland korrespondenter: W. Berg (7), S. Bugge (4), G. Djurklou (3), S. A. Hedlund (6), B. E. Hildebrand (30), H. Hofberg (11), A. E. Holmberg (12), G. E. Klemming (5), M. Lagerberg (7), N. Mandelgren (4), J. P. Molin (2), O. Montelius (20), Sven Nilsson (16), G. Leijonsköld Oxenstierna (6), G. W. Palm (45),¹ Viktor Rydberg (2), G. Saloman (2), G. Stephens (30), C. S. Warburg (12), J. A. Winquist (32).

Brev till museiintendenten ANTON JULIUS STUXBERG (f. 1849, d. 1902). Samlingen medföljde Stuxbergs boksamling, vilken skänktes till biblioteket 1903 av byggmästaren F. O. Peterson. Den består av över 1.500 brev från vetenskapsmän och författare, varav c:a 450 från icke nordiska korrespondenter.

Bland nordiska korrespondenter: Carl Aurivillius (10), Chr. Aurivillius (7), D. Bergendal (4), Hj. Branting (1), P. T. Cleve (7), Gustaf Eisen (171), T. M. Fries (7), Hj. Kinberg (20), F. R. Kjellman (3), W. Leche (10), W. Lilljeborg (39), G. Lindström (85), A. W. Ljungman (7), Sven Lovén (28), A. W. Malm (5), O. Montelius (3), Fr. Nansen (2), A. G. Nathorst (6), A. E. Nordenskiöld (17), O. Nordquist (19), Anton Nyström (6), L. Palander (11), J. A. Palmén (3), G. Retzius (8), G. O. Sars (19), F. A. Smitt (40), A. Strindberg (11), Hj. Théel (4), T. Thorell (18), O. Torell (4), F. Trybom (4), T. Tullberg (4), C. A. Westerlund (19), G. von Yhlen (36).

Bland icke nordiska korrespondenter: C. Claus (4), J. T. Cunningham (2), C. A. Dohrn (3), A. Günther (6), E. von Hartmann (1),² E. Hæckel (5), R. Latzel (7), Aug. Müller (40), K. Möbius (3), I. Poljakov (2), R. von Schlagintweit (7), A. Supan (1), Max Weber (3).

Till den Stuxbergiska samlingen höra dessutom fyra brevböcker. Två av dessa innehålla Stuxbergs koncept till utländska brev för

¹ Dessa brev ha icke kommit till användning i G. Lindgrens monografi över Palm (Sthlm 1933). Palm och Brusewitz voro ungdomsvänner (jfr Lindgren, a. a. s. 10, 11, 100), och breven spänna över åren 1843—1880. De Brusewitzska papperen voro tyvärr icke ordnade, då Lindgren skrev sin bok.

² Stuxberg hade översatt dennes arbete Verldsprocessens väsen eller det omedvetnas filosofi, 1—2, Sthlm 1877—78.

tiden 9 dec. 1882—19 maj 1888 och de övriga två förteckning över av honom avsända brev under tiden okt. 1887—okt. 1892.

Brev till skalden, intendenten vid Göteborgs Museum ALBERT ULRIK BÅÅTH (f. 1853, d. 1912).¹ Samlingen består av c:a 100 brev från Bååth, huvudsakligen till familjemedlemmar, ungefär lika många från sådana till skalden, hyllningar på födelsedagar, kondoleanser i anledning av hans död samt c:a 400 brev till Bååth från diverse korrespondenter.

Bland korrespondenter: H. Bendz (4), P. Bendz (8), A. Bondeson (4), O. Borchsenius (2), G. Cederschiöld (5), H. Drachmann (2), P. Ekström (3), D. Fallström (1), H. Forssell (1), G. af Geijerstam (6), P. A. Gödecke (1), Eiríkr Jónsson (22), Carl Larsson (1), G. Ljunggren (3), A. Lundegård (2), O. Montelius (1), G. Nordensvan (4), Björn Magnússon Ólsen (10), C. Snoilsky (3), J. Stefánsson (3), Hj. Stolpe (1), A. Strindberg (3),² K. F. Söderwall (2), E. Tegnér d. y. (5), G. Þórlakssen (1), R. Wall (1), K. Warburg (4), M. Weibull (1), C. D. af Wirsén (3), E. Wrangel (2), L. Wählin (2).

Brev till Göteborgs Musei ombudsman, kammarherre SVEN CARL PONTUS LAGERBERG (f. 1859, d. 1922). Samlingen, som inköptes 1937 av fru Jenny Lagerberg, omfattar 279 brev från 185 personer, flertalet konstnärer.

Bland korrespondenter, de flesta företrädna av enstaka brev: R. Bergh, O. Björck, A. Bondeson, J. Börjeson (2), G. Cederström, L. Dietrichson, Albert Engström, Chr. Eriksson, Prins Eugen (4), Ingel Fallstedt (11), G. Fjæstad, G. Fredrikson (2), P. Fürstenberg (3), W. von Gegerfelt, A. T. Gellerstedt, Aug. Hagborg, G. Hallström, P. Hasselberg, Tor Hedberg, S. A. Hedlund (2), H. Hildebrand (3), E. Jansson, Aug. Jernberg, E. Järnefelt, G. Kallstenius (4), G. J:son Karlin (8), N. Kreuger (2), J. Kronberg (2), P. S. Krøyer, Selma Lagerlöf, Carl Larsson (27), T. Lundberg, O. Montelius, H. Nordenberg, G. Nordensvan, G. Pauli (2), Hanna Pauli, N. Personne, G. von Rosen (3), B. Salin, H. Salmson (2), G. Saloman, S. Scholander, H. Schück, O. Sinding, S. Sinding, C. Snoilsky (3), P. Swedlund, T. Svennberg, N. Söderblom, Fr. Thaulow (2), R. Thegerström (3), V. Vallgren, K. Warburg (3), G. Wennerberg (2), E. Werenskiöld, C. Wilhelmson (2), A. Zorn (2), A. Österlind (3), B. Österman.

¹ Jfr ovan, s. 26.

² Dessa äro tydligen blott en relik av en mera omfattande korrespondens. I ett av breven (27 okt. 1893) säger nämligen Strindberg: »Efter en temligen lång paus, för mig mycket betydelsefull och med många romantiska äfventyr, återknyter jag vår korrespondens som för mig det sista lidandets år i Sverige utgjorde en bland de få ljusa punkterna.»

Brev till byråchefen GEORG WILHELM BERG (f. 1839, d. 1915). Samlingen, som skänktes av Berg 1909, består av c:a 2.800 brev, huvudsakligen från konstnärer rörande de av sällskapet Gnistan anordnade konstutställningarna 1881, 1886 och 1891. En del av breven ha andra adressater, såsom artisterna R. Callmander och B. Lindholm, och man finner även i samlingen några äldre autografer. Bland de konstnärer man här träffar stå väl de flesta icke precis i allra främsta ledet. Talrikt representerade äro Düsseldorfarna och bland dem framför allt danskar och norrmän.

Bland korrespondenter: A. Ankarcrona (3), G. Ankarcrona (10), H. Ankarcrona (11), A. Askevold (17), C. Aspelin (6), C. Balsgaard (3), Julia Beck (8), J. Bratland (7), Fr. Bøe (18), Carl Bögh (10), Agnes Börjesson (28), P. W. Cedergren (8), Emma Chadwick f. Löwstädt (11), H. Dahl (9), E. Diriks (7), Emma Ekwall (14), Knut Ekwall (25), A. Ender (10), A. Fahlcrantz (26), W. Fauerholdt (9), W. Féron (17), C. Flodman (6), A. Gallén-Kallela (1), J. Glöersen (9), B. Grönvold (6), M. Grönvold (5), P. Gummeson (30), R. Hall (12), C. Hammar (5), H. N. Hansen (5), L. Hasselriis (11), S. V. Helander (10), O. T. Hermelin (6), C. F. Hernlund (9), Josefine Holmlund (23), J. G. von Holst (22), H. Hörlin (7), V. Irminger (4), O. Jarl (9), Elisabeth Jerichau f. Baumann (9), A. Jerndorff (3), C. A. Johansson (11), Viggo Johansen (2), Ellen Jolin (6), A. H:son Kallenberg (7), G. Kallstenius (14), Kitty L. Kielland (11), J. Kindborg (18), Th. Kittelsen (8), A. G. Koskull (2), Chr. Krohg (7), J. Krouthén (15), P. S. Krøyer (11), Regina Kylberg (8), Ava Lagercrantz (5), Wilhelmina Lagerholm (9), Julius Lange (1), Virginia Larsson (13), V. St. Lerche (22), Adelaïde Leuhusen (4), A. Liljelund (10), C. Locher (24), C. R. Lundberg (5), J. E. Lundegård (9), Ernst Lundström (10), Fr. Lönnroth (6), Ida Matton (16), Wilh. Melbye (5), F. Meldahl (6), B. Middelboe (4), Morten Müller (27), Gerh. Munthe (15), Ludv. Munthe (5), Amaldus Nielsen (20), Severin Nilsson (24), Hildegard Norberg (6), H. Nordenberg (9), Anna Nordgren (13), Axel Nordgren (33), Tekla Nordström (7), A. Normann (13), H. Norrman (3), Anna Norstedt (3), Ivar Nyberg (15), Viggo Pedersen (5), P. A. Persson (6), Wilh. Peters (22), Eilif Peterssen (12), Th. Philipsen (4), Anton Rasmussen (12), Sophie Ribbing (6), H. G. Schanche (5), C. A. Schleisner (4), Julius Schultz (7), Ida von Schulzenheim (5), Amanda Sidvall (9), H. af Sillén (13), J. Silvén (26), Elisabeth Sinding (6), O. Sinding (15), S. Sinding (4), Axel Sjöberg (5), J. F. Skovgaard (1), L. Skramstad (13), Chr. Skredsvig (8), Fr. Smith-Hald (16), C. Sundt Hansen (6), C. F. Svensson (12), C. A. Söderman (9), A. Tallberg (3), Fr. Thaulow (14), H. M. Therkildsen (5), Hildegard Thorell (12), A. Thörne (8), J. Tirén (7), H. Torsslow (6), C. L. Trägårdh (10), N. Ulfsten (6), E. Wahlqvist (5), Charlotte Wahlström (18), G. T. Wallén (5), Ville Vallgren (2), N. G. Wentzel (11), E. Werenskiöld (8), O. Wergeland (15), V. Westerholm (4), E. Westman (4), Chr. Wexelsen (3), J. F. Willumsen (1), Fr. Wohlfart (3), H. Zetterwall (2).

Brev till antikvitetsintendenten, friherre NILS GABRIEL DJURKLOU (f. 1829, d. 1904). Samlingen, som innehåller 24 brev, varav 19 från intendenten vid Göteborgs museum, kammarherre Magnus Lagerberg, skänktes till biblioteket 1938 av ryttmästaren N. Djurklou.

Brev från författaren JOHAN AUGUST STRINDBERG (f. 1849, d. 1912) till författaren Ola Hansson. Samlingen, som består av 80 brev från åren 1888—92 och 1907, skänktes till biblioteket 1913 av fem mecenater. Breven ha i mer eller mindre fullständigt skick publicerats av adressaten tre gånger, i Tillskueren 1912, i Die neue Rundschau samma år och i Göteborgs handels- och sjöfartstidning 1920. En upplaga, som även innehåller Ola Hanssons svarsbrev, utgavs 1938 av Bonniers förlag: August Strindbergs och Ola Hanssons brevväxling 1888—1892.¹

Brev från AUGUST STRINDBERG till A. E. Nordenskiöld. Samlingen har köpts av friherre Erland Nordenskiöld. De fyra breven — 1 från 1892 och 3 från 1896 — handla om Strindbergs alkemistiska experiment och funderingar. Till breven höra åtskilliga bilagor, varav två manuskript, »Guldsynthes» (4 bl. 4:o) och »Guldets synthes förklarad af guldextraktionen ur kopparkis genom Faluprocessen» (5 bl. fol.) — den senare skriften föreligger även i tryck (Göteborg 1896) — samt tre häften med »guldprover», varav två av Strindberg försetts med titeln »Livre d'or». Till samlingen höra också en del nummer av tidskriften L'Hyperchimie, i vilken Strindberg medarbetade, och andra alkemistiska skrifter samt Strindbergs egen skrift Hortus Merlini, vilken utgavs i Paris 1897 såsom bilaga till den nyssnämnda tidskriften.

¹ Ett telegram av den 14 sept. 1892 och ett brev av den 8 jan. 1907 från Strindberg ha icke kommit med i denna edition. Jag meddelar här det senare:

Ola Hansson,

Så långt efteråt kan jag icke utreda livets brokiga väf; men jag erinrar mig från Lund ha i känslan af skuld uttryckt till Er båda, min ånger och bedt om öfverseende.

Om Prof. Hans Larssons åtgöranden vet jag ingenting, men tror att enbart välvilja skulle ha föranledt hans ingripande, om så varit.

Ditt uppdrag till Idun har jag utfört.

Med helsning och nyårsönskan till Er båda

Eder
August Strindberg.

D. 8^e Jan. 1907.
Sthlm — Karlavägen 40.

Brev från författaren OLA HANSSON (f. 1860, d. 1925) till överbibliotekarien Lars Wåhlin. Samlingen överlämnades 1925 som gåva av adressaten. De 79 breven från 1914—25 behandla huvudsakligen frågor, som stå i samband med utgivandet av Ola Hanssons samlade skrifter.

Brev rörande OLA HANSSON till Lars Wåhlin ha samma proveniens. Samlingen omfattar 35 brev från åren 1923—26, varav 6 från fru Laura Marholm-Hansson och 10 från sonen Ola Hansson j:r.

Brev till överbibliotekarien LARS PETER OLOF WÅHLIN (f. 1861, d. 1930) rörande den av honom redigerade Nordisk universitetstidskrift. Breven, som skänkts av adressaten, utgöra 345 stycken från 62 personer åren 1900—1906. Samlingen innehåller dessutom ett antal brev till professor Johan Vising (19 st.) rörande den nämnda tidskriften.

Bland korrespondenter: S. Arrhenius (4), D. Bergendal (5), Einar Billing (39), S. J. Boëthius (6), L. Dietrichson (10), Einar Skavlan (39), Joh. Steenstrup (65), Arthur Stille (23), E. Tegnér d. y. (1).

Brev från professorn NILS ERLAND HERBERT NORDENSKIÖLD (f. 1877, d. 1932) till dr Kaj Birket-Smith, Köpenhamn. De 112 breven från åren 1917—32 skänktes 1939 av adressaten.

Brevväxling mellan tullkontrollören i Göteborg JOHAN ALBERT HALLBERG och förste stadsläkaren i Södertälje Gustaf Vilhelm Sjögren, 136 brev från åren 1912—36. J. A. Hallberg (f. 1861, d. 1937) var en av Göteborgs största boksamlare,¹ och hans väldiga bibliotek om mer än 20.000 band tillföll på grund av testamentarisk bestämmelse stadsbiblioteket. Brevsamlingen skänktes 1937 av dr Sjögren.

Brev till professorn KARL JOHAN VILHELM LUNDSTRÖM (f. 1869, d. 1940), utgörande svar på ett konfidentiellt cirkulär, som han år 1901 utsände till »Sveriges författare såväl på skönlitteraturens och litteraturkritikens som på politikens, industriens och de skilda fackvetenskapernas områden» om grundandet av »en allmän kulturtidskrift i Sverige», med Nuova Antologia och Deutsche Rundschau som närmaste förebilder.

¹ Se A. Hallberg, En samlares minnen, Gbg 1935, och Förteckning över den del av framlidne tullkontrollören Johan Albert Hallbergs boksamling, som kommer att försäljas å Göteborgs Bokauktionskammare . . . , Gbg 1939, s. V ff.

Avsikten var att som medarbetare vinna »författare ur skilda läger och med skilda intressen». Enligt prospektet måste två förutsättningar vara uppfyllda, för att tidskriften skulle kunna komma till stånd. Utgivaren måste vara förvissad om att kunna räkna med ett tillräckligt antal för skilda områden representativa medarbetare. Vidare fordrades så många garanterande abonnenter, att företagets ekonomi var tryggad. Det måtte ha varit det senare villkoret, som ej gick att fylla, ty de anmodade medarbetarna visade sig i allmänhet mycket intresserade för planen. De 60 svarsbrev vittna verkligen om att det var meningen, att skilda intressen och riktningar skulle komma till tals i den planerade tidskriften. Det räcker att som exempel härpå anföra följande namn: Johan Bergman, A. U. Bååth, G. Cederschiöld, K.-E. Forsslund, S. A. Fries, Per Hallström, Verner von Heidenstam, Theodor Holmberg, Ellen Key, Rudolf Kjellén, Oscar Levertin, Ernst Liljedahl, Carl Lindhagen, Vitalis Norström, John Personne, Einar Sahlin, Marika Stjernstedt, Hjalmar Söderberg, Nathan Söderblom, Curt Wallis, Karl Warburg, Sigfrid Wieselgren.

Samlingen skänktes av professor Lundström 1932. Det är meningen, att hans stora efterlämnade brevsamling även i övrigt — med vissa smärre undantag — skall införlivas med bibliotekets handskriftssamling.

Samma är förhållandet med professor JOHAN VISINGS brevsamling, varav redan vissa delar överlämnats.

En stor samling brev till professor EVALD LIDÉN medföljde den tidigare omnämnda gåvan av hans papper.

Professor NAT. BECKMAN överlämnade 1937 en samling brev till honom rörande läroverksfrågor från åren 1906—26 med bestämmelsen, att breven äro att betrakta som deposition under hans livstid och därefter tillfalla biblioteket.

Förutom de samlingar av originalbrev, för vilka här redogjorts, äger biblioteket en del avskrifter av brev, nämligen

brev till C. C. Gjörwell från göteborgarna Johan Rosén (1759—66), M. G. Wallenstråle (1759—67, 1778), Johan Gothenius (1765—80) och A. D. Hummel (1798—1810), ur Gjörwells brevväxling i Kungl. Biblioteket;

brev till J. Chr. Stricker från Johan Gothenius (1767—73) och M. G. Wallenstråle (1776—90), ur Strickers brevväxling i Kungl. Biblioteket;

brev till P. A. Wallmark från G. Löwegren (1800—33), ur Wallmarks brevväxling i Kungl. Biblioteket;

brev från A. E. Nordenskiöld till Albert Ehrensvärd (1869—99), ur arkivet på Tosterup;

brevväxling mellan A. E. Nordenskiöld och Oscar Dickson; den föres brev omfatta åren 1871—87 och den senares åren 1869—97.

7. Geografi, Topografi

Redogörelsen för facket geografi kan lämpligen börja med den förut omnämnde museintendenten A. J. Stuxbergs anteckningar om A. E. Nordenskiölds resor. De fylla 10 volymer av olika format, varav 4 behandla Jenisej-expeditionen 1875—76 och 4 Vega-färden.

Bland *Göteborgiana* på detta fack inta Wilhelm Bergs omfattande topografiska samlingar främsta rummet.¹ De bestå av dels en större serie anteckningar om ägare av hus och tomter i Göteborg, dels två smärre samlingar anteckningar om stadens yttre och inre förhållanden. Biblioteket äger ett exemplar av C. G. Prytz' Kronologiska anteckningar rörande Göteborg (2:a uppl. 1898) med talrika handskrivna tillägg,² samt en handskriven fortsättning till detta arbete.³ Av övriga Göteborgiana nämner jag en samling anteckningar ur Göteborgs handels- och sjöfartstidning och ur Göteborgs-Posten för åren 1863—82 av fil. dr Sigurd Hansson, en utredning om fastigheten Västra Hamngatan 8 och dess ägare av Erland Långström,³ anteckningar av G. H. Brusewitz om Aschebergska gravkoret och dess vapensköldar (2 h. 4:o), några anteckningar från 1700-talet (12 s. folio), som innehålla bl. a. »Åtskillige momenta tienande til project, at få den afbrända fierdedelen af staden, på någorlunda kort tid, upbygd»,⁴ handlingar rörande S. A. Hedlund-bysten och John Ericsson-statyn.⁵

¹ De inköptes till biblioteket efter Bergs död 1916.

² Köpt av Göteborgs museum 1938; volymen har tillhört grosshandlaren C. R. Prytz.

³ Gåva av styrelserna för C. R. Prytz' donationer 1940.

⁴ Manuskriptet har tillhört den förut omnämnde C. P. Gedda; det inköptes från Hilmers antikvariat, Hälsingborg, 1933. Om övriga topografiska manuskript rörande Göteborg jfr ovan, s. 2 f.

⁵ Deponerade av professorskan Majken Wijkander 1913.

Gå vi så till den svenska geografiska och topografiska litteraturen utanför Göteborg, påträffa vi ett intressant manuskript, en liten kvartvolym i kalvskinnband med titeln »Der Land-Weg mit die [!] Gegend etwann auf Tausend Schritt auf jeder Seite durch ein [!] Theil von Schonen, Halland, Bohuus, Wester-Götland, Nerike, Westmanland, Öster-Götland und Småland nach augenmaas entworffen bei einer Reise durch Schweden in July Monath 1788». Det är en tysk variant av ett manuskript på danska i Westinska samlingen i Uppsala universitetsbibliotek av den danske »Ingenieur-capitainen» Hans von Lönborg, och det har visats, att vi här ha att göra med en spionrapport.¹

Övriga svenska topografiska manuskript uppräknas här nedan i bokstavsordning efter de behandlade orterna.

ALINGSÅS. Avskrifter av handlingar rörande staden från senare delen av 1700-talet (1 vol. 4:0); ur museibiblioteket.

AVESTA. Två kartor, »Tillopps kanalerna för Nya Bruket vid Avesta 1805» och »Stora Avesta Forssen afritad sådan som den visade sig vid lägsta wattn i elfven d: 13de april 1805»; ur Wilh. Bergs samlingar.

GOTLAND. C. G. G. Hifselings journaler över sina resor på Gotland åren 1799—1801, originalmanuskript i 4 kvartvolymmer, vilka tillhört P. Wieselgren, som i sin tur fått dem av lektor J. Carlmark i Skara.²

HÄLSINGBORG. Ett manuskript till kyrkoherde Elias Follins (f. 1746, d. 1819) Hälsingborgs historia, varom ägaren, P. Wieselgren, meddelat i katalogen över sin boksamling:

Ett annat ex. af Follins egenh. Helsingborgs historia. Detta gifvet af sin förf. o. renskrifvare till Lagman Ståhle,³ hvilkens son Major St. gifvit det, efter arbetets tillökta utgifning, till P. Wieselgren.

I en anteckning av 1854 på manuskriptvolymens försättsblad säger Wieselgren, att han icke »haft tid att utröna», hur denna handskrift förhöll sig till den av honom utgivna,⁴ vilken tillhörde det Rosenhaneska biblioteket. Redan en flyktig jämförelse visar emellertid,

¹ C. A. Tiselius, Spionerihandling från tiden närmast före 1788 års krig (GHT 17 mars 1930); jfr S. Aberstén, Bibliographia Gotoburgensis nr 3.988. Manuskriptet stammar från museibiblioteket.

² Jfr W. Molér, Bidrag till en gotländsk bibliografi, omarb. uppl., Sthlm 1914, s. 65 f.

³ Anders Peter Ståhle, f. 1774, d. 1832.

⁴ Helsingborgs historia af Elias Follin. Öfversedd och tillökt af P. Wieselgren. Ups. 1851.

att det Wieselgrenska manuskriptet, som utgör en kvartvolym om 200 blad, högst betydligt avviker från det Rosenhaneska; det förra verkar snarast som ett utkast till det senare.

KUNGÄLV. En samling avskrifter (175 blad folio) av äldre handlingar ur stadens arkiv, med register av Wilh. Berg, som säkerligen låtit utföra dessa avskrifter.

NORRLAND. Diverse handlingar och utredningar (2 folioportföljer) rörande Norrbotten ur den framstående Norrlandskännaren, folkskoleinspektören Ernst Albin Neanders (f. 1878, d. 1928) kvarlåtenskap; gåva 1939 av fru Emy Neander-Nyström.

SMÅLAND. P. Wieselgrens interfolierade exemplar (2 foliovolym) av S. Rogberg, Historisk beskrifning om Småland (1770), med talrika anteckningar och förarbeten för Wieselgrens eget verk, Ny Smålands beskrifning, 1—3, Växiö 1844/45—46.¹

STOCKHOLM. Av obekant proveniens äro 3 tunna foliovolym, samtliga defekta, innehållande avskrifter av handlingar (inventarieförteckningar m. m.) rörande Maria Magdalena kyrka.

Från Tranemåla-samlingen stammar ett litet manuskript (2 blad 4:o) från början av 1700-talet: »Upsats på huru många gånger Stockholms stad, slott och rådhus, samt malmarne äro brundne; jämte Upsala och Enköping städer äro af förrädare antände och afbrände ifrån år 1297 til år 1697 och 1703 som äro 409 år».

SÖDERMANLAND. Med lektor Wilh. Thams historiska boksamling² följde en foliovolym, innehållande anteckningar om gårdar i de sörmölandska häraderna Jönåker, Rönö, Hölebo, Oppunda, Villåttinge, Österrekarne, Västerrekarne, Åkers, Daga, Selebo, Södertörn, Svartlösa, Öknebo.³

TJÖRN. »Prosten Anders S. Bonanders [f. 1746, d. 1825] räkenskapsbok för år 1813—1822 med Tjörns pastoratsbor», 1 bd 4:o; överlämnades 1899 av Wilh. Berg på uppdrag av styrelsen för Göteborgs och Bohusläns fornminnesförening, vilken fått handskriften av godsägaren Carl Ljungman, Oxhagen, Kungälv.

TROLLHÄTTAN. »Description des cataractes & des excluses de Trollhätta en Suède, à laquelle se trouvent ajoutées quelques considérations sur l'ouverture de la navigation entre les lacs Wenern & Wetteren &

¹ Jfr företalet till detta arbete, s. V.

² Skänkt till museibiblioteket 1874 av grosshandlaren James J:son Dickson.

³ Jfr W. Tham, Beskrifning öfver Nyköpings län, Sthlm 1852, s. 145 ff.

celle du Wetteren au Golfe de Bothnie», gåva 1926 av bokhandlaren Karl Börjesson, som inköpt den i utlandet; proveniensen i övrigt okänd. Handskriften, som består av 20 folioblad, är från 1820-talets senare hälft. Av A. F. Skjöldebrands bekanta arbete finns en översättning, »Historisk afhandling om Trollhätte canal och slusswärlk öfversatt efter . . . A. F. Skjöldebrands på franska språket utgifna beskrifning». Handskriften (1 h. 4:o) är från 1800-talets andra fjärdedel.

YXSJÖRYD. »Yxsjöryds journal» för åren 1794—1846, 2 bd + 1 konv. 4:o. Gåva av bankdirektören E. von Zweigbergk, Borås, 1930.

ÅRBY. »Cassa bok från och med den 1sta october år 1804, till och med den 1sta october år 1809», 1 bd fol.

8. Rätts- och statsväsen

Bland de rätts- och statsvetenskapliga handskrifterna finns det ganska många juridiska kollegier från 1700-talet rörande såväl allmän som svensk juridik. Flertalet har i likhet med så många andra handskrifter av denna art kommit hit med förvärvet 1908 av det Döbelnska biblioteket på Björkholm.¹

Av manuskript rörande allmän och utländsk juridik nämner jag Köpenhamnsprofessorn Peder Hansen Resens (f. 1625, d. 1688) »Oratio de excellentia iuris Danici in solemnibus rectoratus mutandi actu habita anno 1658» i avskrift från 1700-talets slut (1 bd 4:o);²

Köpenhamnsprofessorn Andreas Hojers (f. 1690, d. 1739) kollegium »Jus publicum Daniæ, ducatum Schlesvic-Holstein et comitatum Oldenb. et Delmh.», avskrift från 1700-talets mitt (1 bd 4:o);³

Johan Ihres »Anmärkingar öfver Mich. Henr. Gribneri Icti principiorum juris prudentiæ naturalis lib. II. priores» (1 h. 4:o).⁴

Biblioteket äger följande fyra svenska laghandskrifter:

1) Pergamenthandskrift från senare hälften av 1400-talet av Magnus Erikssons landslag med kyrkobalk ur Västgöotalagen. Handskriften,

¹ Jfr härom Carlander, a. a. 2:a uppl., 4: 1, s. 222.

² Ur museibiblioteket; har tidigare tillhört G. Stephens och professor L. Kolde-rup-Rosenvinge, som köpt det på auktion 1821.

³ Ur museibiblioteket; har tidigare tillhört G. Stephens.

⁴ Med namnteckning N. J. Funck, tydligen den Niklas Jakob Funck, som 1770 disputerade för Ihre.

som är utförligt beskriven av Schlyter,¹ härstammar från Bergshammars bibliotek;² den skänktes 1935 till stadsbiblioteket av apotekare Gustaf Bernström.

2) Pappershandskrift från senare hälften av 1500-talet av Kristoffers landslag, med kyrkobalk av Upplandslagen. Handskriften, som har samma proveniens som den närmast föregående, är bunden i ett samtida välbevarat skinnband med namnet Gergen Påsse på den främre och årtalet 1586 på den bakre pärmen; den är utförligt beskriven av Schlyter.³

3) Pappershandskrift om 184 blad i 8:o av Magnus Erikssons stads- lag, skriven i Nya Lödöse i april 1588 av den bekante lagavskrivaren Jakob Iller,⁴ känd som stadsskrivare i Mariestad i slutet av 1590-talet. Formatet är ovanligt; skriftytans storlek är blott $\frac{1}{2}$ c:a 6,5 × 11,5 cm.; bandet är ett skinnband från 1800-talets mitt.⁵ Skriften är den för Iller karakteristiska med rikt utsirade anfanger och initialer, i vilka stundom groteska figurer inlagts. För dekoreringen har använts rött, blått och grönt bläck. Vid början av köpmålabalkens trettionde kapitel har Iller liksom i den av honom skrivna Mariestads lagbok⁶ tecknat ett skepp. Handskriften har tillhört medlemmar av släkten Ekermann och, som Beckman visat, Johan Hof d. y., språkforskaren Sven Hofs fader. 1885 såldes den på en Bukowski-auktion⁷ och inropades enligt auktionsprotokollet av Chr. Hammer. Biblioteket har tydligen förvärvat den på någon av de många Hammer-auktionerna under 1900-talets andra decennium.

4) Pappershandskrift i 4:o från slutet av 1500-talet av Kristoffers landslag. Handskriften, som tillhört Tranemålabiblioteket, består av 192 blad; den är defekt från tjuvabalkens 21:a kapitel. Det samtida skinnbandet med blindpressningar har bokstäverna LBS på fram- pärmen.

¹ Samling af Sweriges gamla lagar, 1, s. XXVIII, 10, s. XLVI.

² Carlander, a. a. 2:a uppl., 2: 1, s. 342 ff.

³ A. a. 3, s. XLIII, 12, s. LX.

⁴ N. Beckman, En ny Iller-handskrift (Nord. tidskr. f. bok- o. bibl. väsen, 1922, s. 49). Se vidare Bilaga IV.

⁵ Alla av Schlyter beskrivna manuskript till stadslagen äro folianter eller kvar- tar utom ett (nr 95), som är sedes.

⁶ Jfr Mariestad, minnesskrift utgiven vid firandet av stadens 350-årsjubileum 19 21/6 33, Mariestad 1933, s. 22.

⁷ L. J. Lovéns m. fl. samlingar; katalog 18, nr 3.066.

Här finns givetvis också en del avskrifter av kungliga brev, resolutioner och förordningar. Viktigast bland dessa är J. Hadorphs »Uthtogh aff rijksens recesser, stadgar, ordningar, placater och resolutioner etc. uppå the måhl, som till praxin-forensem än höra i rijket. . . » (1 vol. fol.), avskrift från slutet av 1600-talet.¹

Vår äldsta lagkommentar är en diger kvartvolym i pergamentband, »Prolegomena ad leges provinciales», en kommentar till landslagen från omkring år 1700. Av övriga äldre lagkommentarer nämner jag David Nehrman-Ehrenstråles (f. 1695, d. 1769) föreläsningar över landslagen (1 bd 4:o) och »Kort inledning til jurisprudentiam oeconomiam» samt »Kort inledning til jurisprudentiam ecclesiasticam» (1 bd 4:o), L. J. Collings (f. 1714, d. 1786) »Föreläsningar i lagen» (1 bd 4:o) och J. Holmbergssons (f. 1764, d. 1842) »Föreläsningar öfwer handels balken» (1 bd 4:o). Från senare tid finnas föreläsningssanteckningar efter D. Davidsson, S. F. Hammarstrand, J. F. Nyström, H. L. Rydin och K. J. W. Sjögren.

Bland svenska rättegångshandlingar må nämnas en tidig avskrift av domen över O. R. von Pajkull den 14 november 1706² och en från 1700-talets mitt av »Kongl. comissionens sentens och dom» den 17 februari 1725 över äventyraren Benjamin Dyster, som givit sig ut för att vara Karl XII.

Slutligen uppräknar jag en del handlingar av lokalt intresse, nämligen rörande Göteborgs-föreningen mot livsmedelstullar (protokoll 1887—96 och 1917, en kopiebok, en bunt brev och koncept), Svenska fredsförbundets lokalavdelning i Göteborg (revisionsberättelser, medlemsförteckning m. m. 1911—19), Sällskapet för nykterhetens befrämjande (medlemsförteckning med ingress av Olof Wijk, dat. Göteborg den 15 nov. 1830).

9. Teknologi, Handel, Hantverk, Näringar

Det äldsta av de teknologiska manuskripten är en avskrift från början av 1700-talet³ av Urban Hjärnes »Berglychta», som först

¹ Om det aldrig utgivna originalet se Warmholtz nr 8.188 (14, s. 28); jfr även H. Schück, Johan Hadorph, Sthlm 1933, s. 243 ff.

² Tryckt i Fatburen, öpn. 3, 1768, s. 41.

³ På titelbladet har bokens ägare Sam. Th. Schultze skrivit sitt namn. Denne är möjligen identisk med kamreraren i Bergskollegium Samuel Schultze (f. 1698, d. 1778); jfr J. A. Almquist, Bergskollegium och bergsstaterna 1637—1857, Sthlm 1909, s. 273.

i våra dagar utgivits av trycket¹ efter det i Kungl. Biblioteket förvarade originalmanuskriptet. Vår lilla kvartvolym innehåller dessutom en rad småskrifter om bergsbruk, huvudsakligen smältningsprocesser. Dessa äro säkerligen identiska med den »bergfackla», som förblandats med en av Hjärne bebådad skrift med detta namn, som dock aldrig blev färdig.²

En utmärkt vacker »Stämpel-bok öfver Sveriges jern-bruk samt bergsmans- och ämnesshamrar år 1841» (1 bd 8:o) må också nämnas. Ett foliokonvolut innehåller juryns förhandlingar m. m. vid industriutställningen i Göteborg 1891.

Av manuskript rörande *handeln* äro det svenska ostindiska kompaniets papper de viktigaste. Bevarade handlingar rörande detta företag äro, som bekant, utspridda på flera bibliotek och arkiv. Vår samling, som huvudsakligen rör andra, tredje och fjärde oktrojerna (1746—1806), har kommit från skilda håll. Huvudparten skänktes till Göteborgs museum av handlanden F. Sandbeck 1873.

Först må nämnas två stora foliovolym, av vilka den ena innehåller en förteckning över aktieägare och aktiebrev och den andra utgör en matrikel över kompaniets personal under åren 1766—81; i några fall går den ända fram till år 1787.

De 12 volymerna skeppsjournaler, rullor o. d. uppräknas här i kronologisk ordning:

»Beskrifning på skeppet Götha Leijons resa till Surat och åts[k]illiche andre indianske orter opsat och i ödmjukhet öfwerlämnad till högloflige Swenska Ostindiska Compagniet af Christ. Henr. Braad.» Manuskriptet, en foliovolym i samtida helt skinnband, är utomordentligt vackert och illustrerat med teckningar; det skildrar resan från Göteborg till Canton och åter 1750—52.

»Rådplägnings book på skieppet Giötha Leyon åhr 1750, 1751 och 1752.» 1 bd fol.³

»Journal hållen uppå respective Swänksa Ost-Indiska Compagniets skiepp Printz Carl ifrån Giötheborg, destinerad till Canton uti China. Första resan. Annis 1750, 51 & 52.» 1 bd 4:o; på titelbladet står antecknat: »Jämför min dagbok öfwer denna resan. Pehr Osbeck.»

¹ Av Carl Sahlin i Blad för bergshandteringens vänner, 12, Örebro 1907—09, s. 421. Om de många bevarade avskrifterna se s. 430.

² Svenskt biografiskt lexikon, ny rev. uppl., 6, Sthlm 1876, s. 169.

³ Gåva till museet 1873 av handlanden F. Sandbeck.

»Bref copie book för skeppet Hoppet under dess andra expedition till Canton uti China åhren 1752 & 1753.» 1 bd fol.¹

»Dage-bok på resan med skieppet Printz Carl åhr 1753, 1754, 1755 & 1756.» 1 bd fol.¹

»Dag-book för skep^t Rijk^s Ständer på resan till Surrat och Canton åhrⁿ 1760, 61 & 62.» 1 bd fol.¹

»Rulla öfver hela besättningen uppå skeppet Finland vid inmönstringen åhr 1769.» 1 h. (8 bl.), fol.²

»Journal, hållen på Svenska Ost-Indiska Compagn^{ts} skepp Adolph Fredrich under resan till och ifrån Canton, åren 1776 o. 77. Commenderadt af capitaine H^r Joh. Fr. Ekman.» 1 bd fol.¹ Titelbladet har namnteckningen Magnus Bergman J^{or} och pärmen J. Nicolaus Bergman, Götheborg den 10 aug. 1800.

»Journal hållen om bord på skeppet Terra Nova under resan till och ifrån Canton uti China åhren 1777, 78 och 79. Utaf Nils Ollen-berg.» 1 h. fol.

»Journal öfver skeppet Kron Prins Gustaf[s] resa til och ifrån Canton åren 1781, 1782, 1783.» 1 bd fol.²

Rulla över besättningen på skeppet Gustaf den Tredje vid inmönstringen den 3 januari 1791 samt dagbok för tiden 1 jan. 1791—2 juli 1792. 1 bd fol.¹

Rulla över besättningen på skeppet Gustaf Adolph vid inmönstringen den 20 mars 1797 samt dagbok för tiden 5 jan. 1797—31 okt. 1800. 1 bd fol.¹

Biblioteket äger även en hel del andra handlingar rörande Ostindiska kompaniets skepp och deras resor, köpekontrakt, fakturor m. m. för åren 1761—1800, skänkta till museet 1872 av provinsialläkaren Edvard Ström, vars fader, kyrkoherden C. C. Ström, på sin tid var skeppsprekiant i kompaniets tjänst. Dessa handlingar äro i detalj förtecknade i Bruswitz' katalog, 10:de serien. Bland dem har även inordnats en handling, som skänktes 1873 av dåvarande löjtnanten S. Adlerstierna-Adelsköld, en utomordentligt vackert präntad »Förteckning på Svenska Ost-Indiska Compagniets skiepp, som äro afseglade ifrån Götheborg till Canton, Bengal och Suratt under 1^{sta} & 2^{dra} octroijen».

En annan svit räkenskaper, fakturor o. d. från åren 1768—1804 skänktes 1877 av handlanden W. H. Stade. De äro förtecknade som

¹ Gåva till museet 1873 av handlanden F. Sandbeck.

² Gåva till stadsbiblioteket av fröken Betty Grén, Göteborg.

serien 52 i den Brusewitzska katalogen. Av okänd proveniens är den samling räkenskapsböcker och räkenskapshandlingar från åren 1772—1817, som fyller tre stora kartonger.

I detta sammanhang bör nämnas en stor foliovolym från mitten av 1700-talet, innehållande avskrifter av stadgar och andra handlingar rörande det holländska ostindiska kompaniet.¹

De övriga manuskripten på facket äro också av lokalt intresse, såsom handlingar rörande järnvågen (förteckning över import och export av järn 1787—95) och metallvågen («Behållningen å Götheborgs metallvåg» 1864—70), rörande Handelssocieteten i Göteborg och Göteborgs vaxel-bolag (journal, protokoll m. m. 1857—58). Av enskilda firmor är den Renströmska bäst representerad med en stor svit handelsböcker, omfattande åren 1817—76, samt papper rörande bokslutet 1881—1906. Slutligen nämner jag firman Helander & Wallins brevkopiebok för åren 1848—49 och en liten vackert skriven journal över kunder, med anteckningar om deras likviditet, av grosshandlaren och rådmannen Johan Olof Grén (f. 1807, d. 1884).²

Av den ganska stora samlingen Göteborgska skråhandlingar ingick ett parti i museets arkiv. Ett annat, som ägdes av Wilh. Berg, inköptes och skänktes till stadsbiblioteket av fru Caroline Wijk 1912. Båda samlingarna ha legat till grund för Bergs framställning om skråväsendet i hans Samlingar till Göteborgs historia (Sthlm 1882). Jag uppräknar här samtliga handlingar efter skråna i bokstavsordning.

Bokbindareämbetet.

Protokoll 1749—1847 (1 bd fol.); kassabok 1748—1847 (1 bd 4:o); diverse handlingar, bl. a. burskapshandlingar, börsbrev, betyg (1 bd fol.); börsbrev, gesällbrev m. m. (1 bd tv. fol., 1 portfölj fol.).³

Klensmedsämbetet.

»Embetes articklar hwar efter gesellerne uthi thet loflige smede handtwärcket sigh rätta böra och strängeligen efterlefwa skolla», dat. 2 nov. 1739 (1 bd 4:o); »Quartals bok för gesällernas quartals pen-

¹ Har tillhört biblioteket på Nääs (direktören i Ostindiska kompaniet J. von Utfall) och skänktes 1894 av dåvarande ägaren till Nääs August Abrahamson.

² Gäva av överingenjör O. Gavuzzi 1936.

³ Ur den från Wilh. Berg köpta samlingen.

ningar» 1815—1857 (1 bd 4:o); »Gesällernas skulds bok» m. fl. räkenskaper för åren 1815—1854 (1 bd 4:o); »Inskriftnings bok» 1815—1854 (1 bd 4:o).¹

Kruko- och kakelugnsmakareämbetet.

Protokoll 1763—1847 (1 bd. fol.); diverse lösa handlingar (1 portfölj fol.).²

Målareämbetet.

Protokoll 1702—1744 (1 bd fol.); »Protocollum hållit wid lofl. målare-embetet uti Giötheborg uppå följande åhr...», 1744—1847 (2 bd fol.); »Lofl. målare-embetets och lådans räkning med åldermannen Johann Ross börjande i Giötheborg åhr 1744 d. 24. majj»³ (1 bd. fol.); rättegångshandlingar m. m. (1 kapsel fol.); räkenskaphandlingar m. m. (1 kapsel fol.).⁴

Skomakareämbetet.

Protokoll 1773—1847 (2 bd. fol.); inskrivningsböcker 1659—1887 (2 bd 4:o); gesällernas räkenskapsböcker över utgifter 1659—1861 (2 bd 4:o); gesällernas räkenskapsböcker över inkomster 1653—1878 (2 bd 4:o); diverse smärre handlingar (1 kapsel fol.).⁵

Snickareämbetet.

»Ordning och bruk hwar effter snickare mäster swänner sig rätta och bruka skola uthi theras samqwämer... stadgat af borgmästare och råd h. uti Stockholm anno 1662» (1 h. 4:o); »Ordnung und gebrauch über der Tischler gesellen ihren Artickell, welcher in dieser löblichen Statt Gottenburg soll gebrauchlich sein... anno 1688» (1 h. fol.); Göteborgsskråets gesällbok för åren 1683—1844 (2 h. fol., med tyska titlar); gesällräkenskapsböcker för åren 1683—1842 (2 h. 4:o och 1 fol.); gesällernas utgiftsbok för åren 1768—1844 (1 h. fol.); »Hufvud-bok för lofl. snickare gesällernas sjuk cassa» 1796—1841 (1 bd fol.); diverse ekonomiska handlingar (1 kapsel fol.).⁶

¹ Utgjorde serien 43 i museets arkiv.

² Ur den från Wilh. Berg köpta samlingen.

³ Fortsatt till 1825.

⁴ Utgjorde serierna 36—38 i museets arkiv.

⁵ Protokollen ha tillhört Wilh. Berg; övriga handlingar utgjorde serierna 56—57 i museets arkiv.

⁶ Utgjorde serierna 39—40 i museets arkiv.

Svarvare- och blockmakareämbetet.

»Protocoll för lofl. svarfvare och blåckmakare-ämbetet uti Götheborg» 1792—1847 (1 bd fol.); diverse handlingar (1 kapsel fol.).

Tennjutareämbetet.

»Lofl. thengjutare embetet i Giötheborg tillhörigt protocoll» 1748—1845 (1 bd fol.); kassabok för åren 1748—1840 (1 bd fol.); diverse handlingar (1 kapsel fol.).¹

De gamla hantverksgillena efterträddes av hantverksföreningarna. Redan 1840 tillsattes i Göteborg en kommitté med uppgift att söka hjälpa det då i upplösning stadda skråväsendet på fötter igen.² Denna kommittés protokoll finnas bevarade ävensom protokoll för tiden 25 febr. 1857—31 okt. 1864 från Hantverksföreningen i Göteborg, vilken stiftades den 29 april 1847. För tiden 1847—50 är en brevkonceptbok bevarad, och dessutom finns det en del andra handlingar från olika tider rörande föreningen, t. ex. års- och revisionsberättelser.

Hantverksföreningen upphörde med 1864. Den 23 april 1866 bildades den industri- och hantverksförening, som under det redan samma år antagna namnet Göteborgs hantverks- och industriförening består ännu idag. Från de förhandlingar, som föregingo föreningens bildande, äro protokollen (28 dec. 1865 och 23 april 1866) bevarade.

Av handskrifter rörande diverse näringar nämner jag museintendenten A. W. Malms anteckningar från 1850-talet om fiske m. m. (1 bd 8:o), förteckning över delägare i Göteborgs aktiebolag för storsjöfiske 1859—61 (1 bd. fol.), aktiebolaget Ishavets, som idkade säl- och valfångst, handelsböcker och papper, Göteborgs fastighetsägareförenings protokoll 1880—94 (1 bd fol.). Källarmästaren A. M. Bloms och hans sons rörelse belyses av några journaler, vilka givetvis även ha personhistoriskt intresse: »Journal öfver ankomne resande, som taga logie hos mig sedan jag tillträdde mit hus under n^{ris} 2 & 3 vid Södra Stora Hamne Gatan uti Götheborg³ den 5 april 1808» (1 h. 4:o)⁴ samt Bloms hotells »police-bok» för åren 1822—50 och 1855—59 (7 bd 4:o). Slutligen är att anteckna en samling handlingar från Folkhushållningskommissionen i Göteborg 1914—19.

¹ Utgjorde serierna 41—42 i museets arkiv.

² Berg, Samlingar till Göteborgs historia, 1, s. 403.

³ Bloms hotell låg på nuvarande Grand Hotels plats.

⁴ Går fram t. o. m. 1812.

10. Krigsväsen, Matematik, Naturvetenskap, Medicin

Facket krigsväsen fylles till allra största delen av Göteborgs frivilliga skarpskyttekårs arkivalier:

Protokoll vid »allmänna sammanträden» 1860—73 (2 bd fol.); styrelsens protokoll 1864—83 (2 bd fol.); kompanirådets protokoll 1861—70 (1 bd fol.); rullor (5 bd och 1 konv. fol.); förteckning över »biträdande ledamöter» (2 bd fol.); huvudbok 1862—82 (1 bd 8:o, 3 bd, 1 h. fol.); kassabok 1863—72 (1 bd 4:o); kassabok 1870—82 (2 bd, 1 h. fol.); journal 1862—82 (1 bd 8:o, 3 bd fol.); rescontra 1860—61 (1 bd fol.); inventariebok 1870 (1 h. fol.); »Special bok för ammunition, inventarier m. m.» 1871—82 (1 bd fol.); »Handlingar, tillhörande prisskjutningarne 1880» (1 konv. fol.); »Ordres-bok» 1862—66 (1 bd 4:o); »Passage-bok vid exercis-öfningarne» 1879—81 (1 bd tv. 8:o); »Passage-bok vid målskjutnings-öfningarne» 1879—81 (1 bd tv. 8:o); skrivelser, annonser m. m. 1873—75 (1 bd fol.).

På facket finnas även några äldre handskrifter av teoretiskt och praktiskt militärt innehåll. Ett mycket vackert präntat manuskript från mitten av 1700-talet med ypperliga ritningar är »Om fortification» (1 bd fol.).¹ Samma ämne behandlas i ett manuskript på franska från 1700-talets senare hälft (1 h. 4:o). »Om süsslorne uti fäldt» (1 bd 8:o) är en vacker och synnerligen välbevarad handskrift från mitten av 1700-talet, innehållande en mängd militära instruktioner och förordningar från seklets början. På titelbladets insida står: »Detta Manuskript ärhöll jag af min Far den 15 Sept. 1797. And. Wilh. Ramsay.»²

Slutligen nämner jag två handskrifter av övervägande personhistoriskt intresse. Den ena är en officersmatrikel för regementet Royal Bavière, vars överste svensken Adam Lewenhaupt (f. 1725, d. 1775) blev år 1760. Hans namn återfinnes också som nummer ett i den lilla vackra boken, »Controle des messieurs les officiers du Regiment Royal Bavière, infanterie allemande. . . 1770».³ Den andra är en räkenskaps-

¹ Har tillhört Sahlgrenska sjukhusets bibliotek.

² Säkerligen majoren Anders Wilhelm Ramsay (f. 1777, d. 1808), son till landshövdingen i Kymmenegårds län Otto Wilhelm Ramsay (f. 1743, d. 1806). Boken har sedan enligt anteckning på försättsbladet tillhört kaptenen Johan August Wijkander (f. 1827, d. 1894) och majoren och bandirektören Johan Denis Insulander (f. 1834, d. 1924).

³ Där finns ännu ett svenskt namn, Carl Fredrik Cronholm, som står som »lieutenant du pied». Hans födelseort uppges vara »Dövids kloster» i Sverige, varmed torde åsyftas Övedskloster, där också Lewenhaupt var född.

bok rörande den bekanta främlingslegionen Royal Suédois, som 1814 låg i garnison i Göteborg, »Régiment Royal Suédois, livre de comptabilité» (1 bd fol.).¹

De matematiska manuskripten utgöras av några volymer anteckningar och avskrifter från 1700-talet.

De naturvetenskapliga handskrifterna äro däremot ganska talrika. Många av dem ha kommit i vår ägo med de stora privatbibliotek, som i äldre tider förvärvades. Så t. ex. följde med Carl Säves övervägande språkvetenskapliga bibliotek 1877 även två handskrifter av honom av botaniskt innehåll, »Index, plantas Svecicas ad ordinem floræ Wahlenbergii a Carolo Säve congestas enumerans, 1839» (1 bd 8:o) och »Sällsyntare växter på Gottland, anmerkte af Linné, Wahlenb., Swartz, Rosén, m. fl., efter socknarne ordnade af C. S. 1832» (1 bd 8:o).

Med förvärvet av lektor Carl Hartmans bibliotek 1887 följde en del handskrifter av fadern, den berömde botanisten Carl Johan Hartman. De förnämsta av dessa äro »Icones muscorum foliosorum» (1 bd 8:o, dat. 1817), »Miscellanea botanica, ope Caroli J. Hartman, collecta & conscripta» (2 bd 8:o) och »Miscellanea bryologiæ, ex variis auctorum scriptis, collecta ope Carl J. Hartman» (1 bd 8:o).

Läroverksläraren och zoologen Carl Agardh Westerlunds (f. 1831, d. 1908) malakologiska samling, som inköptes 1901, innehöll två manuskript av ägaren, »Fauna malacologica extramarina regionis palæoartica» (1 h. fol.)² och »Iconographia molluscorum terrestrium & fluvialium» (1 h. 4:o).

I karantänmästaren Axel Wilhelm Ljungmans bibliotek, som samma år skänktes till stadsbiblioteket, funnos bl. a. två kvartband, innehållande interfolierade och med talrika rättelser försedda exemplar av tre av hans skrifter, om Ophiurider.³

Museiintendenten Anton Julius Stuxbergs bibliotek, som 1903 erhöles som gåva, var rikt på handskrifter både av ägaren och av andra. De geografiska ha redan tidigare behandlats. De viktigaste av de natur-

¹ Gåva till museet 1873.

² Dat. aug. 1882; utgör ett första häfte — i utförligare framställning — av författarens stora arbete *Fauna der in der paläarktischen Region . . . lebenden Binnenconchylien*, 1—2, Lund 1884—90.

³ Tryckta i KVA:s Öfversigt 1864—66.

vetenskapliga äro en avskrift av »Vega-expeditionens zoologiska journal» (1 bd fol.), diverse zoologiska och andra anteckningar från A. E. Nordenskiölds expedition 1876 (»Ymers färd», 1 bd 8:o) samt 9 volymer anteckningar och samlingar av huvudsakligen zoologiskt innehåll.

Med P. T. Cleves samling av planktonlitteratur, som 1906 överlämnades såsom gåva till biblioteket, följde det stora handskrivna »planktonlexikon», bestående huvudsakligen av anteckningar ur litteraturen, som Cleve använt för sina planktonbestämningar.

Av det Döbelnska bibliotekets handskrifter ha åtskilliga redan tidigare omnämnts. Den naturvetenskapliga avdelningen var ganska stor. Framför allt var astronomien rikt representerad. Där fanns t. ex. talrika observationer om de astronomiska urens gång. Av Lundaastronomen Nils Schenmark förelågo följande arbeten i avskrift: »Astronomisk kladd ifrån d. 13 julii 1755, hållen på Observatorium i Lund» (1 h. 4:o; omfattar åren 1755—72), »Kort inledning til astronomia elementaris . . . Lund 1770» (1 h. 4:o), »Kort inledning til gnomonica eller läran om solvisare. . . Lund 1773» (1 h. 4:o), »Protocollum observationum astronomicarum Londini Gothorum» (1 h. 4:o; omfattar åren 1748—78). Ett litet häfte »Annotatjoner utij physiquen» bär den store Georg Carl von Döbelns namnteckning.

Från Döbelnska samlingen stammar också ett digert Linné-kollegium (1 bd 4:o) »öfwer fyrfotade djuren, hållit uti Upsala år 1748 teknat af Lorns Wolt. Drothof».¹ I detta sammanhang nämner jag ett Linné-kollegium med annan proveniens, »Föreläsningar öfwer regnum lapideum eller sten riket, upptecknade af Carl Joh. Brag² 1755» (1 bd 4:o). Det har tillhört Pehr Dubb och via Sahlgrenska sjukhusets bibliotek kommit i vår ägo.

Av övriga kollegier antecknar jag följande:

»Collegium physicae experimentalis auctore. . . Samuele Klingentierna. . . Upsalæ 1752» (1 bd 4:o);

»Collegium i ichthyologien efter profes. Sv. Nilsson» (1 bd 4:o);

två kollegier, det ena i fysik, det andra i optik, av professorn i Uppsala Zakarias Nordmark, upptecknade av Jakob Berggren (2 h. 4:o);

två kollegier i algologi av docenten i Uppsala V. B. Wittrock, det ena (vårterminen 1869) upptecknat av A. J. Stuxberg, det andra (vårter-

¹ »OEcon. studiosus, ausc. i Kongl. Com. Col. & ämnesvän i Kongl. Sv. Wett. Acad.»

² Kyrkoherde i Göteborg, f. 1735, d. 1781.

minen 1870) i en uppteckning av Stuxberg och en annan av Claes Crantz (3 bd 4:o);¹

»Sveriges sötvattens entomostracéer, anteckningar efter prof. W. Lilljeborgs offentl. föreläsning i Upsala 1880—83 af J. W. Jonsson» (1 bd 4:o).²

Slutligen nämner jag två originalmanuskript:

»Mörköns fiskar» (2 h. 4:o) av prosten på Tjörn Carl Ulrik Ekström (f. 1781, d. 1858);³

»Astronomiens grunder, för tredje gången omarbetade 1859, april 23—november 25» (1 bd 4:o) av kyrkoherden i Hjulsjö Per Wilhelm Bergstrand (f. 1807, d. 1874).

Handskrifterna av medicinskt innehåll ha med få undantag kommit från Sahlgrenska sjukhusets bibliotek, vilket år 1900 övertogs till stadsbiblioteket. Grundstommen till detta medicinska bibliotek utgjordes av den förste överläkaren, Pehr Dubbs, boksamling, som också innehöll ett par medicinska manuskript. Det viktigaste av dessa är ett mycket vackert exemplar av Nils Rosén von Rosensteins föreläsningar »De morbis universalibus» och »De morbis particularibus». I det första av de båda kvartbanden läses följande anteckning: »Detta nitida Exemplar är skrivit af Doct. Laurin som då var uti Arch. Roséns hus och af honom sjelf censurerat. Texten till föreläsningar var Osterdyk Schacht».⁴ Det andra är en liten vacker volym från 1700-talets slut, »Table des differentes especes d'accouchemens rangés sous trois clas[s]es suivant l'ordre établi par feu Monsieur Solayres⁵ et observé dans ses cours».

Till sjukhusbibliotekets förkovran bidrog i hög grad förste stadsläkaren i Göteborg Christian Fredrik Ewert (f. 1804, d. 1881), och hans namnteckning återfinnes också i flera handskrifter:

»Föreläsningar öfver pharmacopoea Svecica af P. von Afzelius» (2 bd 4:o, dat. Uppsala febr. 1824);

»Om veneriska sjukdomen af Pehr v. Afzelius» (1 bd 4:o, dat. Göteborg 1824);

¹ Samtliga ur Stuxbergs samling.

² Ur Stuxbergs samling.

³ Koncept till det i KVA:s handlingar 1830, 1831, och 1834 tryckta arbetet, Fiskarne i Mörkö skärgård.

⁴ Institutiones medicinae practicae, Traj. ad. Rhen. 1747.

⁵ Den franske obstetrikern Solayrès de Renhac, f. 1737, d. 1772.

»Ars obstetricia af C. F. Liljevalch i utdrag af C. F. Ewert» (1 bd 4:o, dat. Stockholm nov. 1827);¹

»Hartmanns pathologie i utdrag af C. F. Ewert» (1 h. 4:o, dat. Uppsala 24 mars 1826);

följande anteckningar efter föreläsningar av professorn i Uppsala Carl Zetterström: »Cachexiæ» (1 h. 4:o, dat. Uppsala 1826); »Dyseccriser» (1 bd 4:o); »Dyserethisiæ, 1. Dysæsthesiæ» (1 bd 4:o); »Föreläsningar öfver febrar i synnerhet» och »Febres exanthematicæ» (1 bd 4:o); »Pyrexia, ordo secundus» (1 bd 4:o).

Ytterligare tre av Sahlgrenska bibliotekets handskrifter må här nämnas: »Memorabilia medica» (4 bd 4:o), ett påbörjat samlingsverk från 1800-talets mitt, innehållande anteckningar om nya medicinska rön ur tidskrifter och andra verk; »De materia medica in genere, eiusque reformatione» från c:a 1800 (1 h. 4:o); »Principe sur l'art des accouchemens en faveur des sages-femmes de province» från slutet av 1700-talet (1 bd 8:o).

Med Carl Säves bibliotek följde en kvartvolym innehållande anteckningar efter föreläsningar av professorn i Uppsala Göran Wahlenberg, »Föreläsningar uti pharmacologien» och »Plantæ medicinales secundum ordines naturales» 1834—35.

Tranemålabiblioteket innehöll provinsialläkaren Pehr Unges (f. 1734, d. 1812) »Anmärkningar till Caroli Linnæi Materia medica» (1 bd 4:o), på vars försättsblad läses: »Skrifven af Provincial-Medicus H^r Doctor Pehr Unge, och Copierat af Barnhus bokhållaren i Malmö 1769, af Apothekaren P. M. Kjellström gifven til J. Gestrich samma år.»

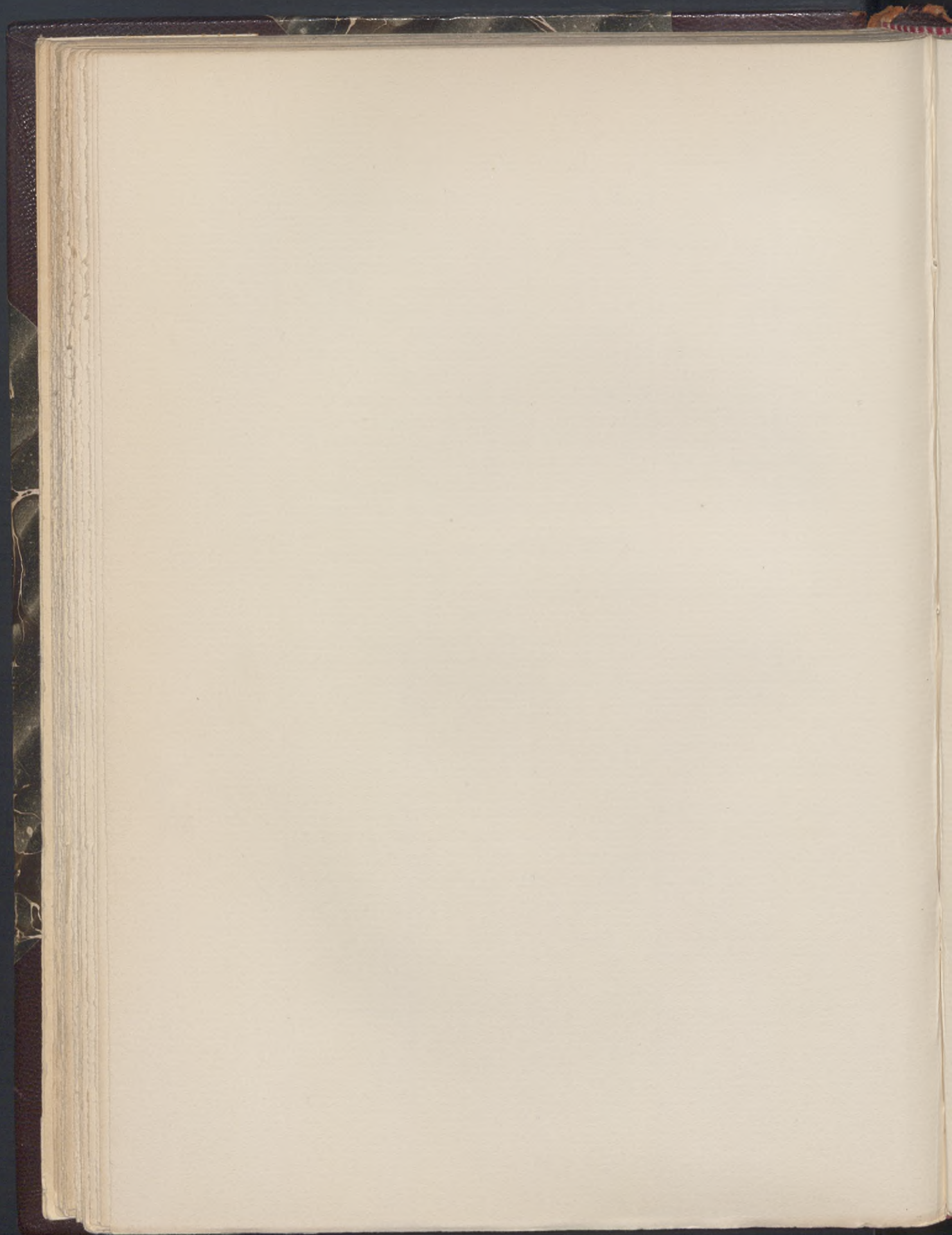
Från Döbelnska samlingen stannar Linnés »Collegium öfver diaeten uti almäna föreläsningar hållet år 1745 och 1746 och renskrifvit af Jonas Ahlelöf uti Upsala år 1751» (1 h. 4:o).

Bland äldre kollegieanteckningar av okänd proveniens nämner jag »Anteckningar under professor [Carl Benedict] Mestertons föreläsningar 1858» (1 bd 4:o) och så till sist ett manuskript från 1800-talets mitt, beträffande vilket jag ej kan avgöra, om det är original eller avskrift, »Bepröfvade botemedel» mot diverse sjukdomar av J. J. Agrell² (1 h. 4:o).

¹ Av detta arbete finns även ett fullständigt exemplar i vår samling (1 bd 4:o).

² Kallas på titelbladet »Wetr. Lekare». I N. Th. Frykholm, Svensk biografisk veterinär-matrikel, 2:a uppl. 1927, s. 8, finns en Jöns Johan Agrell, som vid 1800-talets början var regementshovslagare vid Mörnerska husarregementet; han uppges antagligen ha omkommit under 1805—09 års strider om Svenska Pommern.

BILAGOR

I. "Finska runan"

Carl Gustaf Zetterquist var kassör och konsultssekreterare hos J. H. Glosemeyer i Stockholm,¹ då han år 1842, tjugufem år gammal, satte igång med jätteföretaget att samla ihop så många översättningar som möjligt av en och samma text. Uppslaget härtill hade han tydligen fått från en polyglottöversättning av Fader vår. Denna var dock föga användbar som material för jämförande språkforskning. Översättarna voro predikanter och missionärer med otillräckliga språkkunskaper och med huvudintresset riktat åt annat håll. Det språkliga materialet var väl heller ej det bästa för överflyttning till mera primitiva språk.²

Som text för sitt samlingsverk valde Zetterquist en finsk runa, som redan länge varit uppmärksammas på grund av sin enkla ursprunglighet och skönhet. Han fann den³ i A. F. Skjöldebrands Voyage au Cap Nord, 1801 (s. 4), där visan meddelas på finska med underlagd översättning till franska. Skjöldebrand hade fått den av F. M. Franzén, då han i sällskap med italienaren Acerbi besökte Åbo akademis bibliotek på våren 1799. Acerbi har i sin reseskildring⁴ översatt den till engelsk såväl prosa som vers. På Skjöldebrands franska översättning byggde Goethe sin 1815 tryckta omdiktning *Finnisches Lied*.⁵ En metrisk översättning till tyska återfinnes i Karl Franz van der Veldes roman *Arwed Gyllenstierna*.⁶

¹ Carlander, a. a. 2:a uppl., 4: 1, s. 10.

² Jfr härom en artikel i Aftonbladet, 15 aug. 1855, vilken enligt uppgift av Zetterquist i ett odaterat brev (fr. 1895) till Carlander grundade sig på en detaljerad framställning av honom själv. Den berömda filologen Aug. Friedr. Pott skriver till Zetterquist den 4 sept. 1854: »Es wird mir Vergnügen machen, einmal ein fruchtbareres Schema, als das zu linguistischer Vergleichung im Ganzen sehr wenig geeignete *Vaterunser*, in einer grossen Anzahl von Sprachen beisammen zu sehen.» Detta brev ingår, i likhet med övriga i denna framställning citerade, i »Finska runan»; jfr nedan s. 78.

³ Brev till Carlander, odat. (1895).

⁴ *Travels through Sweden, Finland, and Lappland, to the North Cape*, 1, London 1802, s. 318.

⁵ *Werke*, 1, Stuttgart & Tübingen 1815, s. 157.

⁶ *Schriften*, 13—14, 1823; svensk översättning samma år.

Detta var de texter Zetterquist kände till, då han började sitt samlande.¹ Hans första åtgärd var att vända sig till Franzén med anhållan om en översättning till svenska av den finska dikten. Han fick både en ordagrann prosaöversättning, en metrisk, orimmad och en friare rimmad, den senare publicerad i Franzéns Skaldestycken 1832.² Jag återger här den metriska översättningen efter trycket i ett av Zetterquists prospekt:

Om min Vålbekante komme,
 Min så gerna sedde syntes,
 Honom smög jag mig att kyssa,
 Sågs än vargblod på hans läppar;
 Glad hans hand jag skulle trycka,
 Satt der än en orm omslingrad!
 Om förstånd hos vinden funnes,
 Hade vårens fläftar tunga:
 Ack, de skulle fram och åter
 Skynda sig att växla ordet
 Mellan två hvarandra kära!
 Läckra rätter vill jag lemna,
 Stek från Prostens bord försaka
 Hellre, än jag skulle glömma
 Den för mig så hjertans kära,
 Som jag tämt åt mig om sommarn,
 Som jag späkt åt mig om vintern.

Denna översättning sände så Zetterquist till Tegnér och bad honom göra en rimmad tolkning. Tegnér ställde sig dock något skeptisk mot hela företaget och avböjde.³ Zetterquist skaffade sig då både en orimmad och en rimmad svensk översättning av J. J. Nervander och gjorde en rimmad själv. En ordagrann översättning fick han även av Elias Lönnrot, som ägnade hans företag stort intresse,⁴ samt versifierade av G. G. Ingelman, J. P. Wählin och Wilhelmina Ståhlberg. Han fortsatte oförtrutet att samla nya översättningar »förmedelst flitig brefvexling med snart sagdt hela världens förnämsta filologer och skaldar, både när och fjerran»; han säger sig ha skrivit bortåt 1.400 brev och kostat ut c:a 1.000 riksdaler i porto.⁵ Till ledning för översättarna tryckte han pro-

¹ Om övriga tidiga tryck se S. Ek, Franzéns Åbodiktning, Sthlm 1916, s. 280 f.

² Bd 4, s. 358. Se brev från Zetterquist till Carlander 25 juni 1896, Franzéns brev till Zetterquist 7 april 1842 och tidningen Saima, 1845: nr 50.

³ Brev till Zetterquist 8 sept. 1843.

⁴ Brev 13 maj 1845 (bland lettiska m. fl. översättningar).

⁵ Odat. brev till Carlander (1896).

gram med texten återgiven på skilda språk. Vår volym innehåller fyra stycken sådana, tryckta 1844, 1852 och 1853, samt en lista, tryckt 1854, över då mottagna versioner.¹ Han såg även till att hans företag blev vederbörligen uppmärksammat i både svensk och utländsk press,² och hans egen rimmade översättning försågs med musik av kompositörerna J. van Boom och Carl Sillén.

Zetterquists företag, som igångsattes på en tid, då polyglottlingvis-
tiken ännu ej trängts undan av den på djupare språkliga insikter grun-
dade jämförande språkforskningen, förefaller väl nu en smula fantastiskt.
Hos hans samtida väckte det emellertid stort intresse. »Med nästan
hvarje bref, med en närsluten öfversättning, som jag erhöll från
dem», skriver Zetterquist till Carlander i det nyss citerade brevet,
»följde många berömmande och smickrande loford, mig till heder
för en så originell idé som att på detta sätt söka få till stånd
ett intressant Polyglottverk, som efter detsammans fullbordan skulle
kunna betraktas som en komparativ språkkarta öfver en mängd af
jordens mångfaldigt olika idiomer.» De bevarade breven till honom
bestyrka hans utsago. Jag har nyss anfört ett uttalande av A. F. Pott.
Den store Max Müller var Zetterquist »särdeles bevågen»³ och gjorde
själv en översättning till sanskrit av runan. En varm främjare av
verket var Carl Säve, som försåg Zetterquist med många tolkningar till
svenska dialekter. För att hjälpa honom att få samlingen tryckt skrev
han ett den 14 maj 1856 daterat intyg, som finns i original i vår volym.
Detta vittnesbörd om hur en framstående språkman uppfattade före-
taget ger tillika en god föreställning om detta. Jag anför det därför in
extenso:

Under en följd af år har jag med uppmärksamhet och stigande interesse
följt H^r Sekreteraren C. G. Zetterqvists vackra bemödanden att samla öfver-
sättningar på flere, särdeles Nordiska, språk och landskapsmål utaf en
konstlös och intagande Finsk Runo-sång: — *Tytön runo Suomalaisen.*
Då de flesta af dessa öfversättningar äro utförda ordagrannt
af kunnige och i orterna infödde, samt då de derjämte äro ledsagade af
upplysningar öfver alla deri sig företeende språkegenheter, och all den
stund det lyckats för H^r Z^s sakkännedom och outtrötteliga flit att förskaffa
sig sådana, icke allenast från alla Sveriges, Norges och Danmarks *landskap*,
utan äfven särskildt från alla märkligare Nordiska *språktrakter*, i synnerhet

¹ Jfr Carlander, a. a. 4: I, s. 12 f.

² Se Carlander, a. a. 4: I, s. 11 f.

³ Brev till Carlander 26 febr. 1896.

i Sverige; — så kommer denna samling — då allt dithörande under så kunniga och kärleksfulla händer säkerligen blifver utarbetadt och ordnadt efter en god plan och med den största omsorg — att blifva af stort värde såsom ett jämnförelse-schema, såväl mellan de flesta Svenska och Nordiska språkarter inbördes, som emellan en stor mängd Indo-europeiska m. fl. tungomål.

I betraktande af det anförda, vore det att önska, att H^r Z. kunde sättas i stånd att på trycket utgifva detta intressanta språkverk, hvilket utan allt tvifvel med bifall skulle mottagas af de språkkunnige. Det är derföre som jag tror mig kunna högeligen förorda detta företag, så väl till hvarje språkväns, som särskildt till H^r Bokförläggares uppmärksamhet.

Efter tolv års arbete hade Zetterquist fått ihop 264 översättningar av den lilla runan, därav 130 svenska versioner,¹ och han började tänka på verkets publicering. Genom förmedling av Adolf Bonnier kom han i förbindelse med firman Brockhaus i Leipzig,² vilken enligt Heinrich Brockhaus' brev till honom (24 sept. 1856) var villig åtaga sig förlaget av verket, som nu innehöll översättningar på 380 språk. Något honorar kunde emellertid firman ej bjuda men föreslog att dela en eventuell vinst med Zetterquist, sedan framställningskostnaderna blivit täckta; dessutom skulle han få tolv friexemplar.

Zetterquist, som icke ansåg sig kunna reflektera på detta anbud, vände sig omedelbart till bokförläggaren J. W. Lillja i Åbo. Dennes svar på hans framstöt är daterat 29 nov. 1856. Resultatet av förhandlingarna dem emellan blev, att Lillja åtog sig att trycka och förlägga verket; Zetterquist skulle få 800 riksdaler banko att utbetalas med hälften i januari 1857 och med återstoden, då arbetet i sin helhet utkommit, samt femton friexemplar.³ Den 7 sept. 1857 kvitterar Lillja mottagandet av manuskriptet, och i början av 1858 utger han en stor subscriptionsinbjudan på franska med redogörelse för det blivande verkets innehåll. Det framgår av de följande breven från Lillja, att det vållade honom svårigheter att anskaffa de mångahanda underliga stilar, som voro nödvändiga för detta tryck. »Jag ser att jag åtagit mig ett svårt arbete men hoppas att allt skall gå bra om man blott ihärdigt håller uti», skriver han 27 febr. 1858. Först i sept. följande år fick Zetterquist det första korrekturarket; tryckningen började med de

¹ Liste des traductions en langues diverses, Collection Zetterquist, déjà reçues de la rune finnoise »Tytön runo suomalaisen», Sthlm 1854.

² Brev till Carlander 10 jan. 1897.

³ Brev från Lillja till Zetterquist 27 dec. 1856, 11 febr. 1857.

finska och lapska översättningarna. Zetterquist ville tillägga ett par lapska tolkningar, som han nyss fått — han arbetade nämligen in i det sista på att komplettera verket. Lillja vägrade, och tryckningen avbröts. Det blev ett hårt slag för Zetterquist, som var övertygad om att Lillja blott anförde ett svepskäl för att komma ifrån det besvärliga arbete han åtagit sig.¹ Han skriver härom till Carlander (9 sept. 1895):

Straxt i början, efter det jag väl kommit till visshet om, att företaget med tryckningen af språkarbetet icke skulle komma att gå i verkställighet, blef denna visshet onekligen ett förkrossande slag för mig. Det var ej lätt att hålla sinnet i jernvigt vid att erfara något sådant. Men å andra sidan, hvad kunde jag göra? — Ingenting annat än underkasta sig det hårda slaget. Arbetet var, såsom jag förr nämnt, såldt till Boktryckaren Lillja i Åbo, och jag hade uppburit och qvitterat halfva honorariet hvilket utgjorde 400 Rdr B^{ko}. Jag kunde icke processa mig till att återfå manuskriptet igen. För att något kunna glömma saken, reste jag året derpå (1860) till Södra Frankrike, samt vistades der och i Schweiz ett par år. Sinnet bringades mer i jernvigt hos mig under tiden jag var utomlands.

Det stora manuskriptet stannade sålunda i bokförläggare Lilljas ägo. Zetterquist förmodade sedermera, att det överlämnats till Helsingfors' universitetsbibliotek. Så var nu inte fallet, men det finns ändå i gott behåll, i Finska litteratursällskapets arkiv. Då det göres gällande, att detta manuskript är fullständigare än vårt,² så bör det observeras, att tryckmanuskriptet med få undantag består av avskrifter, gjorda av Zetterquist,³ under det vår volym innehåller originalen. Där saknas blott en del versioner på österländska språk, som Zetterquist fann alltför besvärliga att kopiera och därför lät gå in i tryckmanuskriptet i original.

Efter flera utrikesresor, bl. a. till Amerika och Australien, slog sig Zetterquist ner som språklärare i Stockholm, där han avled 1902, nära åttiosex år gammal.

I början av 1880-talet kom frågan om »Finska runans» tryckning åter på tal. År 1881 hade dåvarande e. o. amanuensen vid Uppsala universitetsbibliotek, sedermera professorn J. A. Lundell hand om inpackningen och överflyttningen till Uppsala av den Westinska bokgåvan. I denna samling påträffade han de av Zetterquist tryckta

¹ Brev till Carlander 21 sept. 1895.

² A. Anttila i Edda, 1938, s. 576.

³ Brev till Carlander 3 juli 1896, 4 jan. 1897.

prospekten och fick på det sättet reda på hans företag.¹ Lundell trädde i förbindelse med Zetterquist och föreslog, att de skandinaviska texterna skulle publiceras i hans tidskrift Svenska landsmålen. Planen utvidgades sedan till att omfatta även ett urval ur det övriga materialet,² och det hela skulle förses med en historisk inledning av Lundell. »Det skall av denna inledning visa sig», skriver Lundell, »att Er samling är för sin tid *ganska märkelig*, om den också ej nu äger den betydelse som den skulle haft, ifall den blivit publicerad så som ursprungligen var ämnadt och på *den tiden*.»³ Zetterquist skickade i två repriser hela sitt material till Lundell, men till någon tryckning kom det ej nu heller.

I början av nittioalet riktade Zetterquists vän, den icke minst för litterära kuriositeter starkt intresserade bibliofilen Carl Magnus Carlander, en förfrågan till honom om vart manuskriptet till hans samlingsverk tagit vägen. Mellan dem utspann sig då den femåriga korrespondens, som jag redan många gånger citerat. Under dessa år letade Zetterquist så småningom fram allt vad han hade kvar av sina samlingar, både översättningar och brev från översättarna, och skänkte det till Carlander. Den största posten kom först 1897, då Lundell efter åtskilliga påstötningar äntligen lämnade ifrån sig det material han mer än ett decennium haft till låns. Carlander ordnade i samråd med Zetterquist de många översättningarna och band in dem tillsammans med breven och de tryckta prospekten m. m. Så tillkom den 12 cm. tjocka volym, som på en auktion å böcker, vilka tillhört Carlander, 1909 inköptes av stadsbiblioteket.³

Dess innehåll kan givetvis här endast bli föremål för ett flyktigt omnämnande. Fylligast är, som redan nämnts, det svenska språkrådet representerat. Alla svenska landskap äro företrädade av en eller flera dialekter. Översättarna äro i allmänhet präster och skollärare, men man finner bland dem också många bekanta hembygds-kännare, språkmän och folklorister, som t. ex. Pehr Thomasson (Skåne), P. G. Sparre (Blekinge), G. V. Sylvander (Småland), Carl Säve (Gotland, Dalarne), L. F. Rääf (Östergötland), Gabriel Djurklou (Närke), A. A.

¹ Brev från J. A. Lundell till Zetterquist 21 mars 1882.

² Brev från Lundell till Zetterquist 14 aug. 1885.

³ Katalog öfver en systematiskt hopkommen boksamling, hvaraf denna första afdelning . . . försäljes å Stockholms bokauktionskammare onsdagen den 17 november 1909. »Finska runan» återfinnes i katalogen under nr 560.

Afzelius (Västergötland), A. E. Holmberg (Bohuslän), Richard Dybeck (Västmanland), F. A. Dahlgren (Värmland), Daniel Åslund (Medelpad). Många av översättarna ha i brev meddelat språkliga anmärkningar, upplysningar om vederbörande dialekts utbredning o. d. Av proven på svenska dialekter i Finland må nämnas Zacharias Topelius' återgivande av runan på Nykarleby-målet. Svenska munarter i Östersjö-provinserna ha omhänderhafts av den store kännaren av Estlands historia och kultur Carl Russwurm. Bland meddelarna av finska dialekter saknas givetvis icke Elias Lönnrot, och översättningar till lapska ha lämnats av bl. a. Lars Levi Læstadius och N.-V. Stockfleth.

För det norska materialet har professor D. A. Seip redogjort.¹ Bland översättarna möter man många norska nationalromantiker, såsom Henrik Wergeland, Ivar Aasen, A. O. Vinje, P. Botten-Hansen, M. B. Landstad. En rimmad översättning till danska lyckades Zetterquist få av ingen mindre än Adam Oehlenschläger,² för de danska dialekterna svarade i regel präster ute i orterna. Tolkningar till fornisländska utfördes av C. R. Unger och O. Paulsen — en islänning, som vistades i Köpenhamn —; till nyisländska av den sistnämnde och J. Thoroddsen. V. U. Hammershaimb har lämnat en färöisk översättning; där finns en gotisk av Ulfilas-utgivaren H. F. Massmann och en anglosaxisk av P. A. Munch.

Bland mängden av översättningar till andra europeiska språk kan jag blott omnämna några stycken. Den österrikiske skalden J. G. Seidl har översatt runan till nytyskt riksspråk, Karl Frommann har meddelat den på flera tyska dialekter och Ludwig Etmüller på äldre tyska. Översättningar till holländska ha ombesörjts av språkforskaren J. H. Halbertsma och författaren E. J. Potgieter. Genom förmedling av filologen och skalden Wilhelm Wackernagel fick Zetterquist översättningar på fem schweiziska dialekter. I fornprovensalsk form

¹ Norske oversettelser av og norsk korrespondanse om »En finsk bondepiges kjærlighedssang» (Edda, 1936, s. 83). Jag hade genom professor Georg Morgenstierne fäst prof. Seips uppmärksamhet på vår volym. Då Aarne Anttila i ett kompletterande bidrag (Edda, 1938, s. 575 f.) påpekar, att det i Finska litteratursällskapets arkiv bevarade tryckmanuskriptet till »Finska runan» innehåller ytterligare ett par översättningar av norrmän, må framhållas, att dessa bidrag ingalunda saknas i vår volym, ehuru de icke omnämnts av Seip. C. R. Ungers latinska översättning t. ex. finns bland översättningarna till latin, på baksidan av ett brev till Zetterqvist daterat 24 juli 1858.

² Den är publicerad av Seip, a. a. s. 86.

återgavs dikten av ingen mindre än Friedrich Diez. Som översättare till franskt riksspråk hade Zetterquist tänkt sig själve Victor Hugo, och svenske ministern i Paris G. Löwenhielm förmedlade anmodan till honom. Skalden ursäktade sig emellertid med sjukdom och mångahanda göromål och överlät uppdraget åt sin vän, den numera bortglömde poeten Adolphe Dumas. Det brev från Victor Hugo, med vilket denne skickade Dumas' översättning till Löwenhielm, finns bevarat i samlingen. Bland de italienska översättarna träffar man skalderna Aleardo Aleardi och Silvio Pellico.

Till latin har runan översatts av den framstående latinaren och nylatinske skalden Anders Hedner och till grekiska av Johan Spongberg, som i likhet med Hedner lämnat flera versioner. På en av dessa har Zetterquist antecknat, att »den skall vara ett mästerverk af prof. Spongberg». Nygrekiska översättningar fick Zetterquist genom förmedling av läkaren och resenären, titulärprofessorn och slutligen svensk-norske konsuln på Rhodos Johan Hedenborg.

Den österrikiske orientalist J. H. Hammer-Purgstall försåg Zetterquist med turkiska, persiska och arabiska översättningar; de saknas av tidigare angivna skäl i vår volym, som innehåller andra i stället. Aug. Friedr. Pott har levererat en översättning till zigenarspråk. Även sådana språk som grönländska och hottentotska äro representerade.

Sista avdelningen i volymen upptas av 280 brev till Zetterquist från skaldar och språkmän m. fl., som varit inblandade i hans företag. Dessutom finns det många brev bland översättningarna, och ändå har enligt Zetterquists egen uppgift¹ en stor del av korrespondensen gått förlorad. Vad som finns kvar utgör emellertid en ganska imponerande autograf-samling. Förutom brev från tidigare nämnda översättare och förmedlare av översättningar finns det sådana från bl. a. orientalisten Jacob Berggren, teol. dr P. Fjellstedt, skulptören B. E. Fogelberg, skalden B. E. Malmström och domprosten P. Wieselgren, från de finländska språkmännen A. E. Ahlqvist, M. A. Castrén, J. J. W. Lagus och A. J. Sjögren, från de tyska språkforskarna orientalist G. H. A. von Ewald och germanisten J. M. Firmenich, från den engelske etnologen och lingvisten R. G. Latham och den franske historikern M. A. Geffroy.

¹ Brev till Carlander 7 okt. 1895 och 30 jan. 1897.

II. Fredrika Bremer: "Litet om mitt skriferi"

Mina Teckningar.

Första delen —

skrefs egentl. för att vinna litet *hjelpemedel* att röra sig med. Derunder vaknade känslan af en viss förmåga och ingaf några lifliga, tju-sande känslor.

Andra delen. —

skrefs med mera bestämt mål att genom sjelfva det skrifna verka väl-görande, att sjelf deri verka som *hjelpmedel*. Jag var sjelf då mycket olycklig, och ehuru sjelf otröstad försökte jag att trösta. *Den en-samma, Tröstarinnan* äro uttryck af mina bittraste och ljufvaste stun-der under flera års förlopp.¹ Tårar ha vattnat bladen. —

Tredje delen.

Försökte jag en friare flygt — vingarne växte under bäfvan och djerf njutning. Jag lyckades.

Det låf och ryckte jag vann, rörde mig ej mycket. Att ha befriat en menska från svår tandverk, hade då gjort mig mera nöje än Mellins Verser och Ackademins medaille.

Presidentens döttrar

skrefs efter en period af mycket lif i känslor, i tankar, i njutning, i li-dande; Men då i själen hade efter starka spänningar inträdt ett till-stånd af slapphet [,] af liknöjdhet. Boken fick känning deraf. Pre-sidentens döttrar röjer — nybörjaren i vetande, — står derfor i lif och intresse under familjen H. fullblodig af varma känslor, och klara aningar. Syftet är dock rent och riktigt.

¹ De fyra sista orden skrivna ovanför den ursprungliga texten »vid denna tid», dock utan strykning av denna. Eljest meddelar jag här blott den definitiva tex-ten utan att anföra gjorda ändringar, vilka för övrigt äro mycket fåtaliga.

Nina —

Öfvergångsbildning, tankarnas folkvandring i min själ; Chaos der några klara ljusstrålar här och der genombryta stridande och om hvarandra gäsande elementer utan att mähta ordna dem. Jag ville fatta lifvet, verkligheten, alla riktningar djupare; — jag gjorde det också i spridda delar och förirrade mig i det hufvudsakliga. Jag ville omfatta *allt* och resultatet blef — *intet*. Äfven måste tillstås att en moralisk sjunkning hade del häri. Jag hade blifvit bländad af det bländande; hade förlorat något af min själs allvar, af dess rena afsigt; jag ville frappa, förblända och — straffades med rätta genom ett — — — fall. Edlas, den filosofiska qvinnans utveckling till blindhet och hårdhet är ett fel som jag hvarken bör, vill eller skall förlåta mig sjelf. Min enda tröst nu, är hoppet att genom *Aurora* söka upprätta mitt fel, och göra rättvisa åt en viktig riktning.

En storm af ogillande gick efter Nina öfver mitt hufvud. Jag böjde det ett ögonblick men reste det straxt klarare, säkrare. Göthe (i Eckerman[n]s bok som jag fick vid denna tid) och ensligheten blefvo mina lärare. Medan man nedref mig stod jag fastare än förut [,] grep pennan och skref —

Grannarne.

Förhållandet till en originell och älskvärd vän lifvade mig derunder; hon gjorde mitt hjerta lyckligt genom sin ömhet, min fantasie rik af bilderna ur sitt lif och sin lefnadskrets. Grannarne äro en följd af inspirerade momenter, burna af mitt klarnade och stärkta konstnärs medvetande. Mellan dessa momenter finnas (som vanligt hos mig) flera svaga ställen. Men Meniskorna öfversågo dem i deras nöje och välvilja.

Trälinnan —

Skrifven på tre dagar, vid samma tid som Grannarne — är i mitt tycke det helgjutnaste jag skrifvit och det enda jag med fullt nöje läser om och det enda der jag ej ville ändra något.

Hemmet —

Det första af mina arbeten skrifvet med fullt klar plan, med artistiskt medvetande; derföre — obegripligt och — odrägligt att det ej blef bättre och fullständigare! Dock är hufvud-tanken — det hvardagligas närmande till Idealet genom en rätt riktning, alla karakters och förhållandens helgande i — *Gud*, — utförd i det vesentliga, och mitt samvete har frid med den boken, så litet nöjd jag än är med vissa delar deri.

Strid och frid —

Reminis[c]enzer af mitt vistande i Norge samlade till en idyll under hvilken afbildas brödra-folkens förhållande, hur det är (striden) och hur det kan blifva (Friden). Boken är intet steg framåt på min väg men också intet bak-åt. Karakteren *Barbra-Sanna* är dess bästa, och det hvarmed den troligen gör mest nytta.

Så långt har jag nu hunnit. *Fröken* och *Dagboken*, två mindre stycken skola närmast följa föregående. De äro som bäst i verket. I den förra skall en präktig karakter uppvisas och åtskilligt i Menskans förhållande till religionen göras klart. Den andra skall innehålla en lycksalighetslära genom rätt åsigt af *dagens* värde, och ögonblickens rikedom.

Efter dessa ser jag intet af vigt för mig utom mina viktigaste två arbeten och som troligen bli mina sista: »*Aurora, eller lifvet*», och *Mina bekännelser*. *Lyckas mig dessa såsom jag önskar det, skall jag kunna dö i frid.*

En samling af små berättelser ur verkliga lifvet, innehållande allt hvad jag erfarit eller hört godt och behagligt af meniskor och deras förhållanden och hvilken samling jag fortfar med så länge jag lefver, skall ock komma ut i sinom tid. Jag vill kalla den »själtröst» eller något sådant; ty den skall göra själen godt och låta den bättre älska sitt slägte och sin verld.

Ett har varit, *är* och *förblifver* mitt mål under mitt skrifvande neml. det att visa, att låta känna *huru* det onda kan vändas till godt, och *huru* mörker kan öfvergå till ljus. Att derigenom verka till godt, till ljus, är min högsta önskan, mitt käraste hopp.

Man har kallat Jean Paul min mästare och ansett att jag bildat mig efter honom. Men jag hade ännu ej läst honom när jag utgifvit de tre första delarne af mina teckningar. Sedan har jag läst och njutit af åtskilliga af hans arbeten men som jag njutit af Thorild, Göthe, Walter Scott; Mme Stael, Fielding, Richardson m. fl. och blifvit inverkad af dessa. Jag vet mig ej ha bildat mig efter någon, och kunde det ej. Der jag bitvis imiterat någon, har jag misslyckats. Vissa djupa intryck af lifvet, eget lidande, egen njutning, eget tänkande och stunder då en egen underlig spiritus fått makt med mig och låtit allt det der bornera i former och på sätt som öfverraskat mig sjelf, — se der hvad som egentligen författat — *teckningarne ur hvardagslifvet*.

Dessa hade blifvit vida mer bristfulla än de äro det om jag ej haft lyckan af goda och förståndiga vänner som hjälpt mig att rensa och förbättra.

III. Dikter av Viktor Rydberg

1. Från informatorstiden 1852—54

På Emmadagen.

Du, vår mor, bär dagens hulda namn,
och kring dig vi samlas, dagens stjärna!
Ack! kring modren samlas barnen gerna;
deras bästa hem är hennes famn.

Hvar finns kärlek lågande och varm,
som kan bära allt och icke klaga,
hvar ett hjerta, som kan allt fördraga,
hvar — om icke i en moders barm?

Tag då mot vår lilla hyllningsgård,
anspråkslös du vet den måste blifva,
ty en annan gåfva, mera värd
än vår kärlek, ha vi ej att gifva.

Se, vi följa denna kärleks bud,
när i våra armar vi dig trycka,
och när våra läppar be till Gud,
be de, ömma moder, för din lycka.

Till

Gustaf Svalander

på hans tionde födelsedag.

Gustaf, gläds åt dina tio år!
Gläds, att i ett vänligt hem du får
obemängda barndomsfröjder smaka!
Alla barn ej samma goda fått.
För ditt väl och för din framtidslott
pappa, mamma kärleksfulla vaka.

Om du visste, hvilken skatt du har
i din barndoms solskensklara da'r,
tiden då du gerna såge stanna.
Barnets tår hur lätt den torkas bort!
Och bekymrens skyar inom kort
jagas ifrån tioårig panna.

Jorden rosor utan törnen bär:
himlen alltid, alltid öppen är
för ett obesmittadt barnasinne.
Jesus sjelf är barnens bästa vän,
och i sina gudaarmar än
alla snälla barn han sluter inne.

Barnets bön till Herrans hjerta går,
som en engel vid hans thron den¹ står;
bönhördt blifver, hvad dess läppar hviska.
Bed om lycka! Högsta lyckan är
att förblifva oskuldsren och skär,
få behålla själ och känslor friska.

Bed hvar qväll med läppar och med själ
för föräldrars och för syskons väl!
Bed, att Gud dem alla må beskydda!
Huru stormar rasa, böljor slå,
huru faror hota, ståndar då
trygg i hägn af Herran deras hydda.

[*Avskedsdikt 1854.*]

I *fadrens* hus ett hem jag funnit,
ett vänligt hem, en fridfull härd:
i dig, i *sonen*, har jag vunnit
en trofast vän, en älskansvärd.

¹ Gemers text har här både i Aftonbladet och i avhandlingen (s. 180) »det», vilket måste vara fel antingen i trycket eller i avskriften, som legat till grund för detta.

Det kära hem jag öfvergifver
och ser det kanske ej igen,
men gläds, att du mig städse blifver
en lika varm och trogen vän.

Abr. Victor Rydberg.

2. Två i sadeln

Du mitt älskliga barn, du min fångade skatt,
lägg ditt lockiga hufvud till ryttarens bröst,
medan eldige springarn i stjermerik¹ natt
ilar lustigt framåt vid hans manande röst!
I din drömmande blick, på din panna så ren
är en dager, en underlig dager röjd:
är det strålande stjernors återsken?
är det skimmer af anande kärleks fröjd?

In i hviskande skog står mitt härliga slott,
det har flöjlar, som gnissla på mossiga torn,
på dess borggård trifs tistel bland svamparne godt,
och förrostadt sen sekler är väktarens horn.
Öfver fönster, der spindeln har² bundit sitt nät,
klänger murgrön kring bågar, pilastrar och tak,
och din aning kan lyssna till timmarnes fjät
i de skymmande hvalf, i de tysta gemak.

Och din aning kan höra en stämma: förblif
i den borg, der de sløjade minnen stå vakt,
der du känner det djupa i tystnadens lif,
der du röner det ensligas väldiga³ magt,
der du, frälst utur människobränningens larm,
ur det jägtande intet, som lifvet förtär,
kan förnimma vid skapelsens eviga barn,
i ditt innersta djup, att du är, att du är!

¹ Ändr. fr.: höstlig.

² Ändr. fr.: fönstren, der spindlarne.

³ Ändr. fr.: evigas tjusande.

Ha, du bäfvar väl ej för en boning som den?
Och du darrar väl ej för dess dunkla mystèr?
Redan länge du bott såsom borgfru, min vän,
i ett hjerta, som sköfladt af tiderna är;
när jag kom till mig sjelf, och när stormen teg,
har från tinnarne vinkat din älskliga bild,
har jag hört i dess remnade hvalf dina steg,
i dess brystna arkader din stämma så mild.

Snart jag leder dig in i min riddaresal,
prydd med jagtens troféer och rostiga svärd,
att på kuddar af purpur i runhöljd pokal
dricka tvemännings nektar vid flammande härd,
tills din sväfvande tanke är vaggad i hamn,
och med halfsluten strålblick i domningens¹ frid
du förgäter all verlden i älskarens famn
och du vyssas i ro under vindarnes strid.

Men när morgonen randas, på jägaretåg
skall du följa mig ut öfver daggiga berg;
du skall simma med mig genom hafsfjordens våg,
när hon hvälfver i fullmånens blodiga färg;
genom skogarnes skymning vi ställa vår gång,
genom susande lund, genom hvinande mo,
der vid granarnas djupa och mystiska sång
det förgängliga gripes af evighetstro.

När vi vandra längs bäckarnes hastande lopp,
när vi hvila vid forsande² skummig kaskad,
och han griper och flyr med ditt evighetshopp,
som han flyr med de höstliga vissnade³ blad,
skall du finna det åter med smekande tröst,
skall det eviga rymmas i flygtig sekund,
när du trycker ditt bröst till mitt klappande bröst,
när du trycker din rosiga mund till min mund.

¹ Ändr. fr.: domnande.

² Ändr. fr.: porlande.

³ Ändr. fr.: vissnande.

I din drömmande blick, på din panna så ren
är en dager, en underlig dager röjd:
är det strålande stjernors återsken?
är det skimmer af anande kärleks fröjd?
Du är min, du är min, om du möter med mod
eller möter ditt öde med klagan och gråt . . .
O, ditt svar var en kyss! Du, min springare god,
du, min krusmanomfladdrade Roland, framåt!

IV. Jacob Iller och Nya Lödöse

Den ovan s. 57 under 3) omnämnda laghandskriften har en på fruktansvärt latin avfattad slutskrift, som här bokstavstroget återges (jfr Fig. 2):¹

Hic presens lex liber scriptum // est in mense Aprilis in Nyledo- // siä a Jacobo Iller In vsum // et vtilitatem Nicolaj Magni // Anno domini 1588.²

Handskriften är alltså, som redan N. Beckman visat,³ ett verk av den flitige lagkopisten Jacob Iller. »Nyledosia» kan inte vara något annat än en barbarisk latinisering av Nylödöse, och därmed är man bokens beställare på spåren. Den Nicolaus Magni, till vars bruk och nytta den avskrivits, är utan tvivel identisk med en tydligen rätt framstående borgare i Nya Lödöse vid denna tid, Nils Månsson.⁴ Han omtalas på flera ställen i stadens tänkebok. Vi finna honom sålunda som rådmän i slutet av 1589,⁵ och det bör ha legat nära till hands för honom att skaffa sig ett eget exemplar av stadslagen.

Den lilla volymen är alltså ett minne från staden Göteborgs närmaste föregångare, Nya Lödöse; det finns, som bekant, inte så många sådana bevarade. Men den har kanske ännu mera att säga oss.

Av skrivarens hand finnas åtskilliga lagavskrifter i behåll. Schlyter har förtecknat fyra av stadslagen (vol. 11, nr 58—61) och nio av Kristoffers landslag (vol. 12, nr 85—93). Några av dessa äro signerade Jacobus Suenonis, Jacobus Iller eller Jacobus Suenonis Iller. En av dem innehåller upplysningen, att dess ägare år 1597 köpt den av »Jacop stadzscrifuare i Mariestad».⁶ I en avskrift av stadslagen finns föl-

¹ Även en annan av Illers lagavskrifter betygar hans bristfälliga latinkunskaper; se Schlyter, a. a. 12, s. XLVIII (nr 91).

² Orden »Aprilis» och »Nicolaj» ha blivit otydliga i reproduceringen.

³ Nord. tidskr. f. bok- o. bibl. väsen, 1922, s. 49.

⁴ Även Beckman har gjort denna identifiering.

⁵ Nya Lödöse tänkeböcker (1586—1621) utg. av Sven Grauers, Gbg 1923, s. 159 (jfr registret).

⁶ Schlyter, a. a. 12, s. XLIX (nr 93).

jande anteckning: »Per staffansons lagbook Schriffuen aff Göstaff iohanson a^o [15]84: Huilcken schriffit Iacob Schriffuer honom lärdd haffuer . . .» Stilen visar, att läraren var Jacob Iller.¹

Vad vi veta om Jacob Iller är alltså, att han var mycket anlitad som lagavskrivare under 1570—1590-talen,² att han utbildade elever i sin konst, samt att han 1597 var stadsskrivare i Mariestad.³ Mina försök att få några ytterligare biographica om honom ha icke lett till resultat.

Just vid samma tid, som vår lagbok skrevs av Jacob Iller i Nya Lödöse, fanns emellertid i staden en man vid namn Jacob, som tjänstgjorde såsom stadsskrivare under tiden 28 april—10 aug. 1587 och 10 okt. 1587—5 febr. 1588.⁴ Han omtalas på flera ställen i tänkeboken men aldrig under annat namn än »Jacob skrivare». Ännu i början av 1591 var han kvar i staden, ehuru han då ej längre var stadsskrivare.

Det ligger nära till hands att anta, att »Jacob skrivare» i Nya Lödöse och Jacob Iller, som i denna stad signerat en av honom verkställd avskrift av stadslagen, voro en och samma person. Alla försök att dokumentariskt styrka deras identitet ha strandat. Att man skulle kunna sluta något av en jämförelse mellan handstilen i å ena sidan de av »Jacob skrivare» förda partierna av tänkeboken och å den andra stilen i vår laghandskrift, föreföll mig till en början hopplöst, eftersom tänkeboken är skriven kursivt men laghandskriften präntad. Pikturernas allmänna karaktär kan då ej förete några slående överensstämmelser, även om pennan i båda fallen skulle ha förts av samma hand. Finns det några likheter, måste dessa framträda i detaljer, i enstaka ord och typer.⁵

I bilagda faksimilier av de båda slutsidorna i lagen och ett godtyckligt valt uppslag i tänkeboken (vol. I, s. 120—121) skola vi uppsöka

¹ Schlyter, a. a. 11, s. XXXVII (nr 66).

² Den äldsta av de daterade lagavskrifterna har årtalet 1577 (Schlyter, a. a. 12, s. XLVI, nr 85). Bland de övriga äro två daterade och signerade Lidköping 1579 (Schlyter, *ibid.*, s. XLVI, nr 87—88) och en signerad Söderköping (Schlyter, *ibid.*, s. XLVIII, nr 91).

³ Jfr E. Dahlgren i Mariestad, minnesskrift . . . 1933, s. 21.

⁴ Nya Lödöse tänkeböcker utg. av Sven Grauers, s. XXV f. »Jacob skrivare» har fört s. 42—87 och 113—136 i tänkebokens första del (Landsarkivet, Göteborg).

⁵ Det hade varit av intresse att få undersöka de anteckningar, som finnas i en av Iller gjord avskrift av Kristoffers landslag, tillhörig Kungl. Biblioteket (Schlyter, a. a. 12, s. XLIX, nr 92). Denna har emellertid på grund av nu rådande förhållanden icke varit mig tillgänglig.

några ord, som äro gemensamma för båda texterna. Låt oss jämföra ordet »till», stavat »tiill», i lagboken (Fig. 1 r. 12; Fig. 2 r. 8) med samma i tänkeboken (Fig. 3 r. 26; Fig. 4 r. 10, 14). Det måste erkännas, att likheterna typ för typ äro mycket stora; t. o. m. en sådan detalj, som att de båda punkterna bilda en något uppåtsträvande linje, går igen.¹ Liknande detaljöverensstämmelser erbjuda orden »böthe» (Fig. 1 r. 1 — Fig. 3 r. 14), »thett» (Fig. 1 r. 2; Fig. 2 r. 7 — Fig. 3 r. 12; Fig. 4 r. 13) och »Kōmer» (Fig. 1 r. 8 — Fig. 3 r. 26). Ordet »lag» förekommer givetvis ofta i båda urkunderna; jag har emellertid i Fig. 5 och Fig. 6 placerat bredvid varandra ett ställe ur vardera, där kongruensen synes mig vara särskilt påfallande.²

Som exempel på enskilda typer tar jag först en o-typ i »Och» (Fig. 1 r. 2, 3 — Fig. 4 r. 20) och en annan o-typ i samma ord (Fig. 1 r. 3, 6 — Fig. 3 r. 22). Mycket karakteristisk är y-typen (ÿ, ij) med sin kraftiga vänstersläng (Fig. 1 r. 5, 8, 12, 15; Fig. 2 r. 11, 13, 15 — Fig. 3 r. 5, 14, 16, 17, 19, 23; Fig. 4 r. 2, 22, 26).

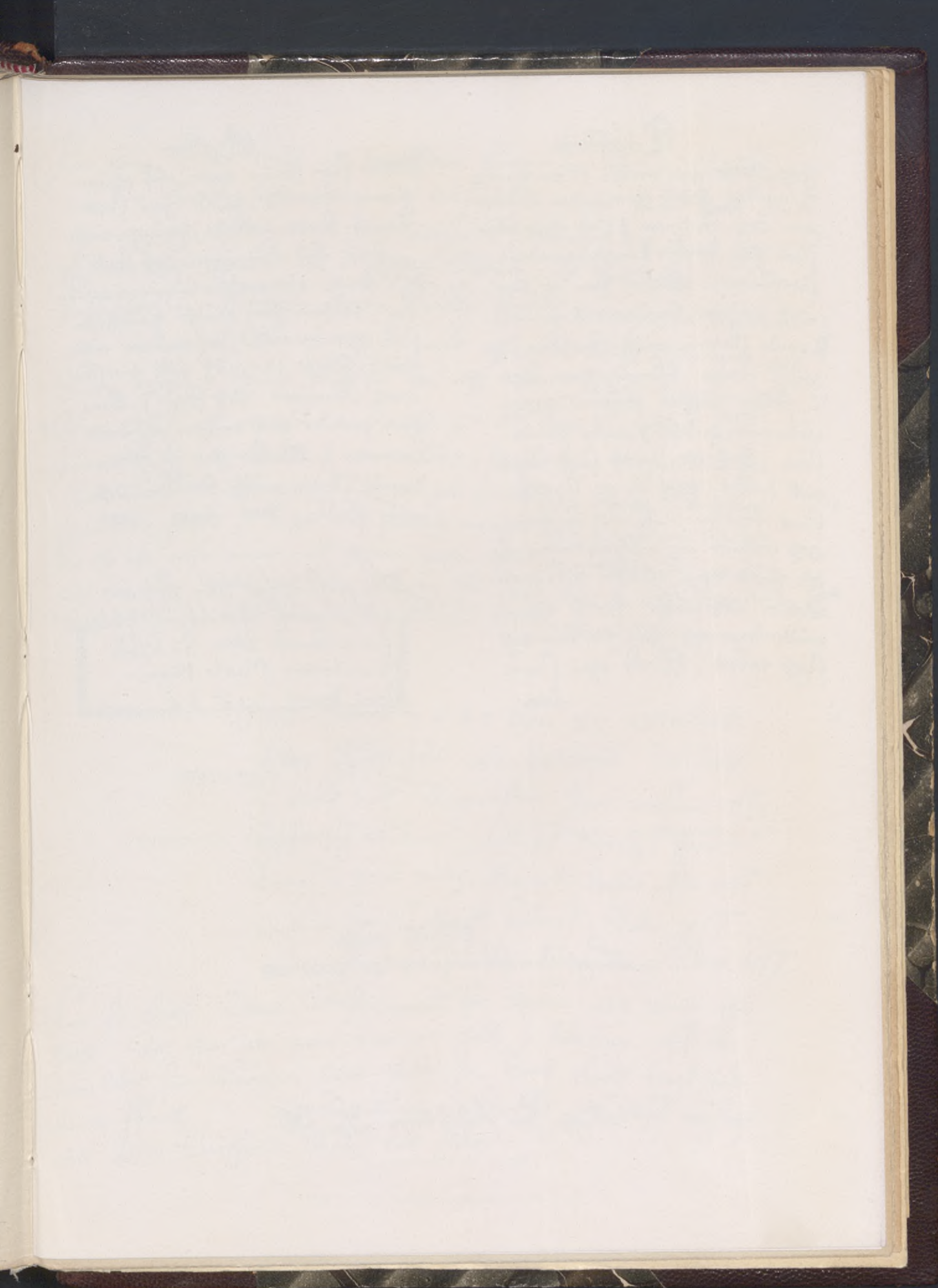
Jag fäster ytterligare uppmärksamheten på siffran 5 och dess ställning i årtalen 1588 (Fig. 2 r. 18) och 1587 (Fig. 3 r. 15; Fig. 4 r. 1).

Överensstämmelser av denna art — och exemplen skulle kunna mångdubblas — kunna enligt min mening icke bero på tillfälligheter. Jag är fast övertygad om att den Jacob Iller, som i april 1588 i Nya Lödöse skrev vår laghandskrift, är identisk med den »Jacob skrivare», som då var eller nyss varit stadsskrivare i staden. Om detta är riktigt, ligger det nära till hands att anta, att han som förlaga för sin avskrift haft stadens egen lagbok. Vår handskrift skulle då även i detta avseende vara av intresse, ty antalet bevarade laghandskrifter, vilka kunna hänföras till bestämda städer, är, som Beckman visat,³ ej stort.

¹ Jfr särskilt Fig. 1 r. 12 och Fig. 4 r. 10.

² Jfr även Fig. 3 r. 25.

³ Studier i outgivna fornsvenska handskrifter, Sthlm 1917, s. 11 noten.

Lioffice

som böter 40: m^{rk}, 10 m^{rk} m^all
 g^änganden, Och t^het andra t^hen^ull
 gen och f^ändenan 1 Och t^het ätt^{er}
 som som t^her^ude i m^ältg^änganden
 p^rest^{er}ian, D^ärt^ur som vi b^öte 5
 och w^ärdar lagliga till w^änn^un
 w^ärdar slagen w^äld^u st^äck^ull, och
 w^änn^u st^äcken, w^ärdar som ätt^{er}
 i st^äcken w^ärt^u som f^äng^ull, Och
 w^ärdar^u orlof i m^ält^u g^änd
 s^äll, Och t^hen w^äld^u s^äll^u l^äg^ull
 till d^ärt^ur, Och är vi p^rest^{er}
 s^äll^u f^ändan, D^ärt^ur som f^äng^ull
 och w^ärdar m^ältg^änganden w^äll
 och g^änd^u t^hen w^äld^u l^äg^ull
 d^ärt^ur och w^ärt^u som t^hen
 w^ärdarlag^ull som g^änd^u till
 s^äll^u t^het, Och t^hen s^äll^u
 ätt^{er}

Walden

D^ärt^ur som som ätt^{er} off t^hen
 som w^ärdar, Och som som
 som w^ärdar d^ärt^ur t^hen till
 ätt^{er} för som som och st^äck^ull
 Vi l^äng^u t^hen w^ärdarlag^ull 5
 t^hen, w^ärt^u som som f^äng^ull
 som t^hen w^ärdar som and^u till
 f^änd^u, Böter 12 m^{rk} till t^hen
 w^ärdar som och st^äck^ull, Du
 som w^ärdar till w^änn^u m^äll 10
 m^äll, D^ärt^ur som vi b^öte
 w^ärdar slagen w^äld^u st^äck^ull, och
 w^änn^u st^äcken oo oo oo

In presento hoc libro scriptum
 est in m^ält^u g^änd^u in W^ärdar
 s^äll^u a G^änd^u d^ärt^ur In W^ärdar
 t^hen w^ärdar W^ärdar
 Anno domini 1588

Jakob Cherman

Fig. 1. Stadslagen, bl. 183 verso.

Fig. 2. Stadslagen, bl. 184 (slutsidan).

Med w^ärdar
 L^äng^u som för är s^äll^u oo oo oo

Fig. 5. Ur stadslagen.

L^äng^u som f^änd^u s^äll^u s^äll^u

Fig. 6. Ur tänkeboken.

kom från den Edel af wedborns fören för sin gästgärdens
tjänare Jöns Läningsman / Of tillförsäkrade minne man ~~och~~ om
den annu wiste med Jöns weskens börjman när hans förre
dödingen, Effter Jöns Rindes fader wunnit på händelsen
af klagadt ut som fader mist af yttre rådg. 5
ingen war, i hans stället till den förre Jöns, af
den ort af en kvinna som för till af war, Of till för
den klagade af Jöns inf. war tillförsäkrad; bliff som tillförsäkrad att som
förelle kom till wisten vinsten af som sin klagan fram Jöns
som icke gjorde, Efter till förnämde minne man som som hand
ut till inf. wiste annu med som wisten som som hand
Of för förre döding af fader som för för som wisten af got år
både 3 & som lags förmåle & wisten balle 9: Lag.

Anno Domini 1587 den 27 Octobris
föres Rådshuset med Hylödesia på fäst
i Rätt med Borgmästare hans weskens till
Effter Jöns Rindes, Oluff Simonst fanns
Björnst, hans weskens, Simonst Dalbo, för ort
i Biddand wisten Jöns Rindes, Jöns Rindes
Marcken Boosten, Anders i Biddand af Anders ort 20

kom för Rätt Anders Rindes med sin Rindes Of wisten gfa
lags att som inf. mera amanuett fader i bodelags att till
som bodel som Lags i hans bodel som bodel Rindes lags fader
om & fader, Jöns Rindes wisten af bliff wisten
till Jöns Rindes kom till fader 25

Anno domini 1587 thean 30 Octobris
Johes Rådshufte i Nylödså, Ea fæste i wæge
med Borgemeesteren Hans Nielsen Luffa off
Rådmen Oluff Simonson, Hans Borgest, Hans wæls
Pær Oelboom, Dindmudt aufstundt, Kunck dæige
Martia Dooson, Jarald Andersen, Oluff Juel,
Hans Skredders og Niels Dooson

Samt Dag Com for wittge Marges Dismen, wæge Sogem bapst
Pillgrims wæge og wdi Jans mænne, Dæ Borgemeest og
Råd talde genom till, Hwar forus Jan ige Juffner forus
Niardi Maderborns; Jæfingør Eranare Anders mæler til forus
offter theu dom sam tilforwænde aff sagte wæge, Jæ an Dæiggætt
wæfles, offter; thet war forbudid, At the ige skæle Luffe skiggæ
fære theu Luffe, fære an Jan Jansom betalede Jælle, Eftæ till
Dæwæde Marges Dismen at Gæren Eriksen Juffner giffnet theu
loff at Luffe wæf, og skæle Anders Mæler borgem for betalningem
Jælligst for theu Marges Dismen Juffner wælet forus genom borgem
med en fremande man som an Edermen Lornelins, Jælligst
borgem man Anders mæler ige Juffner wæle, Wæfem borgem
betale borgem Jære i stadem, Dæ war Sogem bapst Comen
ikwa Niardi Juffen i Jæfingør med Jans brest sam war till
offstænen for theu Jans mænne Anders Mæler, Dæ Ederndis, At
Sogem bapst Jære tillbudid sigt at wille betale Jans theu Juffner,
Dæman, Men Jændt sam fortræwingen og Omkostningem Luffe sigt
belænge, Sam wæge Jans betaling betalest war, Wille Jans ige
betale, Dæ offter; Jans mænne Anders war Jære i Nylödså

Personregister

- Aberstén, S., 39, 54.
 Abrahamson, A. (Nääs bibliotek) 6, 31,
 33, 34, 61.
 Acerbi, G., 71.
 Adlersparre, Sophie, 15.
 Adlerstierna-Adelsköld, S., 60.
 Afzelius, A. A., 77.
 Afzelius, P. v., 67.
 Agrell, J. J., 68.
 Ahlelöf, J., 68.
 Ahlqvist, A. E., 78.
 Albom, S. E., 13, 14.
 Aleari, A., 78.
 Almkvist, H., 24.
 Almquist, C. J. L., 39.
 Almquist, J. A., 58.
 Almquist, Louise, 39.
 Amnéus, A. J., 36.
 Andersen, H. C., 15.
 Andersson, Djos P., 11.
 Andersson, G., 41.
 Andersson, M., 46.
 Angerstein, U., 46.
 Ankarcrona, A., 49.
 Ankarcrona, G., 49.
 Ankarcrona, H., 49.
 Anthelius, S., 3.
 Anttila, A., 75, 77.
 Arckenholtz, J., 33.
 Arndt, E. M., 39.
 Arrhenius, S., 51.
 Ascheberg, Chr. I. v., 2.
 Ascheberg, R. v., 2.
 Askevold, A., 49.
 Aspelin, C., 49.
 Atterbom, P. D. A., 38, 42, 46.
 Aurivillius, Carl, 47.
 Aurivillius, Chr., 47.

 Bahr, J. v., 24.
 Balsgaard, C., 49.
 Banér (släkten), 38.
 Bang, H., 45.
 Beck, Julia, 49.
 Beckeman, L. J., 3.
 Beckman, A. F., 23.
 Beckman, N., 52, 57, 88, 90.
 Bellman, C. M., 13.
 Bendz, H., 48.
 Bendz, P., 48.
 Benedictsson, Victoria, 44.
 Benzelius, E., d. y., 31.
 Berg, A., 9.
 Berg, R. G:son, 28.
 Berg, T., 31, 32.
 Berg, W., 6, 29—30, 34—35, 38, 47,
 49, 53, 54, 55, 61—63.
 Bergendal, D., 47, 51.
 Berggren, J., 4, 8, 11, 66, 78.
 Bergh, E., 47.
 Bergh, Gunhild, 4.
 Bergh, R., 45, 48.
 Bergius, B., 33.
 Bergman, J., 52.
 Bergman, J. N., 60.
 Bergman, M., j:r, 60.
 Bergstrand, P. W., 67.
 Bernström, G., 7, 9, 14, 15, 26, 27, 28,
 57.
 Berwald, F., 46.
 Berzelius, J., 39.
 Beskow, B. v., 42.
 Biberg, N. F., 10.
 Bielke, C. G., 33.
 Billing, E., 51.
 Birgitta, 9.
 Birket-Smith, K., 51.
 Börklund, J. J., 45—46.
 Bjursten, H., 43, 46.
 Björck, A. W., 12.
 Björck, A. W., justitieborgmästare, 46.
 Björck, Davida, 46.
 Björck, E. D., 40.
 Björck, O., 48.
 Björkbom, O. L., 3.
 Björnson, B., 15, 21, 43, 44.
 Björnson, Karoline, 44.
 Blanche, A., 46.
 Blom, A. M., 30, 63.
 Blom, I. R., 39.
 Bodman, G., 3, 35.
 Boëthius, S. J., 51.

- Bohgren, O. F., 8.
 Boksmear, F. v. d. Schütt Baron de, 36.
 Bonander, S., 55.
 Bonde, G., 33.
 Bondeson, A., 8, 27, 48.
 Bonnier, Adolf, 74.
 Boom, J. van, 73.
 Borastus, G. 31.
 Borchsenius, O., 48.
 Boström, C. J., 10, 22.
 Botten-Hansen, P., 77.
 Braad, C. H., 59.
 Brag, C. J., 66.
 Brandberg, T., 24.
 Brandes, E., 45.
 Branting, Hj., 45, 47.
 Bratland, J., 49.
 Bratt, Hj., 7.
 Braune, F., 7.
 Bremer, Fredrika, 15, 79—82.
 Brenner, E., 30, 31.
 Brithelli, Sigrid, 7.
 Brockhaus, H., 74.
 Broen, I. de, 14.
 Broms, E. A., 36.
 Broocman, C. U., 39.
 Brun (släkten), 35.
 Brusewitz, G. H., 1, 2, 3, 5, 47, 53, 60—
 61.
 Bugge, S., 47.
 Bukowski, H., 1, 6, 37, 46.
 Bull, F., 21.
 Burman, E. O., 10.
 Burman, F. A., 33.
 Büttner, A. U., 12.
 Bygdén, L., 32, 33.
 Byron, G. N. G., 28.
 Boeckh, A., 39.
 Bååth, A. U., 7, 26, 48, 52.
 Bååth, Lulli, 48.
 Bäckström, A., 4.
 Böe, F., 49.
 Bögh, C., 49.
 Börjesson, J., 48.
 Börjesson, Agnes, 49.
 Börjesson, K., 56.
 Böttiger, C. W., 15, 42.

 Callerström (släkten), 35.
 Callmander, R., 49.
 Carlander, C. M., 12, 14, 32, 36, 39, 56,
 57, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 78.
 Carlander, Chr., 40.
 Carlberg, C. W., 2, 4.
 Carlén, J. G., 46.
 Carlmark, J., 54.
 Carlson, F. F., 46.

 Carlsson, N., 12.
 Carus, C. G., 22, 23.
 Castrén, M. A., 78.
 Cedercreutz, H., 33, 34.
 Cedergren, P. W., 49.
 Cederschiöld, G., 48, 52.
 Cederschiöld, Maria, 15, 37.
 Cederschiöld, V., 15, 37.
 Cederström, G., 48.
 Celandier, H., 25.
 Cervin (släkten), 35.
 Chadwick, Emma, 49.
 Chapman, C. E. af, 4.
 Chapman, F. H. af, 4.
 Chyträus (släkten), 39.
 Claëson, K., 10.
 Claus, C., 47.
 Cleve, P. T., 47, 66.
 Colling, L. J., 58.
 Crantz, C., 67.
 Cronholm, C. F., 64.
 Crusenstolpe, M. J., 34.
 Cunningham, J. T., 47.

 Dahl, H., 49.
 Dahl, P., 8, 39.
 Dahlberg, L., 9.
 Dahlgren, E., 89.
 Dahlgren, F. A., 77.
 Dalman, W. F., 46.
 Davidsson, D., 58.
 De Geer, L., 46.
 Dickson, J. J:son, 55.
 Dickson, O., 1, 6, 37, 46, 53.
 Dietrichson, L., 48, 51.
 Diez, F., 78.
 Diriks, E., 49.
 Djurklou, G., 47, 50, 76.
 Djurklou, N., 50.
 Dohrn, C. A., 47.
 Drachmann, H., 45, 48.
 Drothof, L. W., 66.
 Dubb, P., 7, 36, 66, 67.
 Due, F., 42.
 Dumas, A., 78.
 Dybeck, R., 77.
 Dyster, B., 58.
 Döbeln, J. J. v., 6, 56, 66, 68.
 Döbeln, G. C. v., 66.

 Ehrensvärd, A., 42, 46, 53.
 Ehrensvärd, C. A., 4.
 Eichhorn, Chr., 39.
 Eisen, G., 47.
 Ek, S., 14, 15, 18, 72.
 Ekebon, A. W., 36.

- Ekebom, Elisabeth Ulrika, 3.
 Ekebom, O., 3, 4.
 Ekermann (släkten), 57.
 Ekholm, E., 13.
 Ekman, J., 11.
 Ekman, J. F., 60.
 Ekstrand, C. H., 42.
 Ekström, C. U., 67.
 Ekström, P., 48.
 Ekwall, Emma, 49.
 Ekwall, K., 49.
 Elliot, Hulda, 18.
 Embring, G., 3.
 Ender, A., 49.
 Eneström, G., 11.
 Engström, Albert, 48.
 Ericsson, John, 46, 53.
 Eriksson, Chr., 48.
 Ettmüller, L., 77.
 Eugen, Prins, 48.
 Ewald, G. H. A. v., 78.
 Ewert, C. F., 67—68.
- Fahlcrantz, A., 49.
 Fallstedt, I., 48.
 Fallström, D., 48.
 Fauerholdt, W., 49.
 Feilitzen, O. v., 7.
 Féron, W., 49.
 Fichte, J. H., 22, 23.
 Ficken, 36.
 Fielding, H., 82.
 Firmenich, J. M., 78.
 Fjellstedt, P., 78.
 Fjæstad, G., 48.
 Flodman, C., 49.
 Fogelberg, B. E., 4, 29, 78.
 Follin, E., 54.
 Forchhammer, P. W., 39.
 Forsslund, K.-E., 29, 52.
 Forssell, H., 48.
 Franzén, F. M., 71, 72.
 Fraser, D., 4.
 Fredrik I, 33, 34.
 Fredrikson, G., 48.
 Fremling, M., 10.
 Fries, Ellen, 37.
 Fries, S. A., 52.
 Fries, T. M., 47.
 Frisell, Stina, 44.
 Frisk, Hj., 10.
 Frommann, K., 77.
 Frykholm, N. T., 68.
 Fröding, G., 7, 27, 28, 45.
 Fröding, Hedda, 28.
 Funck, N. J., 56.
 Fürstenberg, P., 48.
- Gallén-Kallela, A., 49.
 Garborg, A., 45.
 Gartz, C., 3.
 Gavuzzi, O., 61.
 Gedda, C. P., 34, 53.
 Geffroy, M. A., 78.
 Gegerfelt, W. v., 17, 47, 48.
 Geijerstam, E. af, 45.
 Geijerstam, G. af, 7, 26—27, 40, 44—
 45, 48.
 Geijerstam, Nennie af, 45.
 Geijerstam, S. af, 26.
 Gellerstedt, A. T., 48.
 Gemer, P., 16, 84.
 Gestrich, J., 68.
 Gjørwell, C. C., 39, 52.
 Glosemeyer, J. H., 71.
 Glöersen, J., 49.
 Gothenius, J., 52, 53.
 Grafström, A., 46.
 Grauers, S., 88, 89.
 Grén, Betty, 60.
 Grén, J. O., 61.
 Gribner, M. H., 56.
 Gripenberg, B., 29.
 Grubbe, S., 46.
 Grönvold, B., 49.
 Grönvold, M., 49.
 Gullbransson, Abela, 9.
 Gummeson, P., 49.
 Günther, A., 47.
 Gustaf II Adolf, 32, 33.
 Gustaf III, 34.
 Gödecke, P. A., 48.
 Goethe, J. W. v., 71, 82.
- Hadorph, J., 58.
 Hafström, A., 36.
 Hagberg, J. T., 46.
 Hagborg, Aug., 47, 48.
 Hagman (släkten), 35.
 Hagman, E., 35.
 Hagström, J. O., 38.
 Halbertsma, J. H., 77.
 Hall, J., d. y., 29.
 Hall, R., 49.
 Hallberg, J. A., 51.
 Hallberg, S., 10.
 Hallén, M., 8.
 Hallström, G., 48.
 Hallström, P., 28, 44, 45, 52.
 Hammar, C., 49.
 Hammarstrand, S. F., 58.
 Hammer, Chr., 11, 57.
 Hammer-Purgstall, J. H., 78.
 Hammershaimb, V. U., 77.
 Hamsun, K., 45.

- Hansen, H. N., 49.
 Hansson, Laura Marholm-, 37, 51.
 Hansson, Ola, 37, 50, 51.
 Hansson, Ola, jr., 37, 51.
 Hansson, S., 53.
 Hartman, C., 6, 7, 65.
 Hartman, C. J., 7, 65.
 Hartmann, E. v., 47.
 Hartmansdorff, A. v., 42, 46.
 Hasselberg, P., 48.
 Hasselriis, L., 49.
 Hauptmann, G., 45.
 Haverman, E., 43.
 Hazelius, J. A., 46.
 Hedberg, A., 27.
 Hedberg, F., 43.
 Hedberg, T., 28, 45, 48.
 Hedenborg, J., 78.
 Hedin, S. A., 45, 46.
 Hedlund, C. A., 43.
 Hedlund, Henrik, 43, 44.
 Hedlund, Maria Scholander-, 44.
 Hedlund, S., 43.
 Hedlund, S. A., 6, 15, 16, 22, 23, 24,
 25, 40, 42—43, 44, 45, 47, 48, 53.
 Hedlund, T., 42, 44.
 Hedner, A., 78.
 Heidenstam, V. v., 7, 27, 52.
 Helander, J., 14.
 Helander, S. V., 49.
 Helander & Wallin, 61.
 Hellberg, J. C., 7, 40, 42, 46.
 Herbart, J. F., 22.
 Hermelin, O. T., 49.
 Hernlund, C. F., 49.
 Herrlin, A., 45.
 Heurlin, C. I., 38.
 Hichens, R., 37.
 Hierta, L. J., 24, 43.
 Hildebrand, B. E., 47.
 Hildebrand, H., 48.
 Hilffeling, C. G. G., 54.
 Hjärne, H., 2.
 Hjärne, U., 58—59.
 Hof, J., d. y., 57.
 Hof, S., 57.
 Hofberg, H., 4, 35, 46, 47.
 Hojer, A., 56.
 Holmberg, A. E., 47, 77.
 Holmberg, T., 52.
 Holmbergsson, J., 58.
 Holmbrinck, P., 2, 3.
 Holmlund, Josefina, 49.
 Holst, J. G. v., 49.
 Holten, D. v., 36.
 Holten, G. v., 36.
 Holten, J. J. v., 36.
 Holterman, N., 36.
 Hugo, V., 78.
 Humbla, Ph., 46.
 Hummel, A. D., 52.
 Huss, M., 42.
 Hæckel, E., 47.
 Hæren, M., 18.
 Höföding, H., 45.
 Höijer, B., 38.
 Hörberg, P., 29.
 Hörlin, H., 49.
 Höst, J. K., 39.
 Ibsen, H., 45.
 Ifvarsson, C., 46.
 Ihre, J., 12, 13, 56.
 Iller, J., 57, 88—90.
 Ingegerd, Abedissa, 1.
 Ingelman, G. G., 72.
 Ingemann, B. S., 15.
 Insulander, J. D., 64.
 Irminger, V., 49.
 Jacobsson, N. v., 3.
 Jansson, E., 48.
 Janzon, E., 11.
 Jarl, O., 49.
 Jedeur, C., 35.
 Jedeur, E., 35.
 Jedeur, J. N., 35.
 Jedeur, T., 35.
 Jedeur-Palmgren, G., 35.
 Jerichau, Elisabeth, 49.
 Jernberg, A., 48.
 Jerndorff, A., 49.
 Johansen, Viggo, 49.
 Johansson, C. A., 49.
 Johansson, J., 38, 46.
 Johansson, J. V., 18, 34, 38.
 Johnsson, M., 26, 45.
 Jolin, Ellen, 49.
 Jolin, J., 46.
 Jonason, A., 27.
 Jönsson, Eiríkr, 48.
 Jonsson, J. W., 67.
 Järnefelt, E., 48.
 Järta, H., 42.
 Kallenberg, A. H:son, 49.
 Kallstenius, G., 48, 49.
 Karl IX, 31—33.
 Karl XI, 33.
 Karl XII, 33, 58.
 Karl XIV Johan, 10.
 Karlfeldt, E. A., 45.
 Karlin, G. J:son, 48.
 Kellgren, J. H., 13.

- Kewenter, H. C., 40.
 Key, Ellen, 52.
 Kielland, Kitty, 49.
 Kinberg, Hj., 47.
 Kindborg, J., 49.
 Kirchmann, J. H. v., 22.
 Kittelsen, Th., 49.
 Kjellén, R., 52.
 Kjellman, F. R., 47.
 Kjellström, P. M., 68.
 Kleberg, T., 10.
 Klemming, G. E., 14, 47.
 Klingenstierna, S., 66.
 Klintin, J. A., 36.
 Koht, H., 43.
 Kolderup-Rosenvinge, L., 56.
 Koskull, A. G., 49.
 Kotzebue, A. v., 14.
 Kreuger (släkten), 35.
 Kreuger, N., 48.
 Kristersen, N., 7, 35.
 Krohg, Chr., 49.
 Kronberg, J., 48.
 Krouthén, J., 49.
 Kruse, J., 38.
 Kruse, W., 3.
 Kröyer, P. S., 48, 49.
 Kullberg, A., 15.
 Kullberg, A. C. af, 9, 10, 39.
 Kullberg, D., 40.
 Kullberg, K. A., 46.
 Kuus, E., 2.
 Kylberg, Regina, 49.
 Kämpe, C. L., 32.
- Lagerberg, C., 48.
 Lagerberg, Jenny, 48.
 Lagerberg, M., 47, 50.
 Lagerbjelke, G., 8.
 Lagerbring, S., 34.
 Lagercrantz, Ava, 49.
 Lagerholm, Wilhelmina, 49.
 Lagerlöf, Selma, 7, 27, 45, 48.
 Lagerstedt, P., 34.
 Lagus, J. J. W., 78.
 Lamm, M., 26.
 Landquist, J., 26.
 Landstad, M. B., 77.
 Lange, Julius, 49.
 Larsson, Carl, 44, 45, 48.
 Larsson, Hans, 50.
 Larsson, Karin, 44.
 Larsson, Virginia, 49.
 Latham, R. G., 78.
 Latzel, R., 47.
 Laurin, C. G., 67.
 Leander, P., 11.
- Leche, W., 47.
 Leijonhufvud, A. S:son, 32.
 Leijonhufvud, Sigrid, 7, 15.
 Leopold, C. G. af, 14.
 Lerche, V. St., 49.
 Leuhusen, Adelaide, 49.
 Lewenhaupt, A., 64.
 Levertin, O., 52.
 Lidbeck, A., 10.
 Lidén, Agda, 11.
 Lidén, E., 11, 52.
 Lidén, J. H., 31.
 Lidfors, B., 45.
 Lie, J., 44.
 Liedzén (släkten), 35.
 Liedzén, S. B., 35.
 Lillstråle, J. W., 14.
 Liljedahl, E., 52.
 Liljelund, A., 49.
 Liljevalch, C. F., 68.
 Lillja, J. W., 74—75.
 Lilljeborg, W., 47, 67.
 Lilonius, A. E., 39.
 Lindahl, Gustava Eleonora, 39.
 Lindahl, J. N., 39.
 Lindal, P. J., 11.
 Lindberg, Aug., 45.
 Lindberg, P., 25—26.
 Lindberger, Ö., 16, 17, 18, 19, 20, 25.
 Lindblad, C. S., 9.
 Lindeberg, A., 14.
 Lindgren, G., 47.
 Lindgren, H., 45.
 Lindhagen, C., 52.
 Lindholm, B., 49.
 Lindström, G., 47.
 Linné, C. v., 38, 65, 66, 68.
 Linnerhielm, Helena Maria, 39.
 Ljunggren, G., 48.
 Ljungman, A. W., 7, 47, 65.
 Ljungman, C., 55.
 Locher, C., 49.
 Lotze, R. H., 23.
 Lovén, L. J., 11, 34, 57.
 Lovén, S., 47.
 Lucidor, Lars Johansson, 14.
 Lundberg, C. R., 49.
 Lundberg, F., 27.
 Lundberg, T., 48.
 Lundegård, A., 48.
 Lundegård, J. E., 49.
 Lundell, J. A., 75—76.
 Lundgren, G., 4.
 Lundgren, Kristina, 4.
 Lundmark, E., 31.
 Lundström, Ernst, 49.
 Lundström, V., 7, 10, 11, 38, 51—52.

- Långström, E., 53.
 Læstadius, L. L., 77.
 Löfstedt, E., 6, 7, 11.
 Lönborg, H. v., 54.
 Lönnrot, E., 72, 77.
 Lönnroth, F., 49.
 Löwegren, G., 53.
 Löwenhielm, G., 42, 78.
- Magnus, A., 25.
 Malm, A. W., 47, 63.
 Malmström, B. E., 78.
 Mandelgren, N., 46, 47.
 Manderström, L., 42.
 Martin, J. F., 39.
 Massmann, H. F., 77.
 Matton, Ida, 49.
 Meijer, B., 7.
 Melbye, W., 49.
 Meldahl, F., 49.
 Mellin, G. H., 46.
 Mesterton, C. B., 68.
 Meyer, G., 18.
 Middelboe, B., 49.
 Minten (släkten), 35.
 Molér, W., 11, 54.
 Molin, J. P., 43, 47.
 Mommsen, Th., 39.
 Montelius, O., 47, 48.
 Montén, A., 40, 41.
 Morgenstjerne, G., 10, 77.
 Müller, Aug., 47.
 Müller, Max, 73.
 Müller, Morten, 49.
 Munch, A., 15.
 Munch, P. A., 77.
 Munthe, Gerh., 49.
 Munthe, L. P., 10.
 Munthe, Ludv., 49.
 Musset, A. de, 16—17.
 Månsson, L. (Tranemåla), 6, 13, 14, 32,
 55, 57, 68.
 Månsson, N., 88.
 Möbius, K., 47.
 Möller, B., 41.
- Nachmansson, E., 39.
 Nansen, F., 47.
 Nansen, P., 45.
 Nathorst, A. G., 47.
 Neander, E. A., 55.
 Neander-Nyström, Emy, 55.
 Nehrman-Ehrenstråle, D., 58.
 Neogard, L., 11.
 Nervander, J. J., 72.
 Newman, E., 9, 10.
 Nielsen, Amaldus, 49.
- Nietzsche, F., 28.
 Nilsson, Severin, 49.
 Nilsson, Sven, 47, 66.
 Nonnen, Emily, 37.
 Norberg, Hildegard, 49.
 Nordberg, H. J., 25.
 Nordberg, J., 33.
 Nordenberg, B., 46.
 Nordenberg, H., 46, 48, 49.
 Nordenflycht, Hedvig Charlotta, 13, 38.
 Nordenskiöld, A. E., 18, 24, 47, 50, 53,
 66.
 Nordenskiöld, Erland, 50, 51.
 Nordensvan, G., 48.
 Nordgren, Anna, 49.
 Nordgren, Axel, 47, 49.
 Nordin, C. G., 38.
 Nordmark, Z., 66.
 Nordquist, O., 47.
 Nordström, A., 11.
 Nordström, L., 29.
 Nordström, Tekla, 49.
 Norling (släkten), 39.
 Normann, A., 49.
 Norrman, H., 49.
 Norstedt, Anna, 49.
 Norström, V., 52.
 Nyberg, Ivar, 49.
 Nybom, J., 46.
 Nyström, A., 47.
 Nyström, J. F., 58.
- Oljelund, I., 28.
 Ollenberg, N., 60.
 Ólsen, Björn Magnússon, 48.
 Oosterdyk Schacht, J., 67.
 Osbeck, P., 59.
 Oxenstierna, G. Lejonskiöld, 47.
- Pajkull, O. R. v., 58.
 Palander, L., 47.
 Palm, G. W., 47.
 Palmblad, V. F., 46.
 Palmén, J. A., 47.
 Pauli, G., 48.
 Pauli, Hanna, 48.
 Paulsen, O., 77.
 Paulson, J., 11.
 Pedersen, Viggo, 49.
 Pellico, S., 78.
 Personne, J., 52.
 Personne, N., 48.
 Persson, P. A., 49.
 Peters, Wilh., 49.
 Peterson, F. O., 47.
 Peterssen, Eilif, 49.
 Petri, L., 31.

- Petri, O., 31.
 Philipsen, T., 49.
 Piper, A., 2.
 Platen, B. J. E. v., 46.
 Ploug, C., 15.
 Poe, E. A., 19.
 Poljakov, I., 47.
 Porthan, H. G., 38.
 Posse, G., 57.
 Posse, J. K:son, 31, 32.
 Posse, J. N:son, 31, 32.
 Potgieter, E. J., 77.
 Pott, A. F., 71, 73, 78.
 Prozor, M., 45.
 Prytz, C. G., 53.
 Prytz, C. R., 30, 35, 36, 37, 53.
 Pufendorf, S., 33.
 Pærman, J., 12.
- Qvanten, E. v., 46.
- Ramsay, A. W., 64.
 Ramsay, O. W., 64.
 Rasmussen, Anton, 49.
 Renström, S., 61.
 Resen, P. Hansen, 56.
 Retzius, Anna Hierta-, 15, 24.
 Retzius, G., 24, 47.
 Reuterholm, Maria, 38.
 Rex, F. A., 3.
 Ribbing, S., 10.
 Ribbing, Sophie, 49.
 Richardson, S., 82.
 Richter, Jean Paul, 82.
 Ridderstad, C. F., 46.
 Rignell, Maj, 37.
 Rilke, R. M., 45.
 Ringius, H. F., 9.
 Ringström, J. E., 11.
 Rogier, G. H. de, 39.
 Rosen, G. v., 48.
 Rosén, E., 65.
 Rosén, J., 52.
 Rosén von Rosenstein, N., 67.
 Ross, J., 62.
 Rubenson, M., 46.
 Rüdenschöld, T., 43.
 Runeberg, J. L., 14—15.
 Runeberg, J. R., 15.
 Russwurm, C., 77.
 Rydberg, Susen, 18, 19, 24, 43.
 Rydberg, V., 8, 15—25, 43, 46, 47, 83—87.
 Rydin, H. L., 58.
 Rynning, M., 14.
 Råäf, L. F., 76.
- Sahlgren, N. (Sahlgrenska sjukhusets bibl.), 6, 36, 64, 66, 67—68.
 Sahlin, C., 59.
 Sahlin, E., 52.
 Salin, B., 48.
 Salmson, H., 48.
 Saloman, G., 47, 48.
 Salqvist, B., 43.
 Sandbeck, F., 59—60.
 Sarauw, Elin, 30.
 Sarauw, G., 30.
 Sars, G. O., 47.
 Schanche, H. G., 49.
 Schandorph, S., 45.
 Schenmark, N., 66.
 Schering, E., 45.
 Schiller, A. L., 12.
 Schlagintweit, R. v., 47.
 Schleisner, C. A., 49.
 Schlottmann, K., 24.
 Schlyter, C. J., 57, 88, 89.
 Schmidt, K. A. af, 25.
 Scholander, Carin, 44.
 Scholander, F. W., 46.
 Scholander, S., 48.
 Schopenhauer, A., 22.
 Schück, H., 31, 48, 58.
 Schultz, Julius, 49.
 Schultze, S. T., 58.
 Schulzenheim, Ida v., 49.
 Schöldström, B., 14, 27.
 Scott, W., 82.
 Segerlind, L., 29.
 Seidl, J. G., 77.
 Seip, D. A., 77.
 Selinder, A., 14.
 Setterwall, K., 33, 34.
 Sidvall, Amanda, 49.
 Sigismund, 31, 32.
 Sillén, C., 73.
 Sillén, H. af, 49.
 Silvén, J., 49.
 Silverstolpe, A. G., 39.
 Silverstolpe, F., 39.
 Silverstolpe, G. A., 39.
 Simson, L. O. A., 9.
 Sinding, Elisabeth, 49.
 Sinding, O., 48, 49.
 Sinding, S., 48, 49.
 Siwertson, G. L., 39.
 Sjöberg, Axel, 49.
 Sjöberg, N. L., 39.
 Sjögren, A. J., 78.
 Sjögren, G. V., 51.
 Sjögren, K. J. W., 58.
 Skarstedt, C. W., 36.
 Skarstedt, U., 37.
- Rudens*
Rudens 1661-1721 (Rudens -
Schöldström

- Skavlan, Einar, 51.
 Skjöldebrand, A. F., 37, 56, 71.
 Skjöldebrand, E. Brander, 13.
 Skovgaard, J. F., 49.
 Skramstad, L., 49.
 Skredsvig, Chr., 49.
 Smith-Hald, F., 49.
 Smitt, F. A., 47.
 Snoilsky (släkten), 38.
 Snoilsky, C., 6, 7, 25, 38, 39, 48.
 Sofia Magdalena, 34.
 Solayrès de Renhac, F. L. J., 67.
 Sparre, E., 32.
 Sparre, P. G., 76.
 Spegel, H., 14.
 Sponberg, J., 78.
 Staaff, K., 45.
 Staaff, P., 44, 45.
 Stade, W. H., 60.
 Staël, Mme de, 82.
 Steenstrup, Joh., 51.
 Stefánsson, J., 48.
 Stephens, G., 47, 56.
 Sterky, C. A., 42.
 Stiernman, A. A. v., 12, 13, 31, 32.
 Stille, A., 51.
 Stjernstedt, Marika, 52.
 Stockfleth, N.-V., 77.
 Stolpe, Hj., 48.
 Strand, C. J., 13.
 Strandberg, C. V. A., 15, 24, 44.
 Stricker, J. C., 53.
 Strindberg, A., 6, 11, 25—26, 47, 48, 50.
 Struck, H., 45.
 Ström, C. C., 60.
 Ström, E., 60.
 Sturzen-Becker, O. P., 15.
 Stuxberg, A. J., 6—7, 47—48, 53, 65—67.
 Ståhlberg, Wilhelmina, 72.
 Ståhle, A. P., 33, 54.
 Sundt Hansen, C., 49.
 Supan, A., 47.
 Svalander, Emma, 16, 83.
 Svalander, G., 16, 83.
 Svalander, S. A., 16, 20.
 Svanberg, V., 17, 20.
 Swartz, O., 38, 65.
 Swedenborg, E., 8.
 Swedlund, P., 48.
 Svernnberg, T., 48.
 Svensson, C. F., 49.
 Sylwan, O., 3.
 Sylvander, G. V., 76.
 Säve, C., 6, 11, 34, 65, 68, 73—74, 76.
 Söderberg, Hj., 7, 28, 52.
 Söderblom, N., 48, 52.
 Söderman, C. A., 49.
 Söderwall, K. F., 48.
 Tallberg, A., 49.
 Tegnér, E., 38, 72.
 Tegnér, E., d. y., 48, 51.
 Tersmeden, J., 39.
 Tham, P., 34.
 Tham, W., 6, 55.
 Thaulow, F., 48, 49.
 Théel, Hj., 47.
 Thegerström, R., 48.
 Therkildsen, H. M., 49.
 Thomasson, P., 76.
 Thorburn, Louise, 37.
 Thorell, Hildegard, 49.
 Thorell, T., 47.
 Thorild, T., 82.
 Thorlakssen, G., 48.
 Thoroddsen, J., 77.
 Thörne, A., 49.
 Tirén, J., 49.
 Tiselius, C. A., 54.
 Tofftén, J. J., 11.
 Topelius, Z., 15, 45, 77.
 Torell, O., 47.
 Torsslow, H., 49.
 Trana, E., 11.
 Tre rosor, T. J:son, 1.
 Trolle, H. af, 4.
 Trolle-Bonde, C., 33.
 Trybom, F., 47.
 Trägårdh, C. L., 49.
 Tullberg, T., 47.
 Ulfsten, N., 49.
 Ulrika Eleonora d. y., 33, 34.
 Unge, P., 68.
 Unger, C. R., 77.
 Ungius (släkten), 35.
 Utfall, J. v., 61.
 Wackernagel, W., 77.
 Wahlenberg, G., 65, 68.
 Wahlqvist, E., 49.
 Wahlström, Charlotte, 49.
 Wall, R., 46, 48.
 Wallén, G. T., 49.
 Wallenberg, A. O., 46.
 Wallenstråle, M. G., 52, 53.
 Wallerius (släkten), 35.
 Vallgren, V., 45, 48, 49.
 Wallin, J. O., 15.
 Wallis, C., 52.
 Wallmark, P. A., 37, 39, 42, 53.
 Warburg, C. S., 47.

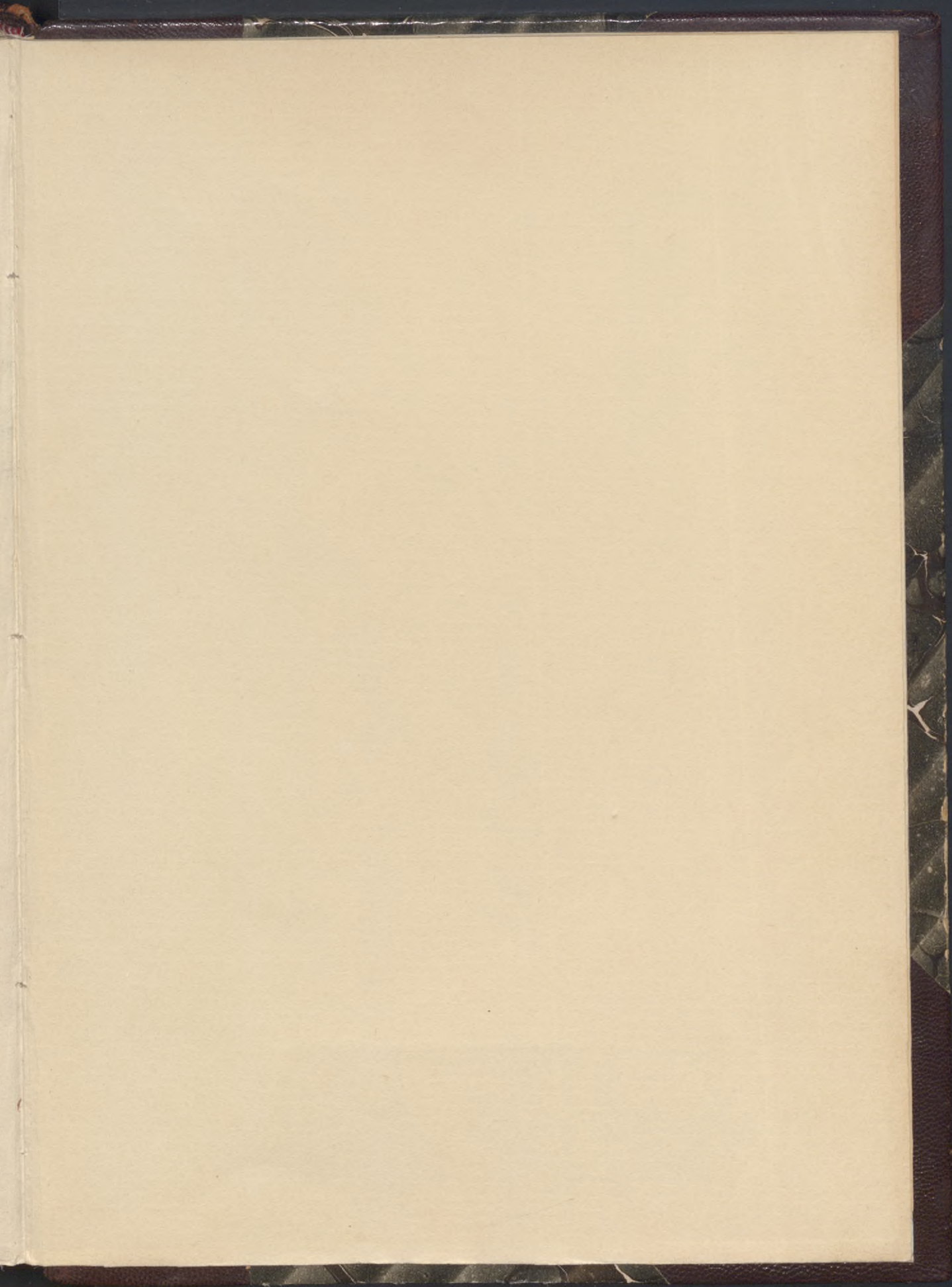
- Warburg, K., 8, 16, 18, 25, 43, 48, 52.
 Warmholtz, C. G., 13, 31, 32, 33, 34, 58.
 Wassermann, J., 45.
 Weber, Max, 47.
 Weibull, M., 48.
 Weidig, W. J., 46—47.
 Velde, K. F. v. d., 71.
 Wennerberg, G., 48.
 Wennerholm (släkten), 35.
 Wentzel, N. G., 49.
 Werenskiöld, E., 45, 48, 49.
 Wergeland, H., 77.
 Wergeland, O., 49.
 Werwing, J., 32.
 Wessborg, J. P., 2.
 Westberg, B. G., 39.
 Westerholm, V., 49.
 Westerlund, C. A., 6, 7, 47, 65.
 Westman, E., 49.
 Westring, J. P., 29, 36, 39.
 Westring, P. C., 7, 29.
 Wetterbergh, C. A., 46.
 Wetterstedt, N. af, 42.
 Wexelsen, Chr., 49.
 Widström, Ulrika Carolina, 39.
 Wieselgren, M., 40—41.
 Wieselgren, Mathilda, 40.
 Wieselgren, O., 10, 42.
 Wieselgren, P., 6, 7, 8, 9, 10, 29, 30, 33, 37, 40—42, 46, 54—55, 78.
 Wieselgren, S., 37, 40, 52.
 Wijk, Caroline, 61.
 Wijk, O., 58.
 Wijkander, J. A., 64.
 Wijkander, Majken, 53.
 Wikner, P., 25.
 Wilhelmson, C., 48.
 Willumsen, J. F., 49.
 Winnell, 2.
 Wingård, C. F. af, 42.
 Wingård, J. D. af, 46.
 Vinje, A. O., 77.
 Winklerfelt, S. af, 2.
 Winquist, J. A., 47.
 Virgin, P., 4.
 Wirsen, C. D. af, 48.
 Vising, J., 51, 52.
 Wittrock, V. B., 66.
 Wohlfart (släkten), 35.
 Wohlfart, F., 49.
 Wrangel, C. G., 2.
 Wrangel, E., 14, 48.
 Wählin, Chr., 38.
 Wählin, J. P., 72.
 Wählin, L., 11, 37, 48, 51.
 Wærn, C. F., 6, 8, 33, 46.
 Wætterdahl, J., 9.
 Yhlen, G. v., 47.
 Zetterquist, C. G., 12, 71—78.
 Zetterwall, H., 49.
 Zetterström, C., 68.
 Zola, E., 45.
 Zorn, A., 48.
 Zweigbergk, E. v., 56.
 Aasen, I., 77.
 Åslund, D., 77.
 Åström, H., 30.
 Älf, S., 39.
 Oehlenschläger, A., 77.
 Öhrwall, Hj., 45.
 Österlind, A., 48.
 Österling, A., 29.
 Österman, B., 48.

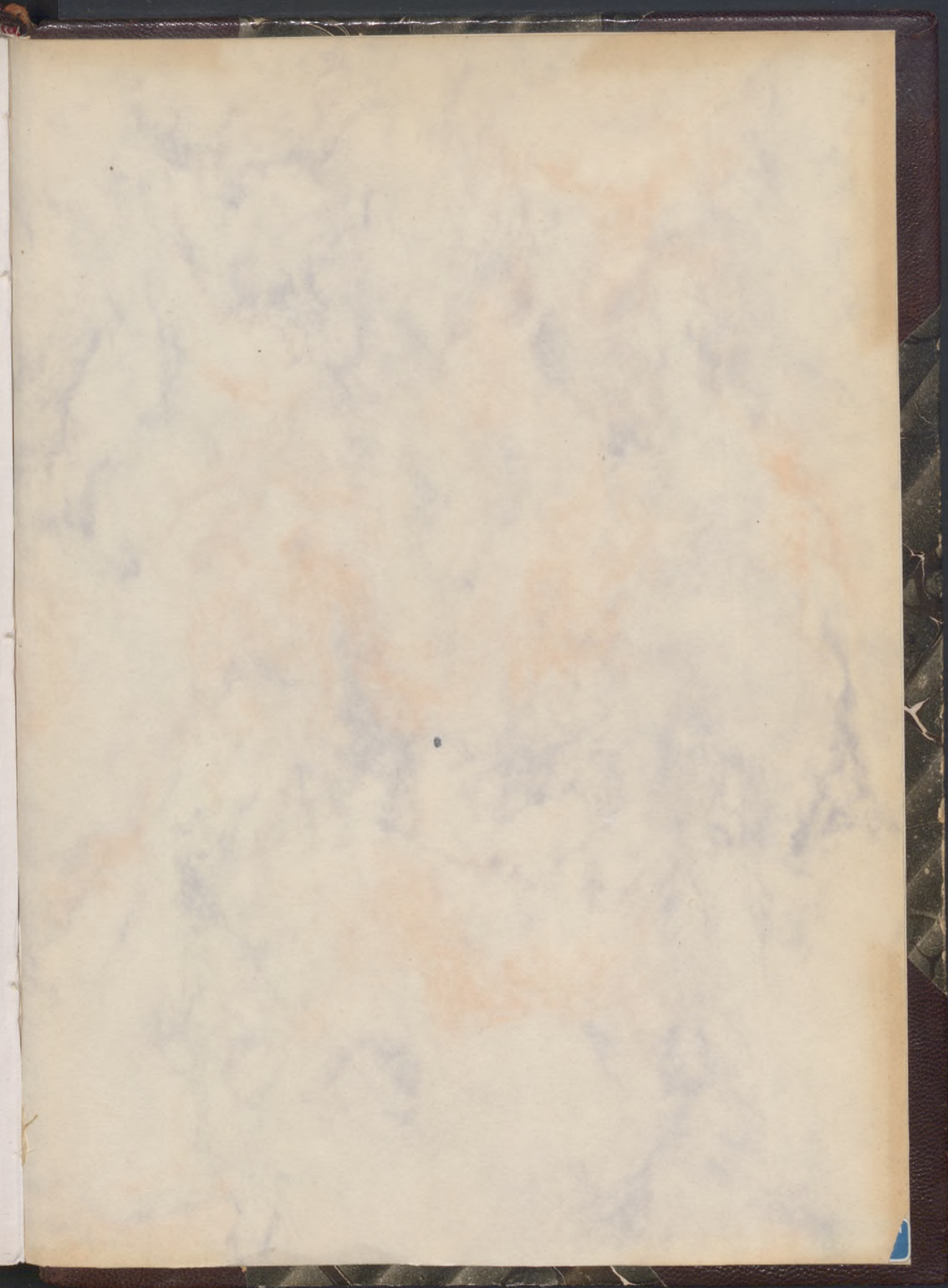
V. Johansson

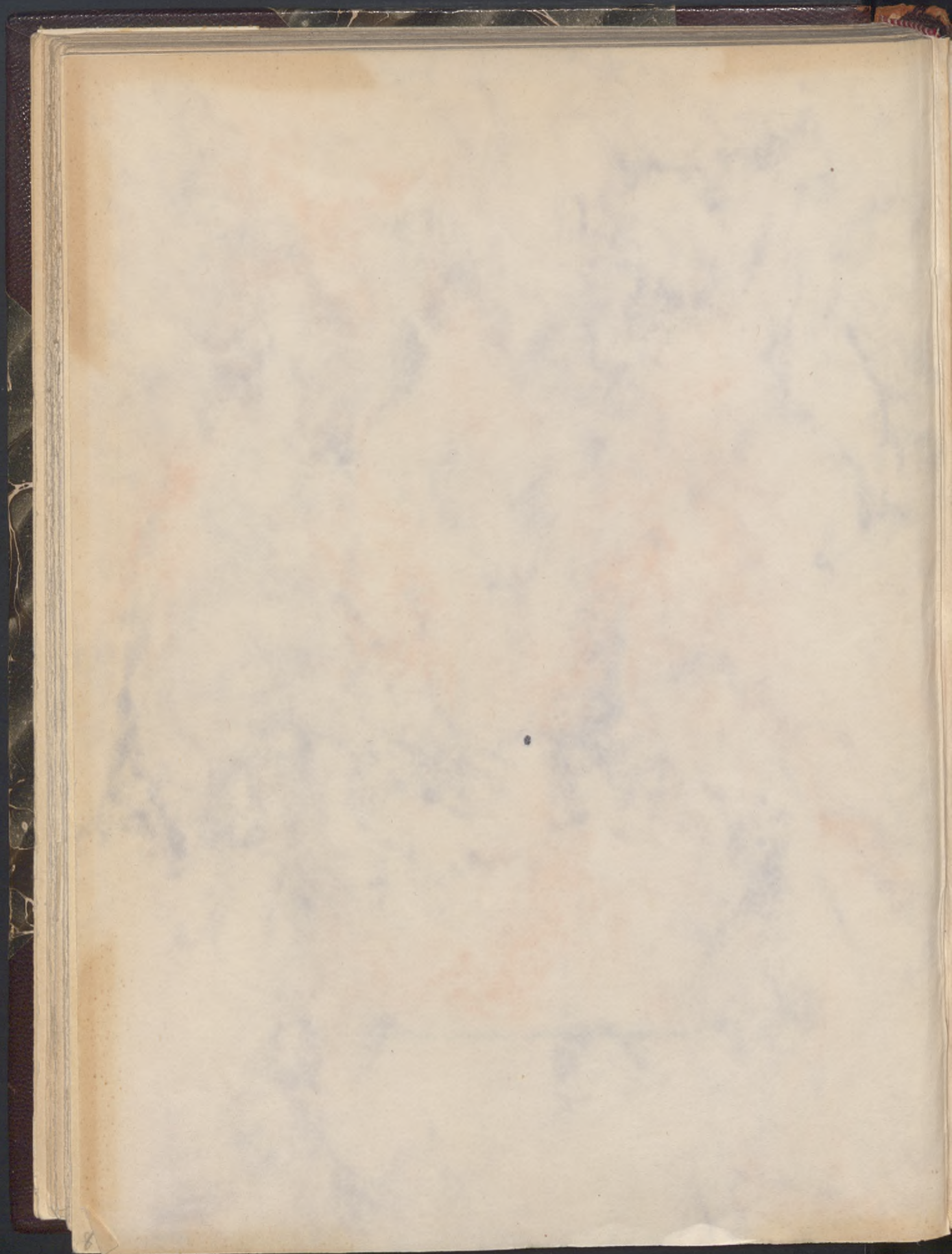
Göteborgs
Stads-
biblioteks
Hand-
skrifts-
samling

ELANDERS BOKTRYCKERI AKTIEBOLAG, GÖTEBORG 1941

8-
JOHN JOHNSON
BOKBINDARE
GÖTEBORG

